

Ибрайым Юсупов

Заман ағымы

«Қарақалпақстан» баспасы. Нөкіс – 1968. 260 бет.

Бұл топлам Ибрайым Юсуповтың таңламалы шығармаларының жыйнағы. Бунда автор үлкемиздің ғайры нағыс тәбиятын, адамларымыздың әжайып ерликлерин, уллы Ұатанымыздың қудиретли күшин, халықлар дослығын өзиниң маржандай мүлтиксиз сөзлери менен йошып-йошып жырлайды.

ШАЙЫРЛЫҚ ҲАҚҚЫНДА ШАМАЛЫ СӨЗ

Адам өзиниң дүньяға қалай келгенин билмейтуғыны сыяқлы шайыр да өзиниң кәйтип шайыр болғанын есине тусире алмайды. Өйткени шайырлық та туұылыұ тәкилетли тәбийғый кубылыс. Сонлықтан «кәйтип шайыр болдың» деген уйреншикли саўалға жуўап излегенде тал шыбықты ат етип минген балалығыңнан баслап усы бүгинге дейинги жасаған өмириң тутасы менен көз алдыңа келеди. Ақшамлары кара үйде тезектиң қозы мазлаған эташтан басында еситкен ертеклерин есиңе түседи. Анаңның кийим жамап ямаса көрпе сырып отырып ыңылдаған муңлы намасы, қолдасып дигирман тартқан қызлардың ямаса аўыл сыртында падашының айтқан қосықлары кулағыңа келеди. Үш түп ғарры ак сөкиттиң астында кишкене әйнеклери дүньяға баланың бақырайған пәк нәзери менен қарайтуғын ак жай — баслаўыш мектеп, биринши муғаллимиң, биринши оқыған китапларың, биринши танысқан шайырың, бәри-бәри көз алдыңнан өтеди...

Азат аўылы (бурынғы Тағжап) Шымбайдың арқасында, Кегейли өзегиниң күншығар жағасында шәхәрге шалғайлас аўыл. Жер көриниси, турмыс тиришилиги менен үрип-әдетлери Қарақалпақстанның арка районларына тәбия ел болып, онда журт таңырқатқандай айрықшалық бар деп айта алмайман. Бирақ ол жағалаўлар маған елеге дейин жер жәннети сыяқлы көренеди!

Азат аўылы-таллы жағыс!
Алтын бесигимсең нағыз.
Кеўлимде көп ғайры нағыс
Сүүретиң бар орнап қалған.
Умытсам, — туўғаным жалған.
Несийбең мың жортсадағы,
Көп жерге дуз тартсадағы,

Даңқ-мәртебең артсадағы
Туўған жерге сен баласаң,
Оған бас ийип барасаң...

Бизиң аўылға Бердақ өзиниң қызы Хұрлиманды ертип келген. Хұрлиман дуўтар шертип қосық айтқанда сол замандағы белгили ҳаял бақсы Тыным қатын қуўанғанынан жылаған хәм бақсы қызға көз тиймесин деп отқа дуз сепкен. Усы ўақияны бала ўақтымда көрдим дегенлерден Медетулла аға деген ғарры хәзир де бар. Бирақ бала гезимизде аўылда көп айтылатуғын:

Мениң өзим кийик болсам,
Хәмме таўдан бийик болсам,
Қыз ийирген ийик болсам,
Тусақаңда турмаспедим, —

дегендей қосықлардың Бердақтики екенлигин соңлары китаптан оқып билип жүрмиз. Жыраў, бақсылардан аўылымызға Өгиз жыраў, Қыяс жыраў, Есжан, Қудайберген, Қурбанияз бақсылар келетуғын еди...

Әдебиятқа, шайырлыққа балалық ықласымызды тәрбиялап, түртки болғанлардың арасында еки кисиге айрықша миннетдарман: биреўи баслаўыш мектепте тәлим берген муғаллимимиз Төлеген аға, екиншиси аўылымыздың сол гездеги падашысы Пақырбай. Бул сөзиўар падашынын жанында еки жаз мал бағып, оннан не бир қызық ертеқ, әңгимелерди, қосықларды еситкеним бар.

Бир күни сабақ ўақтында шатбақлап қосық жазғаным есимде. Муғаллимниң қасыма келип қарап турғанын да аңламаппан. Ол жаман көзи менен қарады да, үндеместен келип мениң жасырған қосығымды алып кетти. Катты қысындым. Үш-төрт күн өткеннен кейин муғаллим шақырды. Ал ертеңине биз жигит ағам екеўимиз қалаға бир ешек жүги суўшигин апарып сатып, мен өмиримде биринши ирет сүүретке түстим. Үрпейген маңнай шашымды сүүретшиниң айтқаны менен түпириклеп сыйпап жатқыздым да, сүүретке түстим.

Мине, қызық! Май байрамына шыққан дийўалы газета алдында балалар бық-жық болып қалысты. Атымды айтып бақырысады. Биреўлерй «қара, оқып көр» деп мени тартқылайды. Көрсем, онда сүүретим хәм төменинде «Бәхәр» деген қосығым тур. Қуўанғанымнан оқығым келип-ақ тур, бирақ әлле неден уялып қашып кеттим. Жолсыз-жобасыз қалың урықлықтың арасынан жалғыз өзим үйге кетип баратырман. Кеўлимде қандай да бир мақтанышлы сезим темир қанат палапандай қыймылдасып атырған сыяқлы болды...

Дийўалы газетамыздың келеси санын енди муғаллим екеўимиз шығардық. Сол ўақыттан баслап көп жыллар даўамына, қайда барсам да дийўалы газеталар мойныма талтайып минип алды. Шымбайда Киров атындағы қалалық мектепте оқып жүргенде (1939 — 1942) мархум шайыр Б.Сайып пенен «Әдебият гүли» газетасын, пединститутта оқып жүргенде (1945 — 1949), соңлары онда муғаллим болып ислеген жылларымда талай әдебият газеталарын, қол жазба «Қара таў» журналын шығардық. Бул жерде айтпақшы болғаным дийўалы газета хәм қол жазба журнал хәўескер жазыўшы ушын нағыз машқы майданы демекшимен.

Узақтағы урыс өзиниң узын мийримсиз қоллары менен бизиң де балалығымызды урлап кетти. Мурнымызды жақсылап сүртип алып, табелшиниң танап ағашын ийинге астық. Соң складшы, колхоз басқармасының секретары болып ислеўге туўра келди. Адамлар мен хаққында қандай пикирде болғанын билмеймен, бирақ сол жыллары минген атларым маған нарийза болған шығар деп ойлайман. Өйткени, мениң ат дорбам кишкене көшпели китапханаға көбирек усайтуғын еди.

О, бул нағыз урыс дәуірінің ат дорбасы еди! Оған ат жеми некан-саяк түсти. Бірақ ол кітапқа бәрхама толы еди. Ол кітаптар түрлі жоллар менен, түрлі тәғдир айдауында, таңлаусыз, талғаусыз келип бизің ат дорбаға түсіп жүрди. Өйдеуімнің мәніси, кітаптар биразы ат аяғы жетер жерлердеги таныслардан, баз биреулері есик-әйнеклерине шат басылған аўыллық кітапханадан, гейбири базардағы жайма сатыўшылардан, фронтқа кеткен муғаллимнің кітап текшесинен, қысқасы түрлі адамлардың қолы койылған бул кітаптар түрлі жақлардан жыйналатуғын еди. «Алпамыс» пеней «Едиге» классикалық поэзиямыздың маржанлары басылған «Қарақалпақ халық творчествосы» деген кітаптар, «Қоблан» менен «Мәспатша» болды онда. Бердақ пенен Абай, Пушкин, менен Мақтумқулының қосықлары, Наўайының Садриддин Айний редакциясындағы «Хамсасы», Ғабдулла Тоқайдың бир томлығы бул ат дорбада бирге жатты. Гейде олардың орнына «Гөрүғлының» туркменшеси менен «Евгений Онегиннің» татарша аўдармасы әлле қайдан жол таўып келип ол дорбаға түсіп жүрди. Жолмурза менен Мырзағалий, шағатай тилиндеги «Ашық Қумыры» қысқасының өзим көширип алған қолжазбасы, өзбек классикалық әдебиятының хрестоматиясы, Лермонтов пенен Ақансери, Дәулетиярбектиң, Қазы Мәуликтің қол жазба қосықтары, «Мың бир түннің» қазақша аўдармасы, Ғабдол Слановтың «Дөң асқаны» басылған журнал санлары, Сәбийт Муқановтың «Сулыў шаш», «Жумбак жалаўы», тағы тағылар... Бул кең пейилли ат дорбадан қандай кітаптар табылмады дейсең!

Ал енди хәзирги оқымыслы жас әўлад «подумаешь, мақтанатуғын затының сықылына кара» деуи де мүмкин. Ырасында да күлиўге хақысы бар. Өйткени, бул системасыз былғасықлы оқыўдан қандай бир берекетли билим алыў мүмкин? Сонлықтан, әпиў ет әдиўли оқыўшым, бул жерде мақтаныў ушын емес, урыс ўақтындағы балалардың басылмаған рухый шөлин аяныш, өкиниш пенен еске түсиргим келип атыр. Сөйтсе де, о, қандай жомарт, төзимли, билим хәм ләззетке толы ат дорба еди ол!

Дәстанларды даўыслап намасы менен оқыўды сүйетуғын болдым. «Едигени», «Мақтумқулы» ны кемпир-ғарры, ақсақалларға «Қоблан»ды, «Гөрүғлының» түркменшесин (жол-жөнекей қарақалпақшалаған болып) қарасақалларға, ашықлық қыссаларын жигитлерге оқып жүрдим. Олардың көбисин, кітапқа көзабаға қарағаным болмаса, көбинесе яддан оқытуғын едим...

Усы зериктирерли дизимнен жуўмақлап айтарым: бул оқылған шығармалар мениң дәслепки ишкен рухый шәшмелерим болды. Олар биз ушын дәслепки устазлар, үлгилер еди. Соңлары жер жүзилик әдебият ғәзийнесинен, рус хәм басқа да туўысқан әдебиятлардан не оқыдық, не оқып жүрмиз, — оны дизбеклеп айтыўдың ирети жоқ. Бірақ сол нәрсени атап кетким келеди, жазыўшылық, бул, — оқыў хәм жазыў, өмириңше оқыў, үйрениў, излениў, жазыў деген сөз. «Мен оқып болдым, енди тек жазыўым керек» деўшилерди, яғный оқымай жүрип жазатуғынларды әсиресе хәзирги дәуирде озық ойлы жәмийет оқымайды...

Баспа сөз бетинде «Ўатаным» атлы дәслепки қосығым 1946-жылы шықты. Мен ол гезде студент едим. «Қызыл Қарақалпақстан» газетасының сол санын атызда жұмыс ислеп атырған жеринде анама апарып оқып берген. Ал анам болса газетаны күнге тутьп бираз қарағанда соң бүклеп-бүклеп жаўлығының ушына түйип қойған. Мен Нөкистен каникулға барғанымда ол газетаны, апам маған оқытып болып, қайтып қаршынға салып қойды...

Сол дәслепки қосықлар хаслында қосыққа аз усайтуғын еди. Оларды мен хеш ўақытта кітаптарыма киргизген емеспен. Бірақ олар сонда да көзге ысық, еске түскиш, жас кәлемнің әўелги салған сада нағыслары еди...

Бизлер институтта Нәжим аға Дәўқараевтың айналасына әдебий кружокқа топланған бир топар жас жазыўшылар, әдебиятшылар бар едик. Бабаш пенен Тәжетдийин, Сражатдийин менен Марат, Өсербай менен мен хәм басқа да, соңлары әдебиятшылықтан басқа тараўға аўысып кеткен, бірақ ўақтында поэзияға шын ашық болып, әнейдей-ақ қосықтар, гүрриңлер жаза алған инталы жаслар усы бирлеспеде болдық.

Шайыр жүрегі — өмір сулыұлығына тойымсыз, адам қуұанышы ушын, адам қайғысына карсы мәртлерше гүресетуғын, адам азабы менен сызлап аұыра билетуғын, адамның асқар бийик әрманлары менен лапылдаи жанатуғын жүрек.

О, шайыр! Уйқысызлықта Шолпан жұлдызға теңсең
 Жер уйқысын гүзеткен сақшылардын бирисең сен.
 Қосықты жеңип аларсаң, ақшам уйқыны жеңсең,
 Уйқысыз өтер түнлерим, басқалар уйқласын деп...

«Ғарға баласын аппағым деп сүйеди» деген. Қайсы шайыр өз қосығын жек көрсин! Деген менен ол өз жазғанына ҳеш ўақытта қәнәәтленбейди. Шайыр өзиниң ең жақсы, ең жетик шығармаларын бәркулла ертеңги келешегинен күтеди. Ендиги мениң ат басындай әрманым — сол болажақ қосықларым мениң тилегимди, Сизиң үмитиңизди алдамағай, әдиўли оқыўшым!

17-июнь 1968-жыл. Нөкис.

Ибрайым Юсупов

КҮНШЫҒЫС ЖОЛАҰШЫСЫНА

Өңиринде шайқалған жас қара тал,
 Әмиўдәрья суўларынан нәр алып. —
 Кубласында шөккен нардай Қара таў,
 Арқасында ақ сазанлы Аралы...
 Өз елиңниң бул мүйешни аралап,
 Жүрегинде мәңги сақлап кетиўге, —
 Күншығысқа сапар шеккен азамат,
 Асық достым бизиң жаққа жетиўге.

Көктен келсең үшқыр суңқар зымырап,
 Аэропортқа машиналар сырғанар.
 Жерден келсең, жолың — «Чаржоу-Қоңырат»,
 «Хош келдиң» деп бағ-бақшалар ырғалар.
 Бизде сөз бар: мийман — ырыс, берекет,
 Қонақ күтиў — зийнети хәр адамның.
 Егер үйге бес күн миймап келмесе,
 Шайы қонбас мениң байғус анамның.
 Тандыр жапқан жеңгейлерден бар мирәт,
 Руксат жоқ аўыз тиймей етиўге.
 Күншығысқа сапар шеккен азамат,
 Асық достым бизиң жаққа жетиўге.

Бунда дослық салтына жан сүйинер,
 Жатырқамай араласаң егер сен.
 Хәр шәхәрли, хәр дыйханның үйинен
 Өз үйиңниң жыллы лебин сезерсең.
 Бунда ескен пахтаның хәр талшығы
 Шын дослықтың бекем алтын жибиндей.

Жайлауларға курдай қаплап мал шығып,
 Кең далалар дөнер сурдың түгиндей.
 Оқыранар қайшы кулақ қаназат,
 Желдей жүйиткип сени алып кетиўге.
 Миңгиң келсе ушқыр тулпар, азамат,
 Асығагөр бизиң жаққа жетиўге.

Бунда хәрбир пахтакештиң еңбеги
 Бир солдаттай қорғар Ыатан намысын.
 Бул топырақта хәр шигиттиң өнгени —
 Өмир ушын, бахыт ушын, нан ушын.
 Бунда хәрбир қунарлы жер қатбары
 Еңбек етсең, есап берер: бири-бес.
 Түн ишинде пахта завод отлары
 Аспаныңның жулдызынан кем емес...

Бизиң Нөкис — бесжыллықлар перзенти,
 Республика мақтанышы, жас қала.
 Қубласында жан ағасы Ташкенти,
 Арқасында ақсақалы Москва.
 Қарағашлар желпип мыстай көшесин,
 Кварталын сулыў жайлар кернеген.
 Қызкеткенде жулдыз түнеп кешеси,
 Комбинатлар тыным таппай гүрлеген.
 Хәр қалада өзінше көрик, салтанат,
 Нөкислилер қаласын бағ етиўде.
 Күншығысқа сапар шеккен азамат,
 Асық достым усы бағқа жетиўге.

Бунда өмир қаўынындай Шаббаздың
 Толып тасар тил үйиргиш ширеге.
 Бунда Пушкин, Наўайы хәм Аббаздың
 Қосықларын хәмме яддан биледи.
 Бунда хәр ким есигиниң түбинде
 Өсип турған ақ сөкиттиң жанынан
 Балтик яки Муз теңизге дейинги
 Аралықты Ыатаным деп таныған.
 Мейли Киев, тундра я Арарат...
 Уллы журттың турсаң да қай шетинде —
 Бул жер сени өгейсимес, көрмес жат,
 Асық достым усы жерге жетиўге.

Ленин ели басшы болып куралған,
 Мол дослығы беккемликтиң гиреўи, —
 Октябрьдиң қуяшынан нур алған
 Алпыс гәўхар шоқ жулдыздың биреўи —
 Қарақалпак, алтын ойпат, халқы шад,
 Коммунизм шыңына сапар етиўде.
 Мейли қал сен, мейли түслен, мейли жат,

Жүрегінде мәңги сақлап кетиўге.

Нөкис, 1956-жыл

ШӨГИРМЕ
(Аббаз шайырға)

Турмысымыз таза болған соң енди,
Кийимлер-де көшкен жаңаша түрге...
Айтсам сен туўралы еситкенимди,
Бабалардың бас кийими шөгирме.

Бир атың телпекдур, бир атың кураш,
Заманында кийим болғаның ырас.
Түрли баслар менен сен болып сырлас,
Талай асыўларды астың шөгирме.

Әўел пайда болдың кимнің басында,
Арал теңиз я Днепр қасында?
Он әсирлик рус жылнамасында
Қуўандым атыңды оқып шөгирме.

Бабам пана излеп Россиядан,
Петербургқа жол тартқанда қыядан,
Хүрмет көрип Мәскеў, Макариядан,
Көп жерлерди аралаған шөгирме.

Хәмел ушып Айдос арын сатқанда,
Бегис, Мыржық қаны саған қатқан-ба?
Ерназарды жаў арқадан атқанда
Сен қанға боялып жаттың шөгирме.

Әреби, шыйразы байларда болды,
Сени кийип олар тойларда болды.
Мурны асланда, кеўли айларда болды,
Дәўири шым-шытырық болған шөгирме.

Күнің бар-ма жазда күйе түспеген?
Өрде турсаң ығыңнан жел еспеген.
Өттің талай телпек дирилдеспеден,
Басына көп ғаўға түскен шегирме.

Алдыңнан қарасам артың аўықтай,
Қапталдан қарасам түриң ғаўықтай,
Қыста сәўирлеген түйетаўықтай
Самал қақса хәңкийесең шөгирме.

Қара үйге кирсе ким сени кийип,

Келдің ергенекке сен зорға сыйып,
Путин тери зая болмасын дийип,
Бабам байғус үйе салған шөгирме...

Жаңа заман қолға қызыл туу алып,
Келди мийнеткешке бахыт, суу алып.
«Жасасын Ленин!» деп сонда қууанып,
Халқым көкке атты сени, шөгирме.

Октябрь қууантып бизди күлгизди,
Азат етип көп езилген ул-қызды.
Маңлайыңа қадап қызыл жулдызды,
Халқым зор айқасқа кирди, шөгирме.

Байлар қашты телпеклери дирилдеп,
Қызыл күшке бардаш бермей зирилдеп.
Айбатланып дигирмандай гүрилдеп,
Жамай жауарына тийдің шөгирме...

Еркен қанат қақты азатлық қусы,
Кетти өмиримиздің қәхәрли қысы,
Хәр заманның өз кийим, өз модасы,
«Жаңа турмыс өссин» дедің шөгирме.

Гедейлик қысмети көп түсип басқа,
Қолым тиймеди деп хеш қолаң шашқа,
Телпек киймедим деп бир шалқып жаста,
Аббаз шайыр әрман еткен шөгирме.

Январь, 1959-жыл

СИЗ ЖАСАЙСЫЗ ӘМИҰ ЖАҒАЛАРЫНДА

(Нөкисте В. И. Ленинге монумент ескерткиш
орнатылыуы мүнәсибети менен)

Сиз жасайсыз Әмиұ жағаларында
Хәр күни шығыстан атқан таң менен,
Тамырымызда араласып қан менен,
Сиз жасайсыз Әмиұ жағаларында.
Дәрья өз арнасын өзгертип қашар,
Жоллар гүзарынан талай адасар,
Дүркин-дүркин жаңа әуладлар жасар,
Сиз мәңги жасайсыз араларында.

Архивлерде ғана қалар шаң басып
Императорлардың, шахлардың аты.

Мәңги тири жасаў сизге минаясып,
 Сизиң идеяныз — өмир қанаты.
 Сизге садық қылып өсирер әўладлар
 Өзлерин хәм бала-шағаларын-да.
 Барлық жерде сизди хұрметлер, ядлар
 Хәм жасайсыз Әмиў жағаларында.

Тас шырадан баслап Тахиатастың
 Нурына дейинги жол — узақ майдан.
 Нәзери түепегенде сиздей қуяштың,
 Бизге бул күнлерге жетпеклик қайда!
 Кең адымлап тартып нурлы сымларын,
 ГОЭЛРО барар далаларымда.
 Сиз аштыңыз сөнбес нурдың «тыңларын»,
 Сиз жасайсыз Әмиў жағаларында...

Асқар таў басынан мың-мың жырадан
 Суў жыйылып бәри қуйса дәрьяға, —
 Еле жер жүзинде бир-де бир адам
 Келип түспей қалмас сиз салған жолға.
 Мысыр феллахлары, хинд рикшасы,
 Ганг хәм Нил бойына еле бир гезде, —
 Жонып өз таўының ең хасыл тасын,
 Орнатар әжайып сүүретиңизди.

Туўысқан партиямыз — халықтың қуўаты,
 Онда бар сиздеги мол ақыл, зейин.
 Әсирлик әрманлардың шынлық қанатым,
 Биз ушыра билдик космосқа дейин.
 Дүнья бар, өмир бар, демек, сиз барсыз,
 Ким бахыт излесе, — сиз мәдеткәрсиз.
 Ай хәм Марста-да усылай турарсыз,
 Мәңги барсыз Әмиў жағаларында.

Нөкис, 1961-жыл

ЎАТАН

Сен ең дәслепп шайқатылдың тал шақасында,
 Мен өрмелеп барып сордым палыңды сениң.
 Қабығыңнан сырнай соғып шерткен ұағымда
 Сада сестиң баянлады жанымды мениң.
 «Мен сениң бир жас путағың, жасаў жоқ сенсиз» —
 Деп безилдеп суў бойында жуўырды сырнай.
 «Дурыс» деди даўысы менен жиңишке хәм минсиз,
 Перзентине уя тоқып турған құрқултай.
 «Кудай-ма я құрқултай-ма, ким шебер екек?

Жарықлық ай!» — деди анам уяға келип,
Сонда анамның мийрим толы нурлы жүзинен
Туңғыш ирет танығанман мен сени көрип.

Оннан кейин шық малынған таңда алдымда
Жоңышқалықта сен сап-сары гүл болып питтиң.
Үзип алып, түп жағынан аўзыма салдым-да,
«Қой болма-да қошқар бол!» деп гүбирлеп кеттим.
Ал сен сонда қозы болып шаптың томпаңлап,
Әлле қайда бөденелер «пыт-пытлап» жатты...
Сен әжжедей мектеп болып турдын сығалап,
Шақырды жез қоңыраўың шыңғырлап қатты.

Сен Кегейли болып ақтың алдымда бирдей,
Ашылған ақ пахталарда мен сени көрдим.
Сырлы әрман айдаўында шаршаўды билмей,
Тал түслерде қырғый аңлып далада жүрдим.
Көрдим сени қумай көзлі қоңысы қыздың
Жүзиндеги жанға ысық күлдиргишинде.
(Мақтанышы еди ол қыз аўылымыздың,
Сағынаман оны еле көрсем түсимде).
Гейде дәртлі қосық болып сен арқаш жақтан
Падашы хәм пада менен өристен қайттың.
Қаўын қоста, түтинликтің басында ақшам
Сен қорықшы ғарры болып ертеклер айттың;

Мен қайсындай сүўретлерде көрмедим сени!
Гүзги аспанда уштың дизилип жыл қусы болып.
Сен қырғаўыл болып талай шақырдың мени
Хәм қышқырдың кебирликте жылқышы болып,
Түн ишинде жарты пахса үстинен қарап,
Бақлар едим көл бойында жанған отларды.
Көпти көрген гүзар жоллар тум-тусқа тарап,
Ўде етти қызық-қызық саяхатларды...

Мен қайсындай сүўретлерде сени көрсем де,
Исен, Ўатан, уллылығың шыққан жоқ естен!
Киндик каным тамған жерди қанша сүйсем-де,
Оны сеннен бөліп алып сүйген емеспен.
Қызыл майдан жұлдызлары биз бала ўақта-ақ
Әлипбениң қағазынан кеўлиме көшкен.
Ленин менен Пушкин өскен уллы топыраққа
Көкирегимде көк емендей мақтаныш өскен.
Азаматтың «Ўатан» деген үлкен анасы
Бас хәрипсиз, Россиясыз түсиниксиз маған.
Сен — кеўлимнің космодромы, ығбал қуяшы,
Көп үлкели, көп теңизли, көп тилли Уатан!

Адассам-да Кавказ бетте яки тайгада,

Қақам суўын өсирийўшилер ярангаларын, —
 Мен билемен, Ұатан сезими бизди қайда-да
 Жатырқатпай, ашырқатпай қабыл аларын.
 Саған деген сезимимнің меридианлары
 Бес океанды тутастырар кеўлимде мениң.
 Бес жұлдызын, алты ураның барлық халықлардың
 Үмитлерин жағысына шақырар сениң.
 «Туўған жерим» атлы сениң бир мүйешиңди
 Шарбақ пенен бөлип алып сүйиў — маған жат.
 Уллылық хәм кеңлигиңди, бирлик, күшиңди
 Тутас уғына билген адам — сенлик азамат.
 Жұлдызларға ракеталар кәрўанын тартып,
 Мәгәр қайсы планетаға салар болсам из,
 Сағынарман сен арқалы Жерди кумартып,
 «Мен сениң жас путағыңман, жасаў жоқ сенсиз».

1963-жыл, Июль, Нөкис

ҚАРА ТАЛ

Суў бойында шайкатылған, жаным қара тал,
 Маған бәлзам, сен тымықта шақырған самал.

Маған туўысқан хәр шыбығын хәм бүртиклерің,
 Сениң астың — киндигимнен қан тамған жерим.

Анам саған байлап мениң әткөншегимди,
 Тербеткенде ырғалғансаң хайялап сен де.

Сениң үнің, турсаң гүўлеп алдында тамның,
 Жаныма үнлес ертегиндей эзийз анамның.

Кешки иңирде жуғырласқан шоқ шымшықларың
 Берген маған шоқ минезин, шоқ қылықларың.

Самал турса, сен бир тегис ырғалып ойшаң,
 Салдамлырақ ой ойлаўды үйреттиң маған.

Астыңда оқып қосықларың Пушкин, Бердақтың,
 Салқынында өстим хәм де мухаббет таптым.

Сонда ылай суў бойында, сениң саяңда
 Туўған жерге туңғыш -сезим менде оянған.

Гә шежиресин баслайтуғын ғаррыдай үнсиз,
 Гә романтик жас қыялдай шуўлап тынымсыз.

Қулағымнан кетпес еле, туўысқан талым,

«Шайыр бол» деп маған талай сыбырлағаның.

Билим куўып мен қалаға сапар шеккенде,
 Ҥақ жол тилеп, анам менен узаттың сен де.

Суў бойында қалды, сөйтип, тентек балалық,
 Мен ержетгим сеннен шыққан нарттай буралып.

Айдынында ақ шабақтай жүздим билимнин,
 Көп жерлерин араладым пайтаух елимнің.

Ала таўдың аршаларын, Волга қайының,
 Араладым тоғайларын Кавказ сайының.

Сәрўи көрдим Қара теңиз шалқыған жақта,
 Пальмалардың саясында болдым қонақта...

Сонда сениң қарақалпақша айтқан қосығың,
 Қыялымда олар менен турар қосып үн.

Қуўанаман ойлап сонда туўған жеримди,
 Сени хәм де сениң шадлы, жас тәғдириңди.

Көз алдымда, сонда, жаным, көкирек кересен,
 Еркин мийнет ерлерине ләззет бересең.

Бахыт, дослық урқан атар ғыр айлананда,
 Туўған аўылым ғұрғынласып өсер-саянда.

Гүллене бер таллы жағыс, пахталы далам,
 Мен — сениң бир нарт шыбығың, мен — сениң балаң.

Хоста, 1955 жыл.

ЖУЛДЫЗ ҚЫЗЫ

(Биринши космонавт қыз Валентинаға)

Жылдырымды ертлеп минген қарындас,
 Күн нуры шаш болып уласар саған.
 Даңқ хәм мәртлик таңырқасып ийип бас,
 Жұлдыздан гүлдәсте орасар саған.

Жаўлардың тилилал, жүзи бөз болып,
 Дос аўзында атың иңқар сөз болып,
 Бир маңлайға питкен еки көз болып,
 Путкил дүнья хәзир қарасар, саған.

Миллиард хаял-қыздан ең алды бурын
Кийдин теңсиз ерлик скафандрын.
Дүнья қызларының мийрин кандырып,
Еркин баян етиў миясар саған.

Қуяш нур себелеп оңлы-солыңа,
Ай сулыў гүл үзип берсе колыңа,
Жулдызлар паяндоз болып жолыңа,
Төселип жатса-да жарасар саған.

Аспан арзандасы — Шолпан қумартып,
Қарар алтын таңға ийегин артып.
Қарсында сәўлеси сөниңки тартып,
Иши күйип, көзи қамасар саған.

Жулдызлар кәрўаны аққан «Қус жолы»,
Мисли дәрьядайын нур менен толы.
«Гүзарыма кел» деп ахыў-зар болып,
Өзи жылжып келип жанасар саған.

Қарт Юпитер буўырқанып-бурсаңып,
Жәхәнگیر Марс муздай темир қурсанып,
Сатурн семсерин дискаға жанып,
Тоғыз планета таласар саған.

Найзағай шатырлап, шақмақ жалт етип,
Дегендей: «недара үстимнен өтип...»
Булттың баўырын тилип, жасын сел етип
Жүйрик жылдырымлар жыласар саған.

Жулдыз қызы — Жер перзенти баўырым,
Даңққа бөлеп хаял-қызлар қәўимин,
Жендиң жигит жеңген жолдың аўырын,
Мәңги уллылықлар миясар саған.

Накыл сөз бар алып-анадан деген,
Анаң Россия туўыларда сен —
Қәдимгише ол мәртликке жериген,
Ким тай келип ғайрат сынасар саған!

Жасасын хаял-қыз өмир анасы,
Адамгершиликтің аққан дәрьясы.
Қуўанып елжиреп көзинде жасы,
Дүнья аналары қарасар саған.

Азатлық гүзеткен Куба арыўы,
Нық ушлап қолына тутқан қарыўын,
Қуўанып қол былғап қыйкыў салыўы,

Тилеклеслик болып гүл ашар саған.

Азат халық кызының пәрўазын көрип,
Түрк қызлары аңсар өзине ерик.
Нәлет чадрасын жүзден көтерип,
Алласынан мәдет сорасар саған.

Иран қызларының ойшаң қыялын
Желпип өтер сеннен үмит самалы,
Нил қайырында жүрген феллах ҳаялы,
Жақсылыққа жорып пал ашар саған...

Бәлентте йоштырып инсан кеўилин,
Қуўантып дүньяның қызыў-келинин,
Жулдызға жол салған совет елиниң
Батыр қызы, мәртлик жарасар саған.

Минасыпсан мың дәстанда мақтаўға,
Ҳаял-қыз намысын бийик саклаўға,
Ерлик шыңларына щын шарықлаўға
Азат өмириң бәрха жол ашар сәған.

16-июнь 1963-жыл.

ҚЫРҚ БӘХӘР

(Қарақалпақстан. АССР-ының 40 жыллығына)

I.

Сән-салтанатлар бар орны гиреўли,
Уллы әйям тойлар елге жарасар.
Ығбал нурын емген халкымнын кеўли,
Асқар таўдай бәлент, дәрьядай тасар.

Қырк жыллық той келди, жаңа йошлардың
Қайнар булағындай бурқып, мәўжирип;
Қырк мың әсирлердиң, қырк мың заманның,
Көрмеген ығбалын қырк жылда көрип.

Бул той — уллы таңда қайта туўылған
Азат Азияның қуўаныш тойы.
Октябрьде жүзине нур жуўырған
Туўысқан халықлардың мақтаныш тойы.

Бахтым батыл болған бир булақ едн,
Ерким жел айдаған бир қаңбақ еди.
Хан менен байлардың қысметин көрген

Халқым қара табан қаралпақ еди.

Әссалам, Октябрь! Халықлар бахтының
Уллы Гималайы — нәўпир сағасы!
Сәлем, Россия! Азатлық күнің
Тууған ел, Лениннің уллы анасы!

II.

Азатлық қәдирин билген халқымның
Көзи, жаны менен сезип қарасам,
Күндей нурлы жүзин уллы Лениннің
Тақыйық көз алдымда көремен мудар.

Көз алдымда көсем отырар бәрха,
Мийнеткеш бахты ушын дәрьядай йошып
Аты өшип баратырған халықларға
Ат, азатлық берип, қатарға қосып.

Халқым! Сонда саған халықлар данасы
Халық атағын берген, зарыңды уққан;
Уллы семьяның бул тең ағзасы, —
Деп саған ерик берип, арқаңнан қаққан.

Халқым! Ядыңда-ма, сонда жүзиңе
Нур енип, кемликтен қутылғанларың?
Қууаныш көз жасларын сүртип көзиңнен,
Түсим-бе, өним-бе деп турғанларың?!

Ол күнлер умытылмас! Бари есте бар,
Кеўилге орнаған күн өшер-ме сирә!
Еркинликке шығып бой жазған қуслар
Қайтып өз қәпесин күсер-ме сирә!

III.

Сен бир тар кәпесте турған кус едиң,
Сен байтерек едиң шөлде қуураған.
Сен — партаў боз едиң, суўды күседиң,
Сен бир қуйын едиң дүзде зуулаған.

Жайыларға таўы жоқ бир қулан едиң,
Нар едиң қәтеби жаздырылмаған.
Күс басып қабарған алақан едик,
Бұлбил едиң шөлде шеңгелге қонған.

Халқым! Онсери бел, сийсери кетпен,
Бүкир гүнде сениң хәмдамың еди.
Сениң табан етиң, мақлай териңнен

Күшлилер май шайнап хәм-де пал жеди..

IV.

Қырқ жыл — ериксиз елдің хуқыұқы, ерки,
 Қырқ жыл — қызыл отау, ғұрғын хожалық.
 Қырқ жыл — азат мийнет, өмирдің көрки,
 Халқым қайта туўған халық атын алып.

Қырқ жыл — қараңғыдан — жақты нурларға,
 Қыйсық гүнделерден — тракторларға.
 Қырқ жыл — наданлықтан билим бағына,
 Қырқ жыл — тас шырадан — ГЭС шырағына.

Қырқ жыл — қаўашадан — ақ алтынларға,
 Қырқ жыл — шөлде гөззал Нөкис — қалалар.
 Қырқ жыл — арба жолдан — асфальт жолларға
 Қырқ жыл — қумды жарып поездлер барар.

Қырқ жыл — Қызыл кумлар толып малларға,
 Қырқ жыл — гүллер питкен қызыл қыяға.
 Қырқ жыл — жап-салмадан — зор каналларға,
 Қырқ жыл — қыл қобыздан — симфонияға.,.

V.

Сәлем, социализм, — шын бахыт жолы!
 Сен арқалы жеттик бул ығбал-бағқа.
 Сен арқалы тийди жулдызға колым,
 Сен айнымас жолсаң қарақалпаққа.

Сәлем, социализм — сөнбес шамшырақ!
 Халықлар үмитиниң корабльлери
 Жүзер, жүзер бәрха тек саған қарап,
 Сен деп жасар хәзир дүнья еллери.

Бахытлыман! Халқыма сен болып несип,
 Айдын гүзарыңа түскеним ушын.
 Усы уллы жолда көшке илесип,
 Бахыт булағынан ишкеним ушын.

«Кус жолындай» нурлы галактиканың
 Бир жақты жулдызы — қарақалпақпан.
 Бул дослыкка садық жүрегим, жаным,
 Дослық мийұасы мол мен таза бақпан.

Мениң кеўлимдеги ен күшли, сезим,
 Ленинлик партиям, саған арналар.
 Бул сезим — қанымызға сиңисип бизиң,

Мәңги әуладлардан әуладка барар.

Сазыңды колға ал, ғошшақ сәзенде,
Азат ел қызлары түссин ойынға.
Шағлайық улыстың ұллы күнинде,
Қызсын дослық тойы Әмиў бойында!

1964-жыл. Ноябрь

ӨЗБЕКСТАН

Сәйир етип мен сәхәр уақта,
Кирдим бир әжайып бағқа.
Жапырак жамылып аўлақта,
Булбиллерге сыр сырластым,
Самал менен сыбырластым.

Булбил айтар: « — усы бостан
Мени тартты озал бастан.
Сол ушын да бир тынбастан
Сайрай-сайрай есим кетер,
Хәўес артар оннан бетер.»

Самал айтар: « — мен саҳрадан
Уйытқып шаўып келсем мудам.
Бул бостан наз етип маған,
Жуўасытып алар жаным,
Сәўир болар боранларым».

Гүл жүзинде шық малынар,
Алма ағаштың зары бар.
«Үз мийўамды» — деп жалынар.
«Сынып кетпей турып белим,
Мийўамды үз - дейди — мениң!»

Шәртек қайыстырған жүзим
Ширеге мәс етип өзін,
Қәрелилер қара көзин
Сүзгенде, әл қызыл әнар
Ышкы отында күйип-жанар.

Суў бойында мәжнүн талы
Сәрхәўызға шашын малып,
Бир шийрин ойларға талып
Ләйли түскендей есине,
Телмирер ай сәўлесине.

Наўайының урпақлары,

Колларында тилла тары,
 Қызғын мүшаиралары,
 Жаңа ғәззел, жаңа муқам,
 Бул мәжилиске кирдям мен хәм.

Сонықдай әжайып бостан.
 Таўсыйп етсем таўсалмаспан.
 Перзентим деп қушак ашқан,
 Өзге емес, өз жанымсаң,
 Гөззал Өзбекстанымсаң!

Гүрлеп жатар Ташкентимиз,
 Шығыста зор дәрбентимиз,
 Жоллар түйискен кәнтимиз,
 Ески, жаңа Күншығыстан
 Жолаўшылар көп ығысқан,

Азатлық деп «ах» урғанлар,
 Шынлық жолын қыдырғанлар,
 Көзи ашылған бирадарлар
 Хажға бармас, саған келер,
 Бахыт жолларын үйренер.

Жақсы исдур жәхән гезбек,
 Көзиң менен көрип, сезбек.
 Мийман ушын туўған өзбек,
 Қонақ күтиў — бул хәм өнер,
 Гүлдей ашылар кеўиллер.

Кел бирадар, сапар шеккен!
 Жол билмес деп тәгне етпең.
 Журтын сүйген бир өзбектен
 Кем билсем мен бул үлкени,
 Қарақалпақ демен мени!

Келха мийман, таўлар жаққа!
 Түсейик кийик соқпаққа.
 Мисли қырманланған пахта
 Шыңлар ашып ақ сийнесин,
 Алар күннің ақыл-есин.

Сол таўлардың қабағында,
 Шахымерденнің бағында,
 Қурбан болып таң шағында
 Жатар ерктің суңқар қусы —
 Инқылабтың мәрт жыршысы...

Умытылмас ол даңқлы жыллар!
 Кең жазыққа түсти жоллар.

Аўыр кетпен тутқан қоллар
Меңгерер «көк корабльди».
Көр аралап бизиң елди!

Өтсең Китаб, Алтын көлден,
Андижан я Мырзашөлден,
«Пахта байрамына» келген.
Мисли «Бәхәр» ансамбли
Қулпырар ақ алтын гүли.

Алтын топырақ Ферғанадан
Қайтып шықбас барған адам.
Хәр түп пахта, хәр ханадан
Өнер елдин несибеси,
Пахтакештин кәсип, иси.

Азат адам бахты усында.
Бегабадтын шахтасында,
Акшам ГЭС-лер жақтысында
Бурып дәрьялар ийримин,
Фархад табар өз Шийринин.

Билгир химик бүл кәрадан
Шыршықтың даңқы тараған.
Газ бурқылдап Бухарадан,
Кернеп гәўмис трубаларды,
Уралға отын апарды.

Гирес-гирес кәрўан, көшлер,
Шым-шытырық рельслер,
Вагон вагонларды тислер,
Узақ жоллар болып қысқа,
ТУлар ушар тумлы тусқа.

Ташкент тақы нурға толар,
Азат мийнет таңы булар,
Ағар тасқын колонналар,
Ташсельмаштың сменасы
Келер батыл кәдем басып.

Сүнгип қалың жапыраққа
Жаслар барар ТашГУ жаққа,
Билим гүллеген бул бағда
Иске асып турған бәри —
Улуғбектиң әрманлары.

Уллы шәхәр ортасында,
Жас гүжимлер арасында,
Фонтан атылып қасында,

Озық өнер сахнасы тур,
Мясли ашылған қызыл гүл.

Саз қумартып келсең излеп,
Фрак кийген сәтең өзбек
Йошып, оркестрди гөзлеп,
Шыбығын бир силтеп енди,
Гүңирентер Бетхобенди...

Көрип азатлық дүньясын,
Батыстың паң лорд-мырзасы ...
Отыр эне, аўзын ашып.
«Қудирет ғой мынаўың!» дер,
Иши күйип гүбирленер.

Дослық, бахыт, ерик қуяшы
Турар мәңги нурын шашып.
Иши күйген дуз жаласын!
Өмиримиз бар бағы бостан,
Саў бол, анам Өзбекстан!

1964-жыл. Сентябрь

РУБАЯТЛАР

Ислес болып жүрип пролетар менен,
Маркс қуралланды зор қурал менен
Хәм «қосымша қунның» қулпын бузды-да,
Урды капиталды «Капитал» менен.

* * *

Космосқа кетсем, жерде журттан бурын
сағынар едиң,
Егер сен туўмағанда мен нағылар едим?
«Жаратыўшың ким?» — деп егер өзимнен
сорар болса,
О, қудиретли анам! Саған табынар едим.

* * *

Көше толы адам баратырған екен,
Нәзерлери саған қаратылған екен.
Хәзир мендей сени ойлап дөңбекшип,
Және кимлер ояў жатырған екен?

* * *

Қосық көзсиз шықса, — көкирегің соқыр,
Мийдеи шыққан сөзди жұрт мийге тоқыр,
Көзіңе шөп тиреп отырып жазбасаң,
Қосығыңды көзіңе шөп тиреп оқыр.

* * *

Шайырлық әзелий оған жат болды,
Соңында бул кәсіп дым аңсат болды.
Дус келген шайырға еликлеп жүріп,
Ақыр-аяғында плагиат болды¹.

* * *

Базыбир шайырлар дым уят қылар,
Орсақы сөзден-ақ хәл-аўқат қылар.
Пияда гүрриңди поэзия деп
Төрт қатардан туўрап «рубаят» қылар.

* * *

Бәрха сумлык ойлай берсе, ақмақ-та,
Күши жетер ақыллыны жықпаққа.
Өйткени, ақмақ бары-жоқлы ақылын
Бағдарлайды жалғыз қыйсық соқпаққа

2.

Бир ғана күн тынып ақса егерде,
Уйық тебер еди Әмиўдәрьяны.
Шайыр истен қәнәэт тапса егерде,
Тап сол күни оның тынып қалғаны.

* * *

Егер шайыр екениңди умытсаң,
Зәлели жоқ, халық умытпас сонда да.
Егер адам екениңди умытсаң,
Шайырман деп дүйым жұртты алдама.

* * *

Асып-тасыў суўға ғана жарасар,
Бассынба сен басқаларды төменсип.
Өскен сайын тут өзіңди аласа,
«Ағаш мийўа питкен сайын төменшик».

* * *

---

¹ Плагиат – басқа автордың сөзинийемлениўши яғный «әдебият урлықшысы» И.Ю.

Мақтаншақлық — төменлеудің гиреуі,
 Буғынсыз тил — мақтаншақтың тиреуі.
 Тыңлап көрсең, оннан нәхән адам жоқ,
 Аңлап көрсең, соннан надан адам жоқ.

* * *

Ракеталар, бул-ұақыттық тезлиги,
 Дәуір даңқын космосқа-да жая алған.
 «Спутник», бул, — жаңа заман сөзлиги,
 Туўған күни барлық тилден жай алған.

* * *

Бир түктен шаш болмас, бир гүриштен ас,
 Бир түптен бағ болмас, таў емес бир тас.
 Бирақ қуралады бәри биреуден,
 Он еки мүшеден жәмлескен геўдең.

* * *

Қонды бир тамшы шық пискен алмаға
 Хәм «мен — мазмунман» деп керди көкирек.
 Бирақ күн шықты-да оны жалмады,
 Алма тур. Ал қайда сол шықтан дәрек?

* * *

Ана кирпич болса, перзент көз болар,
 Перзент — кептер, ана — зер гүмбез болар.
 «Аналық хақыны толық өтедим», —
 Деген гәп кенеўсиз курғақ сөз болар.

* * *

Бүлбилдин тийкарғы кәсиби — сайраў,
 Оның үнинде бар сырлы қайталаў.
 Қосығымды бир ирет мен қайталасам, -
 О, бүлбил, не ушын журт күлер маған?

* * *

Салмадан суў ағып өтти сылдырлай,
 Атқулақлар өсек тақты былдырлап,
 Тек мешин иркилип деди оларға:
 «Ким арқалы өсип турыпсыз нурлап?» *

* * *

Гейбиреулер жас гезинде-ақ тозады,
 Баз бир гүллер қартайса да солмаған.
 Тән қартайса - тәбияттың нызамы,
 Бирақ жаслай жан қартайса, сол жаман.

* * *

Муҳаббетте электрдің заңы бар;
 Бири — плюс, бири — минус, — қос жүрек.
 Еки жүрек бир нәқаттан табылар,
 Биз екеуіміз нур береміз сонда тек.

* * *

Айна текте көрсетер сырт жүзинди,
 Сыртқы шырай — шарқ урған бир шағала.
 Егер толық көргің келсе өзинди,
 Жүрегімнің айнасынан сығала.

* * *

Қапталымнан өткен қызыл көйлектен,
 Желпиген леп желиктірди жас жанды,
 Өсте ғана желпип өткен сол лептен
 Жүрегімде бир дүбелей басланды.

* * *

Мен — гибрид, сабық нәлден көгерген,
 Пушкин менен Наўайының шаңынан.
 Мен — таза — қан, сап жүректе исленген,
 Мен — Бердақтың жалғыз тамшы қаңыман.

* * *

Қай жерге болмасын алып барар жол,
 «Жол» деп аталады соның-ушында,
 Бирақ, қайсы жерге апарады ол?
 Мәселе сонда ...

1957-жыл.

БЕРДАҚҚА

Сен қосықсаң жыртық үйде тууылған,
 Аш халықтың әрманына жууылған.
 Тууылыудан ығбал ізлеп халқына,

Жалаң аяқ қарды басып жуўырған.

Ийниң тийсе пүтинирек кийимге,
Шешип жаптың оны бөтен ийинге.
Қосық жазар хошым жоқ, деп, йош аңлып,
Отырмадың май кекирип үйиңде.

Залымлардың көзине сен жин болдың,
Қарлыққанға шаңқылдаған үн болдың.
Қақаман қыс халықтың әпшин қуўырса,
Сен оларға кемпир қуяш күн болдың.

Боз орда да айшы-әширет — курмадың,
Дәнсиз жерде торғай болып шырладың.
Қарлығаштай аўзың менен суў тасып,
Прометейдей қудайдан от урладың.

Байрон болыд даңқың түспес жәхәнға,
Оның менен кемип қалмас бақаң да,
Кеўиллердиң гүли болып жасарсан,
Өзиң өткен, биз туўылған мәканда.

Ел дәртине дәрман болған гиясаң,
Халық әрманы туўған поэзиясаң.
«Атақ емес, сөз қуўагөр, балам» деп,
Көз алдымда турасаң да қоясаң.

1965-жыл

ТУЎҒАН ЖЕР

(Шымбайға)

Сәлем саған, туўған жерим!
Көрсем шаңлағыңды сениң,
Балалығым тутар мениң.
Еркелеткен ел-жайымсаң,
Лаўазымлы Шымбайымсаң.

Артқан сайын ығбал-бахтың,
Хош болады мениң ўақтым.
Тарийхында қарақалпақтың,
Белли елсең өзін сениң,
Көпти көрген көзиң сениң.

Көп такыўа ғаррылардаа,
Сөз тыңладым жаслай мудар.
Ески, жана китаплардан,

Көп оқыдым тарийхыңды
Хәм яд еттим тәрийпинди.

Тарығып суў хәм наннан,
Кысым көрип, талай ханнан,
Ата журты Түркстаннан
Бабам посып қашқан дейди,
Саған қоныс басқан дейди.

Шықсам жолларына сениң,
Соннан берги дәуірлерин,
Елес берип бирим-бирим,
Жазылмаған романдай,
Қыялымды тербер сондай.

Айна бетли асфальт үсти,
Мени саған алып ушты.
Тазғарадан көзге түсти,
Минарланған бәлент морын,
Өттим хәм «Өтениң сорын».

Таллар тик аяқтан басып,
Жол бойында қатарласып,
«Шайырым!» деп жабырласып,
Қалар ырғалып изимде,
Кеўлим толар хош сезимге.

Қайдан бул сезимниң хаслы?
Қуўанғаннан көзим жаслы.
Кеўлимде бир бәхәр паслы,
Жайғандай гүл жапырағын,
Сәлем, туўған топырағым!

Аймалаған сен аямсаң,
Таллы жағыслы саямсаң,
Мен қус болсам, сен уямсаң,
Аўзымдағы мәргиямсаң,
Анам, Шымбайымсаң мениң,
Ким сағынбас туўған жерин!

* * *

Киндик қаным тамған жерим,
Аманбысаң аўыл-елим!
Әстен айда, шофер иним,
Асфальтыңнан бур он жаққа,
Жетпей турып Жармыш жапқа.

Әне усы кең гүзар жол
Ата журтқа апарар ол.

Мен тил болсам сен кулак бол,
Туўған жердин гәпи узын,
(Түсинерсен еле өзин).

Азат аўылы — Таллы жағыс!
Алтын бесигимсең нағыз.
Кеўлимде көп ғайры нағыс,
Сүўретин бар орнап қалған,
Умытсам, — туўғаным жалған.

Ой-шуқырың, атыз, салмаң,
Көлин, кумың хәм суўалмаң,
Бәри-бәри таныс маған, —
Есапшының шот тасындай,
Санайман мен от басында.

Мынаў жийделиктің сырты,
Пәленше ағаның журты.
Анаў Шымбай аэропорты,
Хәр самолет ушқан ўақта
Жас қыялым қанат қаққан.

Гүлте жоңышка өскен өңир
Бүклик еди түйе сиңир,
Қас қарайып түссе иңир,
Бир сағал төрт даўыс пенен,
«Концерт» берер еди-аў бәлем.

Сүйлинлер көп бул өңирде,
Атың үркер дүрлегенде.
«Қырғаўылдың хәр пәрінде,
Өзирейлиниң бир түги бар»
Деп дурыс айтар ғаррылар.

Гөне ырашлар — жер тыртығы,
Пахта еккен бәрин жығып.
Жол өз сүрдеўинен шығып,
Жаңа гүзар менен жүрер,
Жер жаңарса, жол гөнерер.

Бийик көпир, кыйсық салма,
От алғанман бунда малға.
Келемен деп анаў талға,
Бир жийен қыз алдап кеткен.
Нелер өтпей, нелер өткен...

Балалығым, балалығым! —
Дүзден терген қарамығым,
Көп жыллардың аралығын

Атлап, сен түсесең еске,
Усап кеше көрген түске.

Жыл артынан жыллар жүзип,
Ойыныңды кетер бузып.
Балалық бир алтын жүзик,
Түсіп қалған соң қолынан,
Хәрким излер өз жолынан...

Үлеп шәббелерди небир,
Топ ойнадым болып себил.
Бесжап, Тағжап, Аршан кебир,
Жууа тердим Әлишептен,
Таттым собық сүтилмектен.

Газетке орап зағарамды,
Асынып семиз бокшамды,
Жолларда суұырып шаңды.
Мен қалаға қатнағанман,
Оқыу десе жатпағанман.

Сол өткен балалық шақты,
Еске алсам ұақты-ұақты,
Алдымнан Кегейли ақты,
Умытып гейде сабақты,
Қара батпақ қайырында
Ойнай-ойнай қырғалақты,
Соннан түрим қара болған.
(Хәммелер де бала болған).

Не бол десең, тайын болдым,
Билим қуұып сайыл болдым.
Қызларың Зүхре болғанда,
«Мен ышқында Тайыр болдым.
Ең изинде шайыр болдым...
Хәр кимнің бир кәсип — иси,
Бир нәрседен несибеси...
Несийбең мың жортсадағы,
Көп жерге дуз тартсадағы,
Даңқ — мәртебең артсадағы,
Туұған жер ушын баласаң,
Оған бас ийип барасаң.

1961-1966 жыллар.

ТАЛЛЫ ЖАҒЫСТАҒЫ ЕСКЕ
ТҮСИРИҰЛЕР

(Ю. Мәденге)

Кегейли бойында калған нартларым,
Сиз қандай өскенсиз, нәрұан болғансыз;
Даұыл менен бәс байласып мудама,
Гүресте бел бермес палұан болғансыз!

Урыс жыллары таллар қараұсыз калды,
(Таллар түүе бағлар қараұсыз калды).
Сөкитлерди шаұып көпирге салды,
Сонда түбирден сиз пайда болғансыз.

Анам гейде жоқлап үлкен баласын,
Жағаласа ақшам суұдын жағасын,
Сизлер түсингендей онын наласын,
Суұға ушыңызды малып турғансыз.

Әкесин сағынған балалардайын,
Солқылдап турдыңыз көрсем хәрдайым,
«Кел, биз бенен бирге сырлас Ибрайым!»
Деп түсимде шақырғандай болғансыз.

Ала көйлеңкели нартлардың асты,
Самал китабымды жулқылап ашты.
Биреұ келип сонда көзимди басты,
«Ким екенин бил» деп сылдырлағансыз.

О сиз, жаслығымның сырласы, таллар!
Ах, сол жағымлы қол, жүзикли қоллар!
Бир жыл басып турса көзимди олар,
Қабақ шытпас едим, досларым, хәргиз...

Көзимнен колларын жаздыра берип,
Сылқ-сылқ етип күлди алдыма келип.
Оның ықлас пенен күлгенин көрип,
Ойлар едиң қыз екен деп әрмансыз.

Бирақ ат басындай еди әрманы
Ушып кеткен еди алғыр тарланы...
Залым урыс, дым көп болды-аұ қурбаны,
Көшә-көш әйледі жолсыз, кәрұансыз.

Алмамекен дедим уұылжып пискен,
Бойыңан ышқының сәуири ескен,
Билектей кос бурым бөксеге түскен,
Бир коса жупқасын басқа шалған қыз.

Кирпиги кайысқан тебендей еди,
 Қумай көзлер мени жегендей еди.
 «Ағаңнан хат жоқ па» дегендей еди,
 Айралық дәртине иштен жанған қыз.

Суўдан бир мешинди қармап илгени,
 Мойныма салмақшы болып келгени,
 «Қашан жигит боласаң? деп күлгени,
 Есимде сыр бермей сабыр қылған қыз.

Жигит болыўын биз болдық-аў. Бірақ, —
 Талай азаматлар қолында жарак,
 Ытан ерки ушын қушты топырақ,
 Қанша хаяллар тул, ярсыз қалған қыз!

Кеўилде кек лаўлап жанды шаладай,
 Ойын-күлки жетим қалған баладай.
 Қосықлар қулаққа урған танадай,
 Баўыры пүтин бир-де жан қалмағанбыз...

Бірақ қуралдан-да мықлы хәм өзге,
 Уллы бирлик, ғайрат-күш болды бизде.
 Сол ғайрат жеткерди жеңисимизге,
 Кекли жаўдан кегимизди алғанбыз...

Ыа, туўысқан таллар, дала батыры,
 Ыа, сиз, жаслығымның жасыл шатыры!
 Сарғайған саратан бармас батылы,
 Сизге кәр ете алмас, айтсам жалғансыз.

Күннің эптабынан қашқан самаллар,
 Саянда түсленип тынығар, ойнар.
 Жаў шымшық, мәдделер хәм куркултайлар,
 Сенсиз хәдден тайып, қалар дәрмансыз.

Ығбал айдынында шаршамай жүзген,
 Бир әўлад рухы сезилер сизден.
 Жаслық сазын тыңлап гүїлдиңизден,
 Мине, саяңызда отырман жалғыз.

Жүзигин жоғалтқан қыздай үңилип,
 Өттим астыңыздан ойларға шүмип,
 Кешеги нарт нәрўан болғанын көріп,
 Дедим: «бунца тез ержетип қалғанбыз!»

Раш өсип, жаплар жана саға алып,
 Баяғы ат қулақ өскен жағалық,
 Айдардай желкилдер ысқа-қоғалық,

Колларды қанатып талай орғанбыз.

Баяғы кебирлик пахта жер болған,
Ақ жайлар көбейип сыбайлас қонған.
Машиналар жүйткіп барар тас жолдан,
Бир жағы жүзим бағ, бир жағы палыз.

Әне, сол палыздан бетлеп бермаған,
Бир бала қыйқыұлап киятыр маған. —
«Қостан қауын жесин» деп атыр апам!
Апанды таныдым, иним, гүмансыз:

Кирпиги қайысқан тебендей еди,
Қумай көзлер мени жегендей еди...
Улы емес, өзи келгендей еди,
Баяғы мойныма мешин салған қыз.

Баяғыдай маған телмирип қарап,
Қыйнамас ол енди ағамды сорап.
Урысқа нәлет айтар ишинен, бірақ.
Дәслепки ярынан айра болған қыз...

Хош болың, талларым! Қосқа барайын,
Мардыйып отырып қауын жарайын.
Оннан соң сазымды қолға алайын,
«Таллы жағысым» деп, сайрап әрмансыз...

1960-жыл. Шымбай.

СҮҰРЕТ АЛЬБОМЫНА

Жыллар ушар бизди баслап илгери,
Көз әйнекли қарт ийең бир күнлери.
Сени_көріп кетик тисин кекшийтип,
Қызық-ау сол жас баладай күлгени.

Тентек жаслық өтер-кетер жулқынып,
Биз турамыз изден қарап қылғынып.
Мөлдир булак жағасында ырғалған,
Гүлдей сонда сен жатарсаң қулпырып.

Сарғыш тартқан сүўретлериң бир қатар,
Қырау шалған басымды да ырғатар.
«Сениң неге тисиң кетик, шашың ақ,
Айтшы, ата?» деп ақлығым тил қатар.

Жуўап таппай гибиртиклеп мен сонда,
Дермен: «қантты көп жегенмен жасымда»

Ҳәм ишимнен оған тилек тилермен:
«Қартайыў, балам, несип болсын саған да».

ШАЙЫР

Жулдызлар ақшам уйқыламас
жерге ашық болған яңлы,
Тынымсыз есер самал-да
шөплер буйықпасын деп.
Шырылдар шегиртекелер...
Қарсы алдым мен-де таңды,
Уйқысыз өтер түнлерим,
басқалар уйықласын деп.

О, шайыр! Уйқысызлыкта
Шолпан жұлдызға тенсең.
Жер уйқысын гүзеткен
сақшылардын бирисең сен.
Қосықты женип аларсан, —
ақшам уйқыны жеңсең...
Уйқысыз өтер түнлерим,
басқалар уйқыласын деп.

ЕЛЕ ЕСИМДЕ СОЛ БАЛАЛЫҚ ҚЫЯЛ

Ойласам күлким келер —
есимнен шықпас ҳеште,
Тамаша қыялларым —
ойлаған бир күни кеште:
Жаз күни. Сабақ питип,
хошласып дослар менен,
Мектептен мен де қайттым,
қуяш та батты әсте.

Бурылып жол бойынан —
хәртүрли гүллер терип,
Өзимше бир нәрселер
сөйленип-гүбирленип.
Кешки жел, жасыл дала
алып қашты қыялымды,
Бир мәхәл сол қыялдың
жетегинде кеттим ерип.

...Мине, мен ер жетиппен...
Арадан жыллар өткен...,
Көп китап көзден өтип,

көп оқыў орны питкен..
 Журт бәри айтысады
     «билимли зор жигит» деп,
 Хүрметин ақлаўға енди
     элбетте ўақыт жеткен.
 Жигерли жаслығымды
     жетелеп жыллар өтти,
 Жазыўшы болдым косығым,
     көп жерге тарап кетти,
 Қахарман халық перзенти
     сөз еткен геройларым,
 Поэма, романлардың —
     ең соңғы бабы питти.

Барлық жер айтар көрсе
     «жазыўшымыз киятыр» деп
 Шығармамды қызлар оқыр,
     «мынадай...туратур...» деп.
 Соңғы айда жазылған
     пьесамды еситкенде
 «Сахнаға қояйықлап»
     жалынар театр кеп.

Жасы үлкенлер хұрметлейди
     арқамнан қаға-қаға
 Уялып бас ийзеймен,
     «Рахмет» -деймен — аға!
 «Делегат — болдык» дейди,
     союздың баслығы келип,
 Самолет таяр мине,
     ал, уштым Москваға.

Аспанда баратырман
     Асығып соғар жүрек.
 Кеўлим алып ушар
     «Москва — анажан!» деп,
 «Кремль — Кремль!» деп,
     куўанып бақыраман,
 Қарайман «самолеттен»
     төменге енкейип кеп...
 Бир мэхәлде... қулағыма —
     «Додоть!» деген үн уласып,
 Албырап шоршып кеттим,
     жибердим көзимди ашып,
 Аспан деп ойлағаным —
     жол екен, зорға қалдым,
 Үстиме бир машина
     келип қапты зуўлап басып.

Машина пәт пенен келип
     қағып кетсе усыманда,
 Мәссаған, жолдас шайыр,
     қыял боппа усыннан да!
 Жүргизбей қурғақ қыял
     қалыпты геўгим түсип,
 Аңламай өтип кетиппен
     Үйимнің тусынан да.

Уялып өз-өзимнен
     күлемен. Адам билмес.
 Жуўмақ сол қыял досқа
     көп берилиў дәркар емес.
 Бирақ, «Бул қыялым
     шынлыққа асады» деп,
 Сол жерде өз-өзимди
     жубатып, қылдым кенес.

1946-жыл. Шымбай, Азат аўылы

СТУДЕНТ ЖҮРЕГИНЕН

(Қарақалпақ Мәмлекетлик
 институтын питкеріўшилерге)

Мәмлекетлик экзаменди
 Тапсырып болса иркилместен,
 Студентке қандай бахыт,
 Сол күнлер сирә шығар ма естен?
 Шаршаў деген ойында жоқ,
 Шалқайып таслап шығасаң тысқа,
 Сол күни жас жүрегіңнің
 Күндегиден соғыўы баска.
 Турғандай аў сол күни анақ,
 Мақлайыңнан сыйпап сүйип.
 Сүйген қызын ол да саған
 Қутлы болсын айтар күлип.
 Биринши сапар Москваға
 Жолланған жас азаматтай,
 Путевканы қысып қолға,
 Тыпыршыр жүрек тыным таппай.

Мен аўылда тәлим берип
 Өзимизден жас әўладка, —
 Сен жүрерсең кән тексерип,
 Таў сырларын билип ядқа.

Ол өсирер колхоз ушын
 Жаңа сортлы жипек пахта,
 Төртіншимиз жумсар күшин
 Қурылыстар қызған жақта...
 Мәқсет, табыс еткен мийнет
 Қуяр бәри бир арнаға.
 Ана-Ұатан, саған хұрмет,
 Бәри-бәри. саған ғана!
 Бизлер - нәлше, халық - бағман,
 Екти «өс хәм мийұа бер» деп,
 Бағлар, жақсы тәрбия алған
 Мол хәм шийрин мийұа бермек.

Институт, хош, билим жайы,
 Инабатлы алтын бесик!
 Хош оқытыұшым қарапайым,
 Мол билимге ашқан есик!
 Шын бахытқа ийе еткен!
 Алғыс саған компартия!
 Өзиң айтқан келешектен
 Күт бизлерди, Ұатан-ана!

1949-жыл

СССР ға ӨСЕК ТАҒЫҰШЫЛАРҒА

«Самал сепкен даўыл жыйнайды»
 (рус мақалы)

Көк теңиз артында, даўыллы түнде
 Улыр көкке қарап бир топар сағал,
 «Неге нур балқыйды айдың жүзинде?»
 Соны күнлер олар, қорқыныш табар.
 Кисиниң қорасынан урларда таўық
 Сол бир ай оларды әшкара етер,
 Урыға қашан да ай нуры қәуип,
 Қашан да, нур оның басына жетер,
 Ал, сынын бузбастан ай жүзер көкте,
 Қәйтип нурдан безсин, «тур - деп - аң улып?»
 Сонда сағал даўысын мазаклап текте
 Теңиз жуўап берер әсте жаңғырып...

* * *

«Совет халқы урыстың тәрепдары» деп,
 Теңиз жағасында улып тынымсыз...
 Өзгениң тынышлығын, бахытын күнлеп,
 Хәм де кесек атқан қалар көмиўсиз.

Тынышлықты сүйер, сақлар елимиз»
 Мейли, даўрық салып хәм дабыл қаққыз,
 Хәмме билер соны: жеп жүргениңиз —
 Гитлердин аўзында шайналған саққыз...

«Кемеге мингеннің жаны бир» деген,
 Жолыңыз сол, демек, тәғдириниз сол.
 Тунғыйық түбине баслар сенлерди
 «Маршалль планында» сызған қара жол.
 Оттан қорқыў даўирин тарийхтан сораң
 Жоқ, биз табынбаймыз жаққан отына.
 Хеш бир халық инанбас Уолл — Стриттин
 «Демократия ашқан кәраматына»...
 Гитлердің сарқытын жеген мырзалар,
 Күнди сөндириўге күшиңиз жете ме?
 Жар басында сағал улыған менен,
 Көкте алтын айдың нуры кете ме?

1950-жыл.

ПАХТАКЕШ БАБА

Маўжыраған уйқыға батып,
 Жатырғанда кодхозы онын, —
 Мийнет йошы бабаны оятып,
 Полат белге узатар қолын.

Тал арасынан ай да сығалап,
 Салар оған көздің қыйығын.
 Кең көкирек далаға қарап,
 Баба барар тартып мыйығын.

Желкилдетип гүмис сақалын,
 Оған еркелейди жипек жел,
 Пахта алып пикирин, қыялын,
 Шақырғандай: «сәлем ата, кел!»

Хәр түп пахта усынар оған гүл,
 Ерке қызларындай бабаның,
 Ойлап барар, «сексенди быйыл
 Алыўыма жоқ — деп — гүманым»

Өмир сүрип алпыс жети жыл,
 Не сынаўдан өтсе де басы, —
 Еле бир жигиттей күши бар,
 Бүгилмеген полат тулғасы.

Аклығындай былдырлап, ойнап,
 Суў да онын изине ерген.

Мол зүрээт жөнинде жайлап,
Жер менен ол тиллесе билген.

Агроном-да қалғандай уйып,
Тәжирийбесин сөз қылса гейде.
Көз әйнегин қыйсайта кийип,
Мичуринди оқыйды үйде.

Мийнет етиў сүйген әдети,
Кыз-жигитлер менен бир қатар.
Жең түрилген, көкиреги ашық,
Шел басында шапаны жатар.

Таң шолпаны узатып айын,
Көркемлетти күн шығар бетти.
Түкирди-де атқан насыбайын,
Әне иске кирисип кетти.

Қызлар қосығы келер қулаққа,
Киятырған жумысқа шығып,
Капталдағы участка жакка,
Универсалшы барар асығып...

1952-жыл.

КАВКАЗ

Ўатанымның сулыў сазындай көрип,
сүйемен Кавказ,
М. Лермонтов.

Кавказ, сәлем, жасыл таўлардың себи,
Сәлем жер кундызы, гүлге безенген!
Ўатан ышқы менен сүйемен сени,
Таў қосығын сүйген жүрегим менен.
Балалық жылларымда мен сени көрдим,
Бетлеринде Пушкин жазған кітаптың,
Лермонтов қәлеминен тоқылған жырдың,
Хәрбир қатарында сен шешек аттың.
Сонда тербеп ақыл-хуўшымды алған,
Шайырлық музасындай сендеги шырай,
Шайыр ҳаўазына илесип, саған —
Балалық қыялларым ушқанды талай...

Ана кушағында жатып сүт емип,
Тамсанған бахытлы нәресте қусап,
Баўырыңның жабайы гүллерин терип,
Жүрмен бир улыңдай қойнында жасап,

Жок, мен даўыл үзген жапырақ емеспен,
 Жырым-да, өзимде бахтияр хәм шад.
 Сенде сүргіндеги шайыр жырындай —
 Қайғылы емессен, өмириң абад.
 Мине, инкәр қылған қойнында турман,
 Әй, гөззалы бизиң бахтияр елдиң!
 Ақ алтын елиниң далаларынан.
 Шалкыған Әмиўдиң жағаларынан,
 Пахтакеш халқымнан сәлем әкелдим,
 Қаратаўдан сәлем әкелдим саған...
 Азанда дәрьяны өрлеп екеўмиз —
 Шықтық шың басына сени көргели,
 Баслап алып жүрди альпинист бир қыз,
 Ой, сонда көркиң бәнт еттиң мени.
 Қыятас астынан үнгип жол салып,
 Шабар айды қуўып бурқыған суўлар»
 Жылтыр «қойтасларды» кушақа алып,
 Жасыл жағалардан ентигип зуўлар
 Хәм қулар тик жардан төменге ҳарлап
 Заўықлы өр тасқынның сарқырамасы...
 Алып қашты сонда ойымды урлап
 Ол жерден басланған таўлар халқасы.

Таўға өрмелеген айланба жолда
 Барар жүйрик, «газик» тоғайға кирип
 Жасыл өңирде хәм отлақ жылғада,
 Ызғыған «альпинист койлар» жүр өрип.
 Тоғай артындағы шыңды айланып,
 Мине бунда шықты сол «газик» зуўлап.
 Шофер достан соңғы почтаны алып,
 Қалды шопан жигит кеўилли, қуўнақ...
 Қызыл черепицалы ак жайды нұсқап,
 Альпинист жолдасым тил қатты маған:
 «Бунда миллион қойлы совхоз тур жасап,
 Даңқлы шопанлр бар таўды жайлаған.
 Олар — мал өсириў исине маман,
 Олар — хәм альпинист, шың хұкимдары.
 Бунда сай жоқ олар соқпақ салмаған
 Хәм олар баспған таў жоталары
 Бизлер де олардың силтеўи менен
 Музлы қыснақлардан өтип адаспай,
 Төсин булт аймалап, бүркит бекинген
 Шыңлар шоққысына мингенбиз талай» —
 Деген де, жолдасым нұсқаған туста
 Көринди Эльбрус — қос өркеш, думан.
 Қарлы шың Кавказдың гөззаллық даңқын
 Баянлап турғандай туйылды маған.

Сарқырама жанында иркилип қарап,
 Сөзин даўам етти альпинист тағы,
 Бизиң қарсымызда турды булдырап
 Таў баўырында қызған қурылыс ошағы.
 Тынышлық мийнеттен хәуиж алған жумыс,
 Дәў машиналар жүр тасларды гүреп.
 Бәлки, булда бүгин басланған қурылыс
 Ертенги бир ГЭС — тен бергендей дәрек...
 Қуўандым Кавказдың жаңа өмирине,
 Қуўан альпинист қыз, сендағы қуўан!
 Буннан да Эльбрус көринер, әне,
 Бахыт сазын шертип турғандай маған.

Гүл төселген шалғын алапты бойлап,
 Қайтып жеттик мине қала қасына.
 Алма ағашларын аралап, жайлап,
 Жасыл төбелердің миндик басына.
 Сулыў қала жатқан етекте — бунда
 Нарзан булақлары мөлдир суў шашар.
 Қулпырған көриниси таўлар танында
 Уйқыдан оянған арыўда мысал.
 Қыялым қала үстінде тыныс алғандай,
 Сүйсине көз салып турғанда оған,-
 Бахытлы өмир даңқын баян қылғандай,
 Буннан да Эльбурс көринди маған...

* * *

Кавказ!

Мақтан,

Қуўан, бөленип сәнге,
 Қәдирдан таў ели, туўысқан үлкем!
 Өмириң бахтыяр, шад абадан хәм де
 Совет адамының жанындай көркем.
 Сени бир гезлери буўып қыйнаған.
 Хәзир жоқ сол тилсиз, жабайы қудирет.
 Қойныңды абадан еллер жайлаған,
 Мәңги баўыр басқан дослық хәм хұрмет.
 Сендеги азербайжан, черкес, грузин...
 Бәри-бәри маған туўысқан, жолдас...
 Табыстырған бизди астында нурдың
 Русь аспанында балқыған қуяш.
 Елимнің шексиз хәм гөззаллығына
 Шыңлардын басында турдым сүйсинип.
 Бүркит пәрұазындай йош келип сонда,
 Сездим Эльбурстай бахтымды бийик.
 Хош бол көрискенше, жасыл таў ели!
 Сен де хош, альпинист қара көзлі қыз!

Каратаў баўырында жүргенде сени
Хәм Кавказды мақтап жүремен сөзсиз.

Кисловодск, 1952-жыл.

КИСЛОВОДСК — КАВКАЗ СУЛЫҰЫ

Таў койнында бар деп ойла бир қала,
Көшесинде гүллер өскен ырғала,
Сол деп ойла сулыў төри Кавказдың,
Таў басынан көз қуўантқан нурлана.
Ол жерлерде мен-де шалқып жүргенмен,
Қайнап жатқан булақларын сүйгенмен.

Жүйрик поезд таўлы жолда тынбаған,
Күнде буған мийман келер мыңлаған.
Алтай кызы черкес жырын үйренип,
Жас осетин өзбек сазын тыңлаған.
Араласқан алпыс миллет халқы бар,
Дослық пенен сайран етип шалқыған.

Асып өтип гүркиреген өзегің,
Шық үстине «Қарағайлы төбениң».
Шын әжайып талант пенен тоқылып,
Таўға жайған гилемғой бул дер едиң.
Өңиринде алма ағашлар шайқалар,
Тамылжыған шийелерден қан тамар.

Буўалдыр түн көмкерип таў жийегин,
Шыңлар жатар бултқа артып ийегин.
Жулдызларын алғандайсаң уўыслап,
Жер бүркенер сонда думан желегин.
Ай сығалап текше бултлар артынан,
Қала үстинде жер отлары жарқырап.
Алтын шапақ нур шашырап балқыған,
Қуяш шығар «Қызыл тастың» артынан.
Гүмис думан серпилгенде маўжырап,
Сулыў шәхәр ашылғанда алдыңнан, —
Аккуўдайын мәкан еткен көл бойын,
Зәўлим аппақ жайларын айт сен оның!

Мәңги салқын сая астында сай жатыр,
Бірғыйды суў тастан шегип айбатын,
Сайлардан да сезгендейсең Кавказдың
Өжет руўхын, сулыў жанын, ғайратын.
Бұрынғыдай толы емес муң-әрманға,

Еркин заўықлы үн шығады оннан да.

Сирень гүлдер, арасынан сай қуйып,
 Созылған жол үстінде журт қымғуыт,
 Жаслық жыры «Айна көлден» жаңлайды,
 Ғарры шахтер жүр әнекей гүл буып,
 - Жүр кемпирим, жүр, жаслардын қасына!
 - Қойшы Миша-аў, қарашы ақ шашына!

Фонтан суы шапшыр усап сынапқа
 Мөлдир нарзан жатар ойнап булақта,
 Келтиргендей көркем тәбият мақамын,
 «Қоңыр тастан» жыр еситилер узақта.
 Онда грузин ағызып саз арнасын,
 Баян менен сөйлестирер зурнасын...
 Жан булақлар, жаслығымдай лепирген,
 Қайнаң шалқып, азаймаң, хеш кесилмең,
 Жүрсемдағы Әмиүдәрья бойында,
 Сүйиклимдей сиз кетпессиз есимнен.
 Хош көргенше! Гүлге мәңги безениң.
 Сиз де мениң өз ұатаным, өз елим.

Кисловодск. 1952-жыл,

ЛЕРМОНТОВ ТУРҒАН ЖАЙДА

Болдың-ба Машук таўында?
 Етеги қандай гүл жайнар!
 Хәм оның жасыл баўырында
 Кишкене ғана бир жай бар.

Есигин ашып енгенде
 Ишине жасыл бақшаның,
 Шалқыған сулыў сезимге
 Бөленди мениң жас жаным.

Айнасы ашық, өзи жоқ,
 Косығы жатыр питпеген.
 Илиўли қалған пистолет
 Оқлаўлы шығар кек пенен?

Биргезде бунда бир киши
 Узақта аңсап өз елин,
 Кавказдың уллы жыршысы
 Өткерген жаслық өмирин.

Бул жайда тапқан кәмалын
Жаўынгер сазы гүрестин.
Шайырға шаққан муң зарын
Қаракөз қызы черкестин.

Бул жерде, Кавказ шыңында
Гүлдердей өскен шайқалып, —
Туўылған қосық қуўғында
Көрмеді оқтан тайсалып.

Суўық полат қанжардай,
Жырлары кекке шарланып,
Зулымнын көксин жаралай,
Қадалған талай ол барып.

Жаўызлық пенен ол сонда
Жападан жалғыз алысқан.
Патшанын қолы оны да
Нышанаға алды алыстан.

Гүресип өлді өлерде,
Өлмеді сөзи бирақ та.
Калса-да өзи бул жерде,
Даўысы жаңлар узақта.

Бахытлы енди халқы да,
Ели де кирден жуўылған,
Кавказда өмир шалқыса,
Жыры да шадлы туўылған.

Айнала сулыў гул еккен,
Машукта оның үйи йар.
Ол үйге хәрбир жүректен
Муҳаббет нуры куйылар.

1952-жыл. Пятигорск.

ҲЕШ ҚАШАН!!...

— Тынышлық — күш тасқыны,
Жар тас бөгет болар ма?
Ийт улыса асқынып,
Көшкен кәрўан тынар ма?
- Хеш қашан, хеш қашан!
Биреў аўыл қалаңды
Таласа хәм өртесе,

Өлимге жас балаңды
 Берерме едиң, «бер» десе?
 - Ҳеш қашан хеш қашан!
 Долларға ел басқартып,
 Заң шығарып өзгеше,
 Бахытыңнан бас тартып,
 Безерме едиң, «без» десе?
 - Ҳеш қашан, хеш қашан!
 Биз — «жоқары», «сен» — «төмен»,
 Мен — «хожа», «сен» — «қул» десе
 Айт жууапты келтеден,
 Не дер едиң сен есе?
 - Ҳеш қашан, хеш қашан!
 Курғаныңды қыйратып,
 Еккениңди тақырлап,
 Кетпек болса жайратып,
 Жатар ма едиқ мақуллап?
 - Ҳеш қашан, хеш қашан!
 Өмирге биреу қас болып,
 Егип жатса өлимди
 «Көрмедим» деп тас қылып
 Жумармысаң көзинди?
 - Ҳеш қашан, хеш қашан!
 Олай болса тур сапқа,
 Ҳак нийетли хей адам!
 Империалистлик планлар
 Иске аспасын –

Ҳеш қашан, хеш қашан!
 1953-жыл.

РУС ӘДЕБИЯТЫ ҲАҚҚЫНДА ҚОСЫҚ

Уллы рус халқын сүйген инилик жүрек пенен
 Сүйемен рус қосығы, мәдатқар лирам мениң.
 Ҳеш қандай қолдан келмес ескерткиш орнаттың сен
 Данко жүрегіндей сениң жүрегін.

Лицей бағларынан баслап Сибирьге дейин
 Есимде, ұатан, ерк ушын куўғын көргениң.
 Паң мырза, патшалардың ушырып сен зэрресин,
 Таўларда жасындай ойнап жүргениң.

Гоголь хэм Шедринниң күлкиси менен түйреп,
 «Жауызлық. бузақылық ордасын қыйрат» дедиң.

Езилгеи дыйхан тилегин, эрманын алға сүйреп,
Муңлы бурлақларға бахыт изледің.

Жаўыз кол менен атылған пистолет оғы тийип,
Жатқанда жаның өмірден түңилип гүрсинбеген.
Тыңлайман сеннен мұдамы шарқ урып шыққан бййик –
Уллы Пушкиннің жүрегін дүрсилдеген.

Есимде. «Алтын балық», «Диканька кешелерін»
Бала гезде оқысам зейинди беріп қатал, —
Жас түе, уршық ийіріп отырған шешелерім
Брғалып ықлас пенен тыңлаған талай сапар.

Ен дәслеп туңғыш мұхаббат кеўлимде оянғанда
Тербеген Татьяна қыз ойымда шийрин қыял.
Отырып суў бойында, қара тал саясында,
Сениң менен сырласқан күнлерім есимде бар.

Көрдим сенде мәўжиргенин Волгадай дәрьялардын,
Көрдим сенде тереңлигин щалқыған теңиздің де.
Тыңладым сеннен шуўылдысын қадирдан тоғайлардың,
Әжайып рус руўхын ен дәслеп көрдим сенде.

Сенде Лермонтов ойы, Толстой даналығы,
Сенде бар рус жаны, қудиретли сениң тилиң.
Алтынның сынығындай хәр сөзиң бойындағы,
Өзиңсең жан сырласым, сүйикли мұғаллимим.

Ленин хәм Горький сөйлесип отырған сүўрет көрсем,
Ойыма келер қудиретиң, азатлық алған күнің.
Кеўиллердің күнисең сен, саўашта жаўынгерсең,
Дүньяға даўырық салған советлик күшли үнің.

Бултларға даўылпаздай сүңгидің айбынбастан,
Сур жылан, пингвинлер қысылып жатты деми...
Сенде бар Корчагиннің мәртлиги қайнап тасқан
Хәм Маяковскийдің полаттай нық қәдеми.

Жер жүзи тыңлар бүгин сен шерткен алтын тарды,
Коммунизм қурыўда сен бизиң өткір қурал.
Хәтте сен рухландырып вьетнамлы солдатларды,
Топылдың халық жаўына найза хәм бомба мысал.

Сүйемен рус косығы теңгерип сени жанға,
Мен тамшы болсам, сенсең қуйылар арнам мениң.
Хәрқашан жырдың кәнин қазыўға атланғанда.
Пушкин мениң жебеушим, сыйынар аллам мениң.

КЕГЕЙЛИ

Кеўлим көтеринки киргендей бағқа,
Толқынласып ҳаллас урған Кегейли.
Айдынында шоршыған ақ шабаққа
Мен қызығып қарап турман, Кегейли.

Жағаң желкилдейди қамыс, урықтан,
Балалық гезимди ойлап турыппан...
Суўында шашылған уўылдырықтан
Өршиген бир шабағыңман, Кегейли.

Жазда қайырында ойнап қырғалак,
Қыста музларыңда тептик сырғанақ.
Кекили гүзелген, мойны ырғанақ
Қара бала ядында ма, Кегейли?

Бәлки шығып кеткенменди есиңнен,
Өйткени бир мен бе өршиген сеннен?
Балалық ўақтыңда өтер хәр кимнен,
Бәри есте қала бермес, Кегейли.

Ышқының бәхәри жетип маған да,
Жигитлик хәсери гезгенде қанда,
Балалығым ойнап қалды жағанда,
Өмир өз жолынан ақты, Кегейли.

Биз көп шабақ едик өршиген бирге,
Үйретип анамыз, жүздирген өрге.
Хызметке жарадық туўылған елге,
Өмирдің мақсети солдур, Кегейли.

Бәлент ырашына мен миндим тағы,
Қандай ысық туўған жердің кушағы!
Мунарланған терек, мийўалы бағы,
Бахытлы аўылымның сәни, Кегейли.

Куншығарың Тағжап, батысық Аршан,
Ақ алтын мәканы қай жерге барсаң.
Жүз жап, мың салмадан хағлап ағарсаң,
Сонда да тартылмас суўың Кегейли.

Сендей нәўпир болып ақпаса шайыр,
Халықтың кеўлине жол таппаса шайыр,
Шайырман деп ширенгеннен не қайыр?

Хәзир соны ойлап турман, Кегейли.

1956-жыл.

БУЛАҚ ҲАҚҚЫНДА БАЛЛАДА

(Аяпберген шайырға)

Қара таўда көргеним бар бир булак,
Тас аралап ағып жатар қулдырап.
Бурқып аққан Әмиүдәрья суўына
Сол булақтың суўы келип қуйылар.
Шопан екеўимиз жазда бир күни
Сөйлескенбиз сол булақта иркилип.
Төбемизде қырғый канат қағады,
Ал төменде дәрья гүрлеп ағады.
Таң нурынан жайнар таўлардын басы,
Етекте отлап жүр колхоз падасы.
Сыңқылдаған мерўерт көзли булақта
Сыбырлап турғандай бир үн қулакқа.
Шопан достым усы булақ ҳаққында
Кишкене бир ертек сөйледи сонда:

Әйjemги заманда мынаў булақты
Туншықтырып гәўмис жартас қулапты.
Күн жүзин көреалмай, еркин ағалмай,
Гүмис булақ көз жас төгип жылапты.
Ярың мәнзилине атланған батыр,
Тоқтап усы жерге тигипти шатыр.
Хәм тас қуўысынан еситилген үнге
Қулағын салыпты отырып түнде.
«Үстимди аш аға, тасып толайын,
Шөллеген гезинде суўсын болайын.
Суўымнан өнетуғын шоқ гүллерим бар,
Гүлсиз дүзде ушқан бүлбиллерим бар.
Тасқа тамшылаған жасымды ая,
Туншығып түнекте болмайын зая?»
Буны еситип батыр үрkip қашпады,
Дәрхал дәў жартасты жулып таслады.
Жақты дүнья көрип куўанған булақ,
Гүмис күлки менен ақты сылдырап.
Өсти кызғалдақлар айланасында,
Жолаўшылар шөлин басты тоқтап қасында.
Ол ағар заўық пенен ойнап жазы-кыс
Хәм мудам батырға айтады алғыс».

Бахыт сазендеси, елдің шешени,
 Сол гүмис булаққа мегзеттим сени.
 Сен бир булақ едиң көмиўли жатқан,
 Қайғының таслары көксіңе батқан.
 Қопарып үстиннен геўмис жартасты.
 Батыр коллы Ленин көзинди ашты.
 Еркін заўлап ақтың, келдің хуўшыңа,
 Сулыў саз арнадың қутқарыўшыңа.
 Дәрьяға қуйылған булақтың суўы —
 Жоғалмас. Жасайсаң сен қайта туўып.

1956-жыл, Нөкис.

ҚОБЫЗ

(Қурбанбай жыраўға)

Жаңла қобыз, әсирлердің гүўасы,
 Қарақалпақ сазларының сағасы.
 Қайтқан ғаздай ғанқылдаған үниңе
 Шадлық куйған жаңа турмыс дүньясы.

Кемсеңлетип ғаррылардың ийегин,
 «Посқан ел» ди толғап өткен Жийениң.
 Әсирлердің аўыр шерин аркалап,
 Туқылы ашып, жаўыр болған тийегің.

Келте зибан» гүрмеўиңе келмеді,
 «Уллы зибан» бахыт таппай шөлледі.
 «Жортыўлыда» елдің жоғын жоклаған
 Батырлардық ат туяғын серледім.

«Шербейитиң» шерли жандай ах урып,
 «Көз айдының» куўанышқа шақырып,
 Халық ғәзеби толқып тасса, сендағы —
 «Айға шаптың» арысландай ақырып.

Сен дыйханның кулағынан шаң қақтың,
 Шопан менен қызыл қумда қой бақтың.
 Сен баянлап келдің әрман-тилегін
 Хан ермеги болған қарақалпақтың.

Саздан тулпар, тийегиннен ер еттиң,
 Кыялыңнан қас батырлар дөреттиң.
 Халық бахыты ушын атландырып оларды,
 Саркоп пенен Байсын елин излеттиң.

Күн астында Саркоп, Байсын көп еди,
 Бәрінде де байлар ғана тоқ еди.
 Мийнеткеш халық бахыты ушын «боз торғай -
 Қой үстине аўнаған» ел жоқ еди.

Уллы Октябрь таңы шашты нурларын,
 Сонда ғана иске асты бул әрманың.
 Сонда ийең тарлан даўысын дүзетип,
 Сен де сонда шадлық сазын қармадың.

Мәңги бахыт орнап туўған елинде,
 Таза лапыз алды үнің сениң де.
 Шадлық жырын толғап Қыяс, Қурбанбай,
 Жаңа турмыс сахнасында көринди.

Халықтың алтын ғәзийнесин қолға алып,
 Ғарры жыраў қыя шөлде толғанып,
 Алып шығып әсирлердің шыңынан,
 Жаңа әўладқа мийрас етти қуўанып.

Жаңла қобыз, сол тапсырған мийрасың —
 Халық өмиринің шежиреси, айнасы,
 Бүгін бизге жәрдемлесер жалықбай,
 Гүлентиўде жаңа турмыс дүньясын.

Нөкис, 1956-жыл.

НОҒАЙЛАРҒА

Бир шақадан бүртик жарған ағайин,
 Қуўан достым, бахытлы халық ноғайым.
 Қуўанайық, бизге Октябрь дем берди,
 Төбемизди асқар таўға тенгерди.
 Бизлер едик бир сахраның сайғағы,
 Аңшы-тәғдир оққа талай байлады.
 Аўзы қанлы аш бөридей аңсырап,
 Хан Жәнибек қанжығасы қансырап,
 Қуўғанында қаңбақ болып аўнадық,
 Қара қуйын сүргининде заўладық.
 «Көшеримиз желге мәлим» едик биз,
 «Қонарымыз сайға мәлим» дедик биз.
 Иштен шыққан жаўдан жаман зат бар ма?
 Ханлар бизди көп, қаптырды атларға,
 Бийлер бизге салды талай бүликті,
 Байларымыз сорды бизди сүликтей.
 Араладық Ақ едилдің қайыңын,
 Паналадық уллы журттың Жайығын.

Тентиредик хәр жылы бир орынға,
 Таўды аралап, тасты гездик Қырымда.
 Муңымызды шақтық Қара теңизге,
 Қасқыр шапса, бизлер қалдық ең изде.
 Қараңғыда биз хәр жаққа шығындық,
 Хәр қайсымыз бир қуўысқа тығылдық,
 Жаўлар бизге қурса да көп дузақлар,
 Биз кетпедик уллы журттан узақлап.
 Ол уллы журт - Россия жери еди,
 Сонда болды бахтымыздыи дәреги:
 Суўы дәрлан, тасы болды баспана,
 Жәрдемлести жол қйынын аспаға,
 Рус халкы - жүреги кең жаўынгер,
 Ғәриплерге болды әзелден қәуендер.
 Қушағында ерик қуяшын оятты,
 Зулымлықты ол аяўсыз қыйратты.
 Жетелеп тар кешиў, тайғақ жоллардан,
 Сол ғой бизди айдын жолға шығарған.
 Достым, енди бизлер мәңгиге азат,
 Жоқ енди тентиреў, қуллық, ғазаўат,
 Бир гезде бизге тар болған кең дала,
 Бүгин шалғын егис, өскен гүл-лала.
 Өсер хәмме жерде дослық гүллери,
 Жасар татыў, шадлы совет еллери.
 Биз ерке инилермиз, бизде көп ағай,
 Мен- азат қарқалпақ, сен - еркин ноғай.

* * *

Жүргенимде шалқып дослық таўында.
 “Еркин юрт” деп аталған бир аўылда
 Көрдим сени, ноғайллы дос баўырым,
 Гүлистанға дөнген екен аўылың.
 Қамар буўып асқар таўдың себинен,
 Ләззетленип шын бахыттың лебинен,
 Шешек атар мол дәўлетли қонысың,
 Алтын буўдай масағындай толысып.
 Ол жерде мен жағаладым Кубанды,
 Буўдай теңизин көрип кеўлим қуўанды.
 Гуллер терип гездим хәрбир қойнаўда,
 Кеншеклерден қымыз иштим жайлаўда,
 - Келгин, туўған- дер мийман дос ағалар.
 - Өтпек же - деп кишелерим жағалар.
 Ғаррысында Жийреншениң ақылы,
 Нақыллары жаслай маныс нақылым.
 Онда қызлар еркин таңлайды ярын,
 Шадлы дияр аўыл үстенде жаңласың,
 Дейди саған қарақалпақ құрдасың,

Совет халқы мәңги шадды, ағайин,
Өс советлик Ноғайстан, - ноғайым!

1953-жыл, Арқа Кавказ.

МАГНОЛИЯ

Қара теңиз жағасында жайқалып,
Май жапырақлы магнолия өседі,
Көрген сайын жас кеуліме ой салып,
Бшқы сезими менде арта түседі.

Терек тамырын жууып шалқар океан,
Тур бәлентте сулыұлыққа таласып
Жаз таңында қалың жапырақларынан
Шық тамшысын емер кубла куяшы.

Бири ашып, бири ғуншасын салып,
Қысы-жазы шашар аппақ гүллерин,
Пал хәрреси палауызға қадалып,
Ийисин алып қашар мәусим желлери...

Сол сыяқлы жүрегимде мениң де
Қысы-жазы гүллеп жатар мухаббет.
Бурқыраған магнолия гүлиндей
Сап ышқымды, сәуер ярым, қабыл ет.

1955-жыл, Хоста.

АҚТАС РОМАНТИКАСЫ

Хостаға жазда, жаным, келсең еди,
Аралап қуртоғайды жүрсең еди.
Қытықлап ақ балтырды қос бурымың,
Актастың аясына минсең еди.
Актас, бул, — тәбияттың бир балконы,
Алдынан ашылады Кавказ оның.
Қарсында уйлығысып қарлы таулар,
Таласып созар еди-ау саған қолын.
Пальмалар пешанаңды желпип әсте,
Тәрийплеп кубылжыған қуслар сести,
Бананлар жапырағын жауып саған,
Магнолия гүлин төгип дәсте-дәсте;
Сымбатлы сәрұи таллар қатар дүзеп,
Шиповник бояу сүртип өзін безеп,
Әсирлик тиссалар да тас төбеңнен

Таңланып қарар еди гезек-гезек.
 Булытлар көріп сени усы жерде,
 Шабысып шомылғанда қара терге,
 Қызғанып ийирілген аппақ думан,
 Жүзиңе тутар еди жуқа перде.
 Ал сонда пәгли құрдым жемтик аўлап,
 Айқасып аш толқынлар, тынбай шаўлап,
 Ыңыранып ырғыр еди гранитке,
 Ақтастан алыў ушын сени жаўлап...
 Рафаэль өзи салған сүүретине
 Ашық болып қалғаны есиңде ме?
 Гүрилдеп қол шаппатлар еди сондай
 Тәбият сендей сулыў перзентине.
 Хоста. 1955- жыл.

ГӨЗЗАЛ ЮПШАРА

Абхазия таўларының хайран қаларлық сулыўлығын көргиси келген адам Бзипи қыснағында қайыстай таўланып жатырған тас жол менен машинада Рица көлине кетеди. Капталда бурқасынлаған дәрьяның үстине төнип қараңғы үңгирлер қалады. Бәлент шың басынан гүмис жилўа менен таўланып куйып тұрған мәрўерт сарқырамаларды көресен. Буннан алдын Бзипи көпириниң қасында әжайып сулыў хаўайы көзлери менен жолаўшылардың кеўлин аўлаған арыў қыздай атақли Көк көл қалады. Енди, мине, алдымыздан Гөззал Юпшара қыснағы ашылды. Юпшара Кавказдағы ең сулыў қыснақлардан бири болып, оның еки бойында бәлент жасыл таўлар ийин тиресип турады. Қайнаўытлап, гүрилдеп, астан-кестен болып атырған суў тасқынларына қарап баратырып, ишиңнен шайырдың қосықларын оқып гүбирленесен:

Туў төменде мәўжирген тасқын,
 Қәхәрленип салады шаўқым,

Қулақ жарған даўысы мысал,
 Жүз ашыўлы үнге барабар...
 («Мцыридан»)

Бұл жерде хәрбір тас, хәрбір дәрья жолаўшы ядында қандай бир аңыз әңгимени оятады. Юпшара хәм Гего дәрьяларының кесисип ағыўы жөнинде де бундағы елдің ертек сөзи бар. Юпшара узақ жыллар мийнет етип, өзине түпсиз тереңнен жол салып алған. Қараңғы туннелден өткен соң көп узамай бұл еки дәрьяның қосылысып аққан жери көринеди...

Альпинистлер соқпағы басланған жерде.
 О гөззал Юпшара, көрдим мен сени.
 Мен Кавказ арқары болсам егерде,
 Қалар едим қасыңда питкенше демим.

Қәўипли қыя майларға лып-лып секирип,
 Ойнап шығар едим сениң өриңе.
 Ол жерде Гего менен бир сайға кирип,

Сүйисип атырғаның анық көринер.

Сен бир поса берип, жырылып қушақтан,
Қаштың сылқ-сылқ күлип, шүңгил сай қуып,
Гә таслар артына жасырынып шакқан,
Гә самшит путағын толқынға жуып.

Ал Гего мәс болып шийрин посаға,
Бираз есеңкиреп көзлерин ашса,
Юпшара қушақтан қашшан босаған,
Сөйтип қашқан екен бул жерден қашшан.

Гего албырақлап жалт-жулт қарады
Оқырайған арқарға, үнсиз шыңларға.
Арқар мүйизинде шапақ жанады,
Демек, күн батыўға тақалып қалған.

Ғешкимнен Юпшарасын сорамады ол,
Өжет Гего шапты бир сайды бойлап.
Көксин путалардан жаралады ол,
Сүйгенин тез қуып жетиўди ойлап.

Таўда жасырынбақ ойнаў қәтерли,
Сен бийқарға қаштың, Юпшара тентек!
Ақтарып сайларды көп ўақтан берли
Бийшара Гего жүр таўда тентиреп.

Гего жулқынады интизар, ҳайран,
Қаўышыў тилеги жанар кеўлинде.
Излер мухаббетин терең сайлардан,
Ал сен өз күлкиңе, ойынға бенде.

Тек арқар ойыныңды тамаша көрип,
Шабар тик жағанда, сен қайда шапсаң.
Ол — ҳайўан, тек оның сыртында көриң,
Тек ырғыўды билер, секирип шапшаң...

Мен арқар болыўды әрман етпеймен,
Айттым тек те сени сүйгенлигимнен;
Абхаз тәбиятының ышқысында мен,
Достым Гего яңлы күйгенлигимнен.

1955-жыл, Хоста.

ҚУЎМА СУЛЫҰ АЙНАҒНЫҢ
АЛДЫНАН...

Қаламыздың көп бағы, шарбағы,
Кең айналы сулыұ жай да көп.
Бирақ та, сен тұрған тамдағы,
Еки әйнек хешбир қайда жоқ.

Нөкистин қайсы шетинен түнде,
Жиберсе де көзимди таңып,
Соқыр қусап болжаған күнди,
Қағар едим мен оны танып.

Ах, әйнегин алдында бир түп,
Анаұ қыйсық жийде болсам!
Сығалар едим қақпастан кирпик,
Сен қай ұақта үйде болсаң.

Ал жийдениң неси артық меннен?
Артығы сол: үйиңнин түбинде.
Самал ессе жапырағы менен,
Сабалайды айнаңды күнде.

Бәхәр гүли сасып турса да,
Пай, гүлиң де сулыу-ау» дейсең.
Гүзде қолынды тикен жырса да,
Ашыұланбай мийұасын жейсең.

Ал мен егер жантассам қасына,
Жийде урлыққа келгендей көресең.
— Ұай бала, қой, асылма шақасына! —
Деп жекиринип, изинен күлесең...

Дурыс, бәлки, мен уры шығарман,
Бирақ жийдеңде не жумысым бар?
Куұма сулыұ айнаңның алдынан,
Жийдең емес, жүрегин дәркар!

1950-жыл, Нөкис.

* * *

Шынтлап сүйген кеуил хаслан айнымас,
Сен өзінди бостан-босқа қыйнадың:
Бизден көре ажарлырақ хәм де жас
Яр тапсам деп, жат пикирди ойладың.

Сатқын тилиң «сүйемен» деп уялмай,
 Сыбырлады, сөйтип, бир жат кулаққа.
 Сонда тунғыш мухаббатын қыялмай,
 Хадал кеўлиң меңсиреди бирақта.

Маған соңғы хатты жазып, албырап,
 Қорқақ қолың почтаға әкеп таслады.
 Меңсиреген хадал кеўлиң, ал бирақ,
 Мендей көріп сүйе алмады басқаны.

Жигитке де жеңил емес айралық,
 Ышқы азабы мәлим бастан кешкенге.
 Талай түнім өтті уйқысыз қыйланып,
 Сени хаслан қыя алмадым хеш кимге.

Жаслық өмир саған мениң жанымды,
 Сырлы алтын жиби менен ышқының —
 Тиккенлиги сонда ғана танылды,
 Үзе алмадым умтылсам да күш қылып.

Етегиңе ерген шөптей қалтырап,
 Кеўлим саған ерди, рахим етпедиң.
 Бар сулыұлық нурың менен жарқырап,
 Мәккар күлкің көз алдымнан кетпеди.

Ышқы,—бөдене емес, үриккен ұақтында
 Безетуғын уя салған жеринен.
 Көп оқыдым ышқы, айралық хакқында,
 Сениң дәртиң өтті, бирақ бәринен.

Уйқы орнына сен жайластың көзиме,
 Айыплауға тилим, бирақ, баспады.
 Не шара бар, ушқалақ қыз өзине
 Хәмир етсе „сүйесең" деп басқаны?

Жүрдик сөйтип, ал не болды кейнинде:
 Мине, алдыма келип турсаң айланып.
 Қалай екен шынтлап сүйген кеўилге,
 Қалай, қошшым, аңсат па екен айралық?

Мен өш алар едим хәзир, егерде,
 Сендей көріп сүйе алсам өзгени,
 Лекин, адам өз бахтына тебер ме,
 Өз бахтымды жек көриуге төзбедим.

Таза жүрек таза тәлим себеди,
 Мухаббатты алдай алмас сайлы жас.
 Сүйсең, усылай шын сүйейик, себеби,—

Шынтлап сүйген кеўил ҳаслан айнымас.

1955-жыл.

АЛАТАЎДАН САМАЛ

(Аалы Тоқамбаевқа)

Биринши қосық

Жамғыр шайған асфальт жолда жұлдыздай ағып,
Желдей жүйрик машина алып келеди мени...
Сәлем саған, омыраўға тау халқасын тағып,
Жайқалған жел, қырғыз жери. Ала таў жери.
Сәлем саған, бар шабысқа пәтин жиберип,
Коммунизм шыңларына өрлеген үлке!
Жырларына жас қыраннын пәрұазын берип,
Тоқтағұлдың қарт қыялын тербеген үлке!

Мине, шалқып киятырмыз жолында бүгин,
Ала таўдан әтир шашып еседі самал.
Куўанғаннан шофер достым Жомартты хәзир,
Кушақлағым, сүйгим келер «тап — деймен — кәмал!»
Қарсымыздан қызыл туўдай көтерилди таң,
Алтын менен жалатқандай таўлардың үсти.
Әсирлер менен сырласқан таў халқаларынан,
Қырғыз жери, өткен дәўириң ойыма түсти:
«Аш қасқырлар мал куўалап сайыңды таплап,
Қоқан ханы талап сени қасқырдан жаман,
Бүлген халық қарағайға найзасын саплап,
Ат үстинде қалғып талай кешти тар заман.
Ол жоқ енди. Уллы Октябрь қыйратқан оны,
Бай, манаптың боз ордасын аўдарар ўақта.
Маңлайынан сыйпап әдил Лениннің қолы,
Ақ қалпақлы қырғыз елин көтерди даңққа.
Қобызыңнан жаңлар енди шадлықтың күйи,
Мәнги дослық, рәхәт өмир таў қушағында,
Ильич нуры жанған хәрбир қырғыздың үйи,
Мысалы таң жұлдызындай жайнайды бунда.
Коммунистлик күши менен тәғдирин жердиң
Жасартқан мәрт қырғыз халқы жасайды сенде.
Жаңа турмыс, мәденият ағысын көрдим
Қызыл борбор² Фрунзеңнің көшелеринде.
Бунда қырғыз шахтерлары таў жүрегине
Зәўлим жақты забойлардан жол салып барған.

² Борбор – орай.

Шыра жағып жер астында түн түнегине,
 Халқы ушын қара алтыннан ғазийне алған, ...
 Усар мысал Суўсамырдың толқынларына
 Пада-пада мал байлығы сени жайлаған.
 «Келин бармақ» жүзимиңнің солқымлары да
 Сениң шийрин бахтыңды баянлар маған.

Екинши қосық

Тырна қатар ақ тереклер узатар бизди,
 Көз ушында асқар таўлар панорамасы
 Оң қол бетте Ақ суў ГЭС-и ақ қуўдай жүзди,
 Сол тәрәпте қойыў түтин бултқа қарысып, —
 Бўйра жалын желкилдетип паровоз шабар,
 Қант заводы мойын созар таў қыснағынан.
 Бийик көпир қапталында қалды қос шынар,
 Мине жасыл Шуў алабы басланды буннан.
 Қалың ағаш, колхоз аўылы хәм саррас жоллар,
 Кең пахталық кернеп жатар алаплар жолын.
 Буўдай орып бир қапталда комбайн барар,
 Қызыл шалғыш кылаўланар үстинде оның.
 Бунда хәрбир қарапайым қырғыз қызының
 Өңиринде жұлдыз жанар — ерлик нышаны.
 Бунда хәмме бирге татар өмир қызығын,
 Жүреклерде мийнет заўқы хәм де ўатаны.
 Қырық жылдай-ақ аз ўақытта қырғыздың аўылы
 Қылымларда³ көре алмаған дәўранын көрген.
 Шарўа, дийқан өзи бийлеп жер менен таўды,
 Москвадан хұрмет таўып, жай алды төрден.

Үшинши қосық

Жолдың бойы — таў бөктери сыңсыған тоғай,
 Мөлдир салқын суўлар бурқып сайларда шабар.
 Шың басында қанат қомлар бүркит қомағай,
 Ал, төменде орғый шаўып өтти ақ марал.
 Арша ағашлар салланысып кийинген жасыл,
 Қызғалдақлар байрам күнги қызлардай жайнар.
 «Тобылғы сай» қырғаўылға қайнап муддасыл,
 «Арашанда» айна көзли булақлар ойнар.
 Жамғырдан соң маўжыраған жасыл жайлаўда,
 Таў бултындай ақтарылып падалар өрген.
 Батыр қырғыз шопанлары жайлаған таўда
 Жүрген жерден қозыларды ғозадай терген.
 Көл сыртында жер қайысқан үйирлер көрдим,
 Дүбирлиси таўды оятқан «Дон сулыўларыа.

³ Қылым – әсир.

Аш бөриге аңлытпастан сайгүликлерин,,
 Солдатлардай гүзетте жүр жылқыманлары.
 Дослар менен азанғы шай ишилди қоста.
 Жылқыманлар күндегише егленип тыста,
 «Правданың» жана келген санларын қарар...
 Хош айтысып кеттик алға оннан да ары,
 Бул үлкеде бәри әжайып көринди бизге.
 Туў алыста Тянь-Шанның алмас шыңлары
 Уллы дослық хәйкелиндей шалынды көзге.

Төртінши қосық

Күндей күлип, миймандослық қушағын ашып,
 «Қағылайын, аттан түс» деп шақырған үлке,
 Мәңги бахыт қушағында дәўлети тасып.
 Сарқымызын Ыссық көлдей сапырған үлке, —
 Пайтах жатқан кең ұатанның бир Гүлстаны, —
 Қырғызстан, дәўран саған, қулаш жай кеңнен!
 Бир қырғыздай сүйип сени, ынтығып жаны,
 Жолаўшыңман қарақалпақ жеринен келген.
 Көкте жанған жұлдыз усап бахытың күледі,
 Таў үлкеси, сен туўысқан диярым хош қал!
 Сени желпип жана бәхәр, дослықтың леби.
 Ессин шалқып Ала таўдан аңқыған самал!

Фрунзе қаласы, -1954-жыл.

АРАШАН

Арашан, Арашан!
 Естен кетпес сенде көрген тамашам.

Таңларыңда думанынды сүйгеним,
 Кешлеринде суў жағалап жүргеним.
 Көрдим сенде көзге тосын тауларды,
 Жатырқаған бир-де жанды көрмедим.

Қарап турсам тас астында қайнаған,
 Ыссы суўлы, мөлдир көзди булаққа,
 Яр жамалы көрингендей айнадан,
 Сыңқылдаған сести келди қулаққа.
 Гүллер мысал кесе тутқандай маған,
 Бала аўызын толтырып пал шарапқа,
 Сонда шайыр жүрегінде мухаббет
 Кенарынан толып тасты сан ирет.

Гүзеттеги жылқышыдай кунтыйып,
 Ақ қалпағын баса кийген шыңларың.
 Талай сапар етегинде ынтығып,
 Жас бүркіттің шаңқылдысын тыңладым.
 «Қолларыңды тийгизейін жұлдызға,
 Өрмеле» деп сонда маған ымладың.
 Шың басына кеттім шығып, Арашан,
 Көринбединің булт үстинен қарасам.

Едирейіп маялышлы жасқада
 Тур кийіктің бір ший балтыр ылағы.
 Ақ думаны ийирилген аспадан
 Сарқырама шаўлап төмен қулады.
 Ал төменде ГЭС гүрилдеп тынымсыз,
 Жаңа өмірді жырлап халлас урады.
 Сонда шайыр жүрегінде йош артып,
 Қырғыз жерін тәрийп етер қумартып.

Арашан, Арашан,
 Естен кетпес сенде көргеи тамашам!

1954-жыл, Ыссық ата.

ӘЛЖИР ҚЫЗЫ ЖӘМИЙЛА

Әлжир саҳрасында жуўырған жайран,
 Жығылды деседи орға, Жәмийла.
 Жүрегін жаралы, көзлерің хайран,
 Телмирип жатырсаң торда, Жәмийла.

Шелиф дәрьясының жағаларынан,
 Тебес кәнлеринен, Нигер бағынан,
 Атлас таўларының арғы жағынан,
 Еситилди жалынлы үнің, Жәмийла.

Сөзлерің душпанға гезенген жайдай,
 Көзлерің кәпеске түскен қумайдай,
 Әлжир ақшамында туўылған айдай,
 Шықтың булт артынан жайнап, Жәмийла.

Бағка уры түссе, басламай гүрес, —
 Бағ ийеси қалайынша үндемес?
 «Әлжир Париж ушын мәйхана емес,
 Шығың ұатанымнан!» дедің, Жәмийла...

Жанна д'Арктың сиңлилери қайдасыз!
Улларыңыз ис қылып жүр пайдасыз.
Кутыртпаң оларды басқа жайда сиз, —
Деп сүрен таслаўда дүнья, Жәмийла.

Мәрт Әбдил Қадирдің батыр урпағы,
Қайдасаң, кек ушын көтерил тағы!
Жәллад Гильотеннің қанлы пышағы,
Өлтире алмайды сени, Жәмийла.

Тахат шыңларындай мақсетің бийик,
Азатлық таңының сәулесин сүйип,
Әлжир — қәпестеги жаралы кийик,
Саўалып, жақтыға шығар, Жәмийла.

Еркин өмир сүргей елинде адам,
Қус безсе-де, инсан безбес уядан.
Жәллад, тарт балтаңды Әлжириядан,
Саў болсын азатлық қызы Жәмийла!

Декабрь, 1957-жыл.

ҚОЙ, ДАҢҚПАРАЗ БОЛЫҰДАН УЯЛ...

Хәй, жас ойшыл, нәсиятым саған:
Болакөрме өйтип даңқпараз.
Болса егер адам даңқпараз,
Жерде жақсы ат қалмас оннан ...
Бирақ та сен шайыр болдың да,
Өзиңе аўыр шокмарды алдың.
Журттан мақтаў дәме қылдың да,
Изінде көп күлкіге қалдың.
«Әкел маған гүлиңди, халқым,
Мен шайырман" демекшисең сен.
Наўайының сөзи емес, даңқың
Мәжнүн болып излемекшисең,

Қой, даңқпараз болыұдан уял,
Неге керек қанатсыз қыял!
Оннан қайта бәхәр келгенде
Жол бойына көгерт бир түп нәл.
Жыллар өтер, гүжим ержетер,
Сая берер шаршағанларға.

Талай әўлад астынан өтер,
 Силтеў болар адасқанларга.
 Тәжирийбели жолаўшы турып,
 Бунда ойға батар гей күни.
 «Рахмет буны еккенге» деп журт,
 Узақ жыллар яд етер сени ...
 Хей, жас ойшыл, сен маған қара!
 Соннан абзал даңқ бар ма сирә?
 Қой, даңқпараз болыўдан уял,
 Кимге дәркар канатсыз қыял!

1957-жыл, Нөкис.

ӨЗБЕК САЗЫ

Жүрек тарынан исленген әсбап тар ма деймен,
 Саздың ең сулыў ағласы өзбекте бар ма деймен.

Тақиянды шекеге қойып шертесең тарды, гөззал,
 Шерт, бирақ мениң жаныма бунша дөрт салма деймен.

Сүйрик саўсақта қыяғың хәр тийгенде шарханаға,
 Тар емес, жүрегиме тийип турар ма деймен.

Ышқыңа шыдам бермей қашсам деп, қашаалмайман,
 Алты жуп сырлы дузағың мудар таяр ма деймен.

Бул дузақтан шығарлық жол сорадым Наўайыдан,
 «Мен де күйгенмен дейди, — ядыма салма деймен».

Айттым таң самалына «алып қаш» деп тардың сесин,
 Бир шалқытты да қашты, ол да қорқар ма деймен.

Титиретпей қақ тарыңды, жаным Тәнаўбар гөззал.
 Буншалар титиретип мениң жазығым бар ма деймен?

Шийрин саз пияласың толтырып шарап берип,
 Кейнинен «мәс болдың» деп күлкіге алма деймен.

Сөйлесин тап ышқыңнан, шерт шадлы мақамларды,
 Алтын саз тутқызса дәуран, шалмай болар ма деймен.

Титиретип тарды бирақ, өртеме Ибрайымды,
 Хей, сен сәзенде гөззал, мийримиң бар ма деймен.

1958-жыл.

МУХАЛЛЕС

«Дурыс емес, гөззал тәбият хәм де нәўбәхәр,
 Жер — аспанның көринисинде десең егерде.
 Тәбиятта нәўбәхәр де сен бар жерде бар,
 Периштем, тең сен жүрген жерде.

Гетеден

Қыстың куни қар гүллер, ярым, сен жүрген жерде,
 Жупар ийис шашар желлер, ярым, сен жүрген жерде
 Бостанға дөнер шөллер, ярым, сен жүрген жерде,
 Өзгеше сайрар бүлбиллер, ярым, сен жүрген жерде.
 Қәдемиңе қайыл жер, ярым, сен жүрген жерде.

Арғымақ жәўланында Әмиў бурқып ағады,
 Таң самалын жалынтып сен барасаң жағада.
 Жар астындары жайын көрип сени набада,
 Жайа болған жигиттей өрден ыққа шабады,
 Саған ашық хәммелер, ярым, сен жүрген жерде.

Кәдем бассан қаймығып, қар ерир суў болғалы,
 Бәхәр намасын шалып, гүрлеп сайға толғалы,
 Жап бойын қаплап сүйрик, шығар теректиң палы,
 Көл үстинде басланып қуслардық фестивалы,
 Таўда сунқар кус түлер, ярым, сен жүрген жедде.

«Көрсен тәрийпин айт» деп, түнлер жалынар танға,
 «Гүл жүзине қонба» деп, таңғы шық кейир шақға,
 Ийнеликлер үймелеп, әтшөклер шақырғанда,
 Атлас камал гүбелек жоңышқалықта байрамда,
 Гүўилдер пал хәррелер, ярым, сен жүрген жерде.

Бәхәр әйямы сенсең, қумар көзим, кел бери,
 Гүл-ғүншаны оятсын жеңил хошқәдемлерің,
 Сен десем сергип жаным, қалмас кеўилдің шери,
 Ерик гүллерин шашып қарақалпақ жерлери,
 Шадлық бәхәри күлер, ярым, сен жүрген жерде.

1959-жыл.

ҚУРЫҚ

Көл бойында, Еркин өзек таманда,
 Жас жылқымын қурық таслар ғунанға.
 Тақымында қара торы арғымақ,
 Жигит хәмирин булжытпай жүр табанда.

Сайгүликти бөліп қуып үйірден,
 Өкшелетіп, зербесін үйірген.
 Гейде көлдің барысындай ақырып,
 Гейде илгир лашын қусап шүйілген.

Ғунан бийе жүйрик екен жаныұар,
 Қыз қылықлы жилұасы бар сәни бар,
 Ағып барар ол қуйрықлы жулдыздай,
 Жылқы көркі усындайда танылар.

Бүктен ушқан қырғаұылдай дүрлейди,
 Кең жайлаұда керіп туяқ сермейди,
 Ал қызғаншақ айғыр үйір бйсында
 Жылқыманды жат көз бенен серлейди.

Жылқыманда тәсил деген көп еди,
 Гейде тартып, гейде дизгин төгеди.
 Шабандозға туұ сыртынан сукланып,
 Қараұыллап қыз турыпты төбеде.

Аңлар жигит, уйтқып барар қуйындай,
 Ышқы хәұири лаұлап жанар бойында.
 Салкын самал баса алмас желигин,
 “Сүймейди ол” деген жат сөз ойында.

Жас байталға хәзир қурық таслайды
 Хәм туұлатып, шоқлығынан услайды.
 Бирақ арқан тутқан мықлы қоллары
 Қыз алдында қалтырана баслайды.

Мухаббат ол арқан емес атпаға,
 Байтал емес қурық таслап тутпаға,
 Қыздың жаны жақсы көрер мәртликті,
 Әдетленбе сыр алдырып буқпаға!

Сен сезесең оның қарап турғанын,
 Ал сезбейсен тап хәзирги ығбалын:
 Сезбейсең сен “сүйиклим” деп сыбырлап,
 Ерлигиңе иштей ырза болғанын ...

Хей, жылқыман, беккем усла қурықты,
 Жас байталға берме, достым, ырықты!
 Туұ сыртыңда ерлигиңе елжиреп,
 Күни ертеңги ярың қарап турыпты...

1958-жыл, Нөкис.

СУЛЫҰ ЕКЕН АЛМА-АТАНЫҢ ҚЫЗЛАРЫ

(хәзил)

Алтын жапырақ ақ балтырлы қайыңлар,
Шарпыды ма қоныр гүздің ызғары?
Бұл сөзимди шаўлап көкке жайыңлар.
Сұлыұ екен Алма-атаның қызлары.

Алма көз, бота көз, қой көз, қара көз,
Гейбир қыздың бет жүзинің бәри көз.
Мыйық тәртып айтса жалғыз жыллы-сөз,
Еригендей Алатаўдың музлары.

Жолдан пош жигитлер, сизлик жоқ исим!
Көше толы қыздың туттым бирисин.
«Әпиұ ет қарындас, қызлар шалғышын,
Қайда сатар?» десем, сынын бузбады.

Иске салдым қарақалпақша тилимди,
Гейде билинбесе, гейде билинди.
Оңлап тымсал бир сабаққа илинди,
Көзим көк шалғышта, кеўлим қыздады.

Айт қарындас көк шалғыштың дүканын,
Тез барып алайын, төзбей тур жаным.
Усындай бир шалғыш еди әрманым,
Айып көрме жан ағаңның қызғанын.

Гүлин көкше таўдан терген бе деймен,
Сахра қызғалдағын берген бе деймен,
Жибин Баян сұлыұ өрген бе деймен,
Абай емес пе екен нағыс сызғаны?

Көгис гүли Буўрабайдың көлиндей,
Сарғыш жийек тында пискен егиндей,
Желбиреўи Курманғазы күйиндей,
Кеўлимде көп ышқы дәртін қозғады...

Кулди қыз: «Ағай сиз ақынсыз, билсем...
Жамбылдан оңға тарт..., Дукен бар әсем...
Несип болып шәли тапсаң, жеңешем,
Бир куўанар» деди. Енди созбадым.

Қулама сай шыққандай кең жазыққа,
Бир аңқаў пил үңилгендей қазыққа,

Кеўлим алып қашты яр жүрген жакка,
Көзимди ашсам, кетип қалған қыздағы.

Тек айнала зәўлим жайлар орап тур,
Тек қайыңлар жапырағын борап тур,
Бир топ адам «миниңиз» деп сорап тур,
Троллейбустың дизгин сымы дызлады...

Қазақ қызы, баўырым демей не дейин,
Сенде мол қазақша гөззаллық, зейин,
«Жеңгем» деген пал аўызыңнан сүйейин,
Ярды еске салдың, кеўлим азбады.

Мениң ярым Әмиўдиң ақ маралы,
Таўып апараман шын орамалын.
Қайда жүрсем оған тартып қиялым,
Оған баслар мени сағыныш гүзары.

Азамат қайыңлар гүўам боларсыз,
Шайырдың жаны пәк, тек тили арсыз.
Яр сүйген кеўлимде сиз-де турарсыз,
Алма-ата хәм Алма-атаның қызлары.

1958-жыл, ноябрь.

ПИРАМИДА ҚАСЫНДАҒЫ ҚУЎАНЫШ

Узағына жыламас Мысыр...
(Леся Украинка)

Көрип турман,
Сфинкс, сен мыйық тартасаң,
Күл жадырап жас әўлад ушын...
(Фатхи Кура)

I.

Мине, бәхәр келди. Қуслар ағылар,
Аўыр қанатлары талып келеди.
Алыстан сап тартқан азат тырналар,
Қуўанышлы хабар алып келеди.
Мен Әмиў бойында турып жаланбас,
Оларға қарайман көп ўақтан бери.
Көз алдымда дәрья, қуслар хәм қуяш,
Кеўлимде мүбәрек Нил мәнзиллери.
О, Нил мәнзиллери, ыссы саҳралар,
Гәўмис бананлардың қапырық саясы;

Мезгил теңизине шөккен қалалар,
 Инсан өмириниң, тарийхтың басы!
 О, Нил мәнзиллери мың жыллар бойлап,
 Суўдың ортасында — шөллеген жерлер!
 Бунда баскыншылар мудар той-тойлап,
 Өз мийнетинен хәз көрмеген жерлер.
 Бунда пирғаўымлар даңқ хәйкеллерин,
 Куллар қолы менен таўдан дүзеткен.
 Шегирткедей жалмап кирген еллерин, —
 Бул жерден тойымсыз Искендер өткен...
 О, бирақ хәзирги баскыншылардың,
 Қылўасы жанында ойыншық олар.
 Хәр басқан кәдеми апат булардың,
 Тилинде «капитал» деген бир сөз бар.
 Усы сөз олардың қудайының аты,
 Бул сөз — еркинликке қәўиплирек тордан,
 Ол курдым айдарха, — мунай магнаты.
 Темир өңешлерден халық қанын сорған,
 Араб қаны ағар бул өңешлерден.
 Арғы жүзде лордлар бәзим қурады.
 Бунда ашлық улып қапырық кәнлерден,
 Муңлы сақиялар⁴ жылап турады.

Жоғал Нил бойынан, үш бас айдарха!
 Минекей ләң болды және бир басың.
 Суўдан тумсық созып, қылғынып бәрха,
 Сен жутпакшы болдың араб қуяшын.
 Саған нәлет айтар: азатлық көксеген,
 Жаралы Порт — Саидтың жүректе ахы.
 Хәм жыл үш ирет егин ексе де,
 Нанға жарымаған мысыр феллахы.
 Нәлет дер, хорланып, теңизге батқан,
 Үнсиз саркофаглар — бабалар кәбири.
 Жоғал ыссы хамсин, гүлди қуўратқан⁵,
 Жетер бул жерлердиң тартқан жәбири!

2

Бүгин Мысыр үстинде байрам қуяшы,
 Қуўаныш нурларын молдан шашпақта.
 Бүгин Нил — Африка артериясы,
 Азатлық йошынан қайнап таспақта.
 Бомба жаралаған пальма ағашы,
 Бүгин бәхәр менен сыбырласпақта.
 Бүгин араб қызы, араб анасы,
 Чадрасын шадлы көзден ашпақта.

⁴ Сақия – Шығыр.

⁵ Хамсин – Африкадағы аңызак жел. И.Ю.

Бүгін Гизениң көп пирамидасы —
 Қасында араблар қуғаниспақта.
 Өйткени, соққы жеп жаўлар саспақта,
 Өйткени, Нил бүгін толып таспақта.. .

3.

Ертектен еситтим мен еки колы —
 Еки материкке байланған дәўди.
 Сол дәў булқынды да енди бул жолы,
 Үзди ашыў менен қанлы буғаўды,
 Шөллетер теңиздиң дузлы хаўасы,
 Африка әптабы бетке урады.
 Мазалы Нил суўы дәў шөлин басып,
 Ол қатты керилип жағада турады.
 Мине ол киятыр жазып жаўырнын,
 Түйди он бармағын жуп алақанға.
 Ашыўлы қәдеми, келбети оның,
 Мегзер ғәзепленген феллақ — дийханға.
 Хәзир минип бәлент пирамидаға,
 Ол душпанларының үстинен күледі.
 Жат шынжырды үзген Мысыр, Сирия,
 Өз буғаўын да үзерин ол биледі.

1958-жыл

ЛИВАДИЯ ТӨРТЛИКЛЕРИНЕН

Ливадияда сарай бар, иши салқын,
 Топса менен тутқасы сары алтын,
 Патша еснесе бул жерде апельсин жеп,
 Күйик нанға зар болып жүрген халқы.

Ақ сарайдың алдында еки шынар,
 Жоқарыға қарасаң көзиң тынар.
 Жоқарыға қарама, шайыр бала,
 Керегіңнің хәммеси жерде болар.

Ливадия бағында өсер каштан.
 Мийұасын қатты көрдим қаратастан.
 Бийхуўда мийнет тап соның мийұасындай,
 Тас өнер де, ас өнбес оннан қаслан.

1958-жыл, Қырым

**КЕЛ НАФТЛИ
КЕЛЕШЕГИМ**

Кегейлиниң жағасында
Жалғыз вышка турар үнсиз.
Түнлерде уша басында
Жанып турар бир шоқ жулдыз.

Бараман да мен қарайман,
Бурғы топырақ тартқан жерден
«Бар ма екен?» деп сорайман
Хаўайы көз жигитлерден.

«Анықлайық, шайыр, әдеп,
Илим алдамайды» десер.
Гүзги самал әлле не деп,
Вышка артында гүўлеп есер.

Өтсем де мен усы жерден,
Түсимде де сол вышкадан
Көгис жалын гүўлеп бирден,
Атлығарндай болар мудам.

Соннан бррли, түпсиз терең
Қойнаўында туўған жерим,
Ески тарийх сезбей келген
Мол ғәзийнең бардай сениң.

Соннан берли далаларда
Бир арыў қыз, — өз ашығым,
Шақырғандай мени бәрха,
Айлы түнде бозға шығып.

Самаллар да әлле не деп,
Вышка артында гүўлеседи.
Қарақалпақтың жеринде де
Қара алтын бар деседи.

Қуўаныштан туўлап жүрек,
Шайқалады қырда егин.
Ашығыңман, кел, тезирек,
Кел, нефтли, келешегим!

1960-жыл, февраль.

ӘМИҰҒЕ

Ағын сууды жағалағанның
Сезими сергип, кеули кеңейер.
Тебисиндей тамырда қанның,
Суу тоқтаусыз ағыуды билер,

Хәм тынымсыз, хәм-де қунарлы,
Мәужиргени кеуилдің нақшы, —
Ащық айдын хәм кең гүзарлы,
Не деген бул суу еди жақсы!

Азияның асқар тауларынан
Тынып түсер ол, ылаяр жолда,
Минераль жалап жағаларынан,
Алып келер ол атызларға.

Минип оның қумлақ жағасына.
Зауықланасаң, қуғанасаң сен.
Жақсы ойлар үймелеп басына,
Өзиңди март сезесең бирден...

О, Әмиуим, сен хасыл суусаң!
Егер мениң адамларға деген
Майда-шүйде өкпе-гийнем болса,
Аяғыңа ығызып кет сен!

Ығызып кет шөптей қалқытып,
Мен де сендей шалқып ағайын.
Сәл нәрсени кеуилге кек тутып,
Сәл нәрсеге табаламайын.

1959-жыл.

ҚҮДИРЕТЛИ ШЫНАР ХАҚҚЫНДА ҚОСЫҚ

“Бизлер рус жери ушын жан беремиз...”
(Қарақалпақтардың анты. XII әсирдеги
Ипатьев жылнамасынан)

I

Шынар тамыры қанша кетсе тереңге,
Сонша беккем, сонша қойыу саясы.
Мен қырғыйман, днепрлик еменде
Ерте гезде болған туңғыш уясы.

Сол уядан түлегенмен, ушқанман,
Талай даўыл аймалаған төсимди.
Бийик емен корғап мени душпаннан
Жапырақларын жапқанлары есимде...

Зер ғуббалы дәрўазасын Киевтин
Қара қуйын уйытқып келип қаққанда,
Батыр князь дружинасын жыйыпты,
Сүрен салып ұатан қорғау хаккында.

“Клобукилер” қуұатлап бул уранды,
Ұатан ушын гүреске бел байлаған.
Бабам, сейтип, беккем услап қуралды,
Святославтың алтын сөзин тыңлаған.

Қалай жатар атланбай жас азамат,
Атын айтып шақырғанда ағасы?
Ағасына ерип жаўға қойған ат,
Дүбирлетип Дон, Днепр жағасын.

Қонышынан суўырып ақ семсерин,
Уран айтып жаўға қарсы ушқанда,
“Ерлигиңе турдым, иним, мен сениң!”
Деп ағасы оны мақтаған сонда ...

Жүр, оқыўшым, жүр аўылға барайық,
Ол жерде көп жанлы тарийх жыраўлар,
“Шежирендi айт, ата” деп сорайық,
“Ата, сизден жуўап күтер сораўлар”.

Толғап жыраў тоғыз әсир толғаўын,
Силтеп берер дослық жырдың сағасын.
Аралатып саған “орыс орманын”,
Жағалатар Едил-Жайық жағасын.

Қатпарланған ғарры жыраў ойлары
Ески китап бетлериндей ашылар.
Сағымланып шалқып жанған қайдағы
Алыс оттың ушқынындай шашырар.

Биз ертеден баўыр басып келемиз,
Ашып рус жылнамасын қараң тап:
“Бизлер рус жери ушын өлемиз!”...
Деген сөзди босқа айтпаған қаралпак.

Кеўлим тасар рус жери дегенде,
Онда туўған мениң ығбал қуяшым.

Мен - кыргызман, днепрлик еменде
Ерте гезде болған туңғыш уясы...

II

Шынар тамыры қанша кетсе тереңге,
Сонша бийик, сонша желге төзимли.
Бул шынардан нәзер салсаң әлемге.
Қәуипсиз және мәрт сезерсең өзинди.

Мәккар шарият қанлы қылыш сермелеп,
Қыя алмаған бул шынардың тамырын.
Алтын баслы әйдархадай өрмелеп,
Жыға алмады патша, ханлар хәмири.

Усы шынар жол көрсеткиш жұлдыздай
Адастырмай турды талай кәрұанды.
Усы шынар қыйсық жолға бурғызбай,
Петербургқа алып барған бабамды.

Атланғанда халкын баслап сез берип,
Түнди серппек болып туұылған жерден,
Ерназардың қумар ала көзлери
Жумыларда сол шынарға телмирген.

Усы шынар шақырған жел өрлетип,
Аралда үрлеген үмит желқомын,
Қобызынан Тарастың саз тербетип,
Жырын байғұстарға жеткерген оның.

Тимискиленген лордқа есик ашып хан,
Қанлы пәнже буұнағанда алқымды,
Қос төсекли арысланның аұзынан
Усы шынар алып қалған халқымды.

Пақырларға пана болып турды ол,
Мәдет тилеп еллер келди маңына.
Усы шынар астындағы уллы жол,
Алып келди бизди бахыт таңына.

III

Шынар тамыры қанша кетсе тереңге,
Сонша беккем, сонша қойыұ саясы...
О, құдиретли шынар, келдим сәлемге,
Шақаң шын дослықтың мехригиясы.

Жапырақларың «кел» деп жыллы сыбырлап,

Дослық аясындай ашылар мудар.
Шақандағы сансыз қулар жуғырлап,
Сырлы сулыұ намаларға сайраған.

Баяғыдай этирапың шөл емес,
Жекке-жарым емес енди жолаушың.
Жапырақларың булттан тамшы тилемес,
Самал шақырып гуўлер айбатлы даўысың.

Жат нийетлер соза алмас саған қол,
Өс шынарым, жеттиң өсер гезиңе,
Қашан, қайда жүрсем де, сен силтеп жол,
Көкше булттай елеслерсең көзиме.

Шадлы мақсет сапарына жол тартқан
Қарақалпақпан, паналаған саяңа.
Егер жалғыз шыбығыңды сындыртсам,
Көзлеримди шоқыт қусқа, аяма!

1959-жыл.

ТАСҚЫН БОЛЫП АҒЫП ӨТ

Заманың бар шалқып дәўран сүрмеге,
Суўман десең, тасқын болып ағып өт.
Желмен десең, дүбелей бол дүрлеген,
Шоқпан десең, жүреклерди жағып өт.

Гүлмен десең, ахыў-зар ет көзлерди,
Тилмен десең, дүр қылып шаш сөзлерди,
Әўладларың атыңды айтқан гезлерде
Танығандай тәўир белги тағып өт.

Шабар болсаң, арғымақтай арқыра,
Ушар болсаң, суңқардай уш шарқ ура,
Жигериңди жумсап жаслай халқыңа,
Елдің мәпин көз нурындай бағып өт.

Ўақыт қымбат, исырап етпе тегинге,
Қыйынлықтан қыйпалақлап шегинбе.
Гүркиреген еркин жаслық көгинде
Таўлар аса шақмақ болып шағып өт.

Жаслық өмириң жазылмаған бир дәстан,
Жаз жақсылап бир сөзин де бурмастан,
Мына сөзди яддан шығарма хаслан:
Жаслық саған бериледи бир рет.

1958-жыл.

ҚАРА ЖОРҒА*(Айтжан сазендениң естелиги ушын)*

Он жанбастан қонды бақсы, өңгерилди дуўтар алға,
 Қос шархана тилге келип, бар бийлигин берди қолға.
 Ийесиниң үнсиз хәмирин аңлап алып қас-қабақтан,
 Бир мәхәлде суў шайпалмас жорға болып түсти жолға.

Жолға зәртең—зәбертеңлеп қантарылған аламойнақ,
 Шабандоздың кеўлин таўып, шығыршықлап кетти ойнап.
 Үстки тийек, астқы тийек еки тарға артып ийек,
 Қақпақ пенен сап мойнына табан тиреп турды жайлап.

Тунжыратып гүмис шапқан торғай қанат еки кулақ,
 Алып қашып кетпесин деп, дизгин ушын белге орап,
 Кубылжытып нағыс ойған алқымдағй айшық сүйек
 Сийнементтей саўры бетке омыраўдан гүсти кулап.

Тенеў деген табылғыш-аў излегенге асықпай-ақ:
 Сазендениң төрт саўсағы мысалы төрт епшил аяқ,
 Оқ билектиң бас бармағы хәзирше бос, кәсиби жоқ,
 Самал қаққан қыл қуйрықтай, тек сән ушын турғандай-ақ.

Ески шарқтың пәригинен шебер уста жонған қақбақ,
 Аршан кебир тақырындай топшыл дойнақ жатты таплап.
 Алыс жолдың белесиндей асқар-асқар он төрт перде,
 Тәсилгәй ағ бәринен де сүринбестен өтер баплап.

Суў геўлеген боз тақырдай казба дуўтар түптен сайрап,
 Қақпақтағы төрт оқпаннан саз тасқыны шығар қайнап.
 Ақбаслы ердиң қаснағындай ақ сүйектен ойған мойын
 Оймыш-оймыш саз сырындай жүз кубылып жатты жайнап.

Ағаш дуўтар, қос шархана, он төрт перде, тоғыз саўсақ,
 Бир таңлайдан тил шығарып, үн сулыўын жатты таўсап.
 Тыңлаўшының жанжүйеси сәгилгендей тигисинен,
 Алпыс еки тамыр қалды әрўанадай ийип, саўсап...

Бул заманда жорға сүриў таң емес ғой; дослар, бирақ,
 Сөйтседағы сазендениң өнерине кеўил инақ.
 Сулыў сазды тыңлағанда бой жымбырлап, кеўил йошып,
 Болмассаң ба шийрин қыял жорғасына мингендей-ақ.

Сонда сениң жүрегинди бир ләззетли дәрт уялап,

«Пай мына бир жорға сурген жигитти айт» деп қыялап,
 Өмир мисли сулыұ қыздай үйден шыға тосып жолды,
 Өз қолынан усыңғандай болар саған қанлы шарап...

Шүў жәниўар, қара- жорға, өнеринди көрсет, қане,
 Ушқан қуслар илесе алмас сәзендениң дүлдилине.
 Айлы түнде ҳаўазымды алып қашсын жипек самал,
 Жулдыз батпай жеткизегөр сүйген ярдың мәнзилине!

1957-жыл.

ЛИВАДИЯ ЖҮЗИМЛИКЛЕРИНЕ

Хош аман бол, алтын жағыстағы
 Ливадия жүзимликлери!
 Қыялымның булақ болып ағып,
 Мушмуладай гүллеген жери.

Солқымнан үзип жемедим,
 Өйткени, мийўаң мен барғанымда
 Ширеге бөгип жатырған еди
 Массандра подвалларында.

О, бирақта, гүзги песиндеги
 Гөззаллығың ақылымды алды.
 Сағынышларды қозғап есимдеги,
 Жалынлатты жаслық қыялды.

Тилла иреңли нуў жапырақтың
 Ләззетбағыш жилўаларынан
 Сырлы сулыұ бул түслик жақтың,
 Нәзиклиги көринер маған.

Арасында көрдим олардың
 Көйлеңке иурлар сәўбетин.
 Ышқы етип салқын самаллардың
 Тербеп жүрген шоқ хәрекетин.

Мен олардан үзип аламан-да,
 Китап арасына саламан.
 Мәспен-бе я жас баламан ба,
 Шийрин қыялларға таламан.

Бул не қыял, сонша елитип,
 Көкирегиме сыймай кернеген?
 Сағынышлы яр жүргендей күтип,

Гезип салқын теңиз ернегин.

Хәм ол маған ымлап турғандай,
Тасасынан хәр жапырақтың.
Жүзимликке шатыр қурғандай,
Мениң минсиз ығбалым-бахытым.

* * *

Ығбалым, сен бул жерлерден де
Ығбалсызлар өткен бе? дейсең!
Бул жағысты қара күнлерде
Сен көрмедин, сен көрмегейсең.

Гурзуф гүә, Чатырдағ гүә,
Гүә сәрүи — билбил муңласы.
Россияның дәртине дауа —
Излеп шайыр, кеўлин муң басып.

Айыўдың басында таңды
Көп зарығып күткенде, бәлким.
Бир хәсиретли, арыў қыз яңлы
Қоздырғанды бул жерлер дәртин.

Теңиз гүәлеп соққанда қырға
Тас үстинде жалғыз қыз көрсем,
Туў сыртынан телмирип турған
Шайыр ядға түседі бирден.

Хәм есима түседі оның
Жедел басып буннан өткени.
Шала милорд, шала харамының
Салтанатын қарғап кеткени...

* * *

Бир гезлери «ақ патша» турған
Ақ сарайда бүгин мен турдым.
Ай — Петрдин асқар шыңларынан
Жас йошымды қустай ушырдым.

Бахытлы йошым қанатын қағып,
Көп айланды Таврида жерин.
Хош аман бол, алтын жағыстағы
Шыйратылған жүзимликлери!

Сениң, бәлки китап ишиндеги
Үш жапырағың қуўрар, жоғалар.

Бирак, сениң гүзги песиндеги
Көркиң мәңги есимде қалар.

1957-жыл. Сентябрь. Қырым.

* * *

Бултлар көп түнеген асқар таўлардың
Жүзин перделеўши думаны болар.
Ярының көзине шөп салған ярдың
Көкиректе гүдикли гүманы болар.

Гүлден гүлге қоныў бұлбилдің кәри,
Бийопалық деген нәпси базары.
Селлер ылықтырса таўлардың қарын.
Сайлардың баса-бас қамалы болар.

Мухаббат ол гүли емес Қырымның,
Желпилдимси емес жипек бурымның.
Жигитлик хәсери урған мурынның
Кеминде бир батпан самалы болар.

Ышқы отында жанын қыйнай билмеген,
Азаматлық арын ойлай билмеген,
Өмирлик жолдасын сыйлай билмеген
Жигит ол адамның жаманы болар.

Таўда гүл көп бири-биринен тәўир,
Бәри бир қушаққа сыймас хәм аўыр.
Бизлер жасап тұрған бул алтын дәўир
Таза мухаббаттың заманы болар.

1959-жыл. Арқа Кавказ.

ҚОСЫҚ

Қара көзлі қарындасым,
Я Гүлмисең, я Гүлайым...
Кетип жүр саған ықласым,
Аўылыңа хәр келген сайын.

Пәр болайын ушқың келсе,
Яр болайын қушқың келсе,
Ләбиң тийип ишкиң келсе,
Шийрин-шекер пал болайын.

Есигиннің алды пахта,
Иске шықтың сәхәр ұақта,
Дем алғың келсе аұлақта,
Саябанлы тал болайын.

Гөзлегениң елге пайда,
Жигитлер ышқында шәйда.
Сүйген ярың болмағайдә,
Сүйсең, өзим яр болайын.

Яры болса, илажым не?
Телмиреп кумар көзиңе,
Ең болмаса ақ жүзиңе
Жалғыз ноқат қал болайын.

1958-жыл.

ТУҢҒЫШ МУХАББАТ ҚОСЫҚЛАРЫ

ЖАЗҒЫ КЕШТЕ ЕКЕҰИМИЗ

НӘРГИС

...

Хешким де өзін кемситип,
Жек көрмейди ғой, әлбетте.
Сонда-да, көрсем нарциссти,
Қыялым кетер сенбетке.

Үмитсиз ышқы гүли ол,
Муңайып турар газонда.
Көрсем оны, түсіп жол,
Сена аяйман сонда.

Хәм қорқаман, соңында
Сени де сондай болар деп:
Наргистей өз ышқында
Пайдасыз бир күн солар деп.

1959-жыл, Арқа Кавказ.

Неде екен өлмеслиги Омар Ҳайямның,
Сегиз эфир шаңына ол қалайша төзген?
Қандай сыр бар шарабында ол ишкен жамның? —
Деп мен даңқлы рубаятты өткиздим көзден.

Сонда қосық қатарлары кем-кем тирилип,
Бир күшли хәм ашшы дауыс еситилди маған.
«Мен — дүньяның үлкен сырын мезгилсиз билип,
Тәғдир менен ерегискен жәнжелкеш Ҳайям.

Жер көркін сүй, жер шарабын ишкейсең мудар,
Көкте өмир жоқ, текте жерде бахыты адамның.
Деген сөзди еситтим хәм уғынылды маған
Неде екени өлмеслиги Омар Ҳайямның.

1956-жыл.

САҒЫНЫҰ

Сәхәр ўақта минсем Машук таўына,
Күлди күншығыстан таңның жулдызы.
Гүмис булақлардың шоқ қайнаўы да
Сени еске салды, Әмиўдиң қызы.

Таўдан ақ бултларды айдаса самал,
Былғап турғандайсаң маған орамал.
Суў ишиўге келген бир арыў марал
Саған мегзеп қалды, Әмиўдиң қызы.

Асқар таў Эльбрус аспанға тийген,
Сымбатлы ақ төсин көкше булт сүйген.
Бәхәр байрамында ақ көйлек кийген
Турқыңды яд еттим, Әмиўдиң қызы.

Самал сылдырлатса жапырағын талдың,
Сени келди ме деп талай алдандым.
Кеклик дүрлеп ушса астынан жардың,
Жамалың елеслер, Әмиўдиң қызы.

Көрсем сыңқ-сыңқ күлген суўларын сайдың,
Тыңлап шопан шерткен сестин сырнайдың,
Сонда бир сен болып шадлығым, қайғым,
Турдың көз алдымда, Әмиўдиң қызы.

Нарзан булақлары қандай азада,

Сениң кеўлиң яңлы тынық хәм таза.
Таўлар оянады, кеўлим биймаза,
Иңкарым өзинсең, Әмиўдиң қызы.

Сағынышларың бийлеп бар тақатымды,
Тас үстинде турдым оқып хатыңды.
Жазсам жас еменге ойып атыңды,
Таўлар ядлап алды, Әмиўдиң қызы.

Бештаў мунарланып турар қасымда,
Көкше булт желбирер ушабасында.
Хәр ким яр ышқында күйсе жасында,
Мендей болып күйсин, Әмиўдиң қызы.

1953-жыл. Пятигорск.

СЕНТЯБРЬДЕГИ ОЙЛАР

Хаўа тынық. Бир топ булт алыста тек те
Еле ерип үлгермеген муздай жүзбекте...
Сиз, түсликке жол тартыўишы азамат қуслар,
Сапарыңыз оңнан келсин, қанатлы дослар!
Ушың сизлер жәўлан урып, шаршамай ушың!
Алыс жақта биреўлерди жылытпақ ушын
Сизлер мениң жүрегимниң жылыўын алып,
Баратырған сияқлысыз шад нама шалып.

Ал мен бунда қарап сизиң дизбегинизге,
Пахта аралап, ойга шөмип жүремен гүзде,
Пахтакештиң гүзги ойы, гүзги тәшўиши
Белгили ғой, шөжелейди теримде иси.
Минутлар жүк машинадай зуўлап барады,
Пахтакештиң, колы, мийи, жүреги яды,
Тек тынышлық зүрәэтин мол жыйнасам дер,
Халық байлығын қар астында қалдырмасам дер.
Егер дийқан түн уйқысын төрт бөлип ақшам,
Сыртқа шықса, қәўипленген ол «бес қонақтан».
Себеби оның кәри, ойы - тынышлық, пахта,
Мийнеткеш халық урыс-жәнжелди сүймес хеш ўақта.

Мен жумысқа баратырман. Жол бойларында
Жаңа ашылған қаўашалар шағылысып таңға,
Қызық түс көрген балалардай үнсиз күледі.
Алма кемирип қасымда жас қызым келеді.
(Теримге шығып кеткен гезде оның анасы,
Шолпан еле турып еди жайнап шуғласы).
Қызым хәм мен күндегише бахша аўзында

Хошласамыз хәзир мине. Ол айтар сонда:

- Аға, аға, бүгінде сен колхоз бағынан

Маған алма әкелиўге баратырмысаң?

- Аўа, жаным, және алма әкелиў ушын

Баратырман...

О, алыска сап тартқан қусым!

Тек усы бир Кегейли деп аталған суўдың

Бойында ма? Сизлер барған жақта да бәлким,

Бәлким, Гангтың бойларында, Америкада, —

Барлық жерде ата-аналар биздей бәрхама

Балаларына алма-әнар жегизиў ушын

Иске шығар, урыс тилемес, ислер жумысын...

Сөйтип сизлер ушасызлар. Қыс түсер, және.

Және әсте муз түседи Кегейлиге де

Хәм бәхәрде ерип кетер... Булардың бәри

Тәбияттың бизге мәлим кубылыслары...

Ал, бирақта музлап қатса гейпара жүрек,

Айтың қәне, оны кәйтип еритпек керек?

Бар ғой сондай муз жүреклер еле дүньяда,

Қасарысып халық тәғдирин тигер соқтаға.

Мийи көпирер көтере алмай алтынның пуўын,

«От ғой» десер көрсе көкте тынышлық туўын.

Баска адамлар топлап берген дүньялары бар,

Олардың да жас нәресте балалары бар.

Барлығы бар. Тек жат пикир басынан кетпес,

Тек олардың жүрегине жыллылық жетпес...

Қуяш шықты. Аспан ашық мысалы қырман,

Жолың болсын, о, сап тартқан қанатлы кәрұан!

Жақсы нийет елшисиндей жар салыў ушын.

Салқын тартқан кеўиллерди жибитиў ушын

Жүрегимнің жылыўынан берейин сизге,

Тынышлықтың сазын шалып қайтыңлар бизге.

Мен, Чимбайдың қарапайым бир пахтакеши,

Бизиң елде жасап турған халықтың хәммеси,

Урыс — жәнжелди хеш ўақытта сүймейтуғынын,

Өзлигинен хеш кимге де тиймейтуғынын,

Ал, ким тийсе, басына саўда саларымызды,

Биз қәлесек айға ушып барарымызды,

Айтың, еле түсинбеген адамлар болса,

«Урыс пайдалы» деп ойлаўшы наданлар болса...

Жолыңыз болсын, хәй, бәхәрдің хабаршылары,

Мен билемен; сиз ол жаққа жыллылық апарып,

Тынышлық хәм дослық жырын жаңлатып тилде,

Және айланып келесизлер бизге бәхәрде.

10-сентябрь, 1959 жыл. Кисловодск.

РОМАНС

*(«Ға, сүйгеним Айпара»...
деген қосықтың намасына)*

Есиңде ме, жасыңда
Үйимиздің қасында
Қос талшыбық көгерттік
Салманың жағасында?

Жыл артынан жыл өтті,
Билим қуып мен кеттім.
Тал шыбықтай тауланып,
Сен аўылда ержеттің.

Жыл өткізип арадан,
Аўылға мен бараман,
Қос терекке сүйенип,
Сени еске аламан.

Есиме түсер мениң
Суў бойына келгениң,
«Ай не ушын жалғыз?» - деп,
Сырлы саўал бергениң...

Аўа, жаным, ай жалғыз,
Сени алған қай жалғыз?
Сол балалық күнлерди
Сен де ядыңа ал, қыз.

Хәрре ушар, пал қалар,
Қуслар кетер, тал қалар.
«Қара көзли қоңысың,
Қайда?» деп, тал ырғалар.

Қайдан билсин қара тал,
Бойында алыс дәрьяның,
Қос терегин бир сулыў
Сағынып хәзир турғанын...

1960-жыл, Украина.

ҚОҢЫР ҒАЗ

Айдын көлде сайран салған қонар ғаз
Сени көрсем қыс күнлерім болар жаз.
Сени көрсем қанат байлап қыялым,
Жас жүрегім өзін бийлеп тура алмас.

Қанатыңда келер бәхәр әййямы,
Бәхәрде бас қосса қуслардың жәми
Қасқалдақ, бирқазан, көлдің қутаны
Саған арыұлықта аұқам бола алмас.

Арқаның әдиұли теңизи Арал,
Аралдан ғаз кетсе кеұлим бийқарар,
Қуслар жат мәнзилде мәканлап қалар,
Адам туұған жерге тартпай тура алмас.

Ғаз келер, ғаз келер, қоңыр ғаз келер,
Ғазлар келген сәйын бәхәр — жаз келер,
Жас адамның кеұли ышқыпаз келер,
Өмир гөззаллығын сүймей жүре алмас.

Қеұлимде мухаббат, баста дәұраным,
Алтын жағыс Арал, шадлы мәканым,
Сайран сал қоңыр ғаз, сайранла жаным,
Саған ҳешбир суңқар пәнже сала алмас.

1957-жыл

ШЫБЫҒЫ СЫНСА ШЫНАРДЫҢ

Шыбығы сынса шынардың,
қабығынан шығар жас.
Ол сонда жылар гүўилдеп,
қәдимгише куўанбас.
Миллионлаған жапырақ
сол жаралы путакқа
Парұана болып турғанын
көз бенен көрдим мен ырас.

«Ағашта сирә болар ма , , ,
жан-сезим, шадлық, қайғы ғам?
Бул өтирик, кенеўсиз
бир қыял ғой» дер маған.
Ырасында да мүмкин бул
қыялы шығар шайырдың,

Шынында шынар ағаш ғой,
Ал, мен болсам... — мен адам.

Мен адамман! Сонлықтан
жүрегім биреу, жаным көп.
Сол жүректен жол тауып,
алыста аққан каным көп.
Ақ, қара канлар бәри де
өзимнің каным, өз жаным,
Қымтамаспан олардан
«мынауысы мениң наным» деп.

Ертеңгі әулад бахыты ушын
бүгінгі еткен мийнетім.
Атомнан нур алдым мен
артсын деп өмир зийнетін.
Космосқа кеше ушырдым
кыялды емес, шынлықты,
Мен адамман, Жер ушын
түсирген Айдың суўретін.
Адамсыз адам жасар ма?
Жалғызға дүнья тарылып,
Қәуиминен куўылған
Ларрадай өлер жарылып.
Адам түўе ғазлар да
бөлинип қалса тобынан,
Қара кешке ғанқылдап,
топарын излер сарылып.
Жалғызлық пенен азлықтын
дәуири кетти келмеске.
Бөлинсең бөри, айырылған
адамды айыу жемес пе
Хәзир дүнья дауылда
толқынға түскен кемедей,
Кемеге минген жаны бир,
тәғдири бир емес пе!

Жүзсекте қайсы теңизде,
жүрсекте қайсы қурғақта,
Мен — көп ушын көпшилик
мен ушын сөйлер бул ўақта.
Тынышлық, дослық — еки сөз
сағынышлы бәхәр қусындай,
Кеуиллерге қурық басып,
ақылға уя салмақта.

Қус — ушыўға, ал адам —
туўылар бахыт, ерик ушын.

ОРДЕНЛИ ХАЛҚЫМА

Шам едиң хәстеси сынған,
 Дуўтар едиң дәстеси сынған.
 Бүгин тарың алтын сымнан.
 Халқым қайтадан туўылған

Аббаз

Қара таўдың жырасындай
 Кеўлинде көп жара еди.
 Басындағы курашындай
 Ығбалың шым қара еди.

Ғарғыс болды ханнан сыйың,
 Түтип жеди болыс, бийиң.
 Жыртық үзик қара үйиң
 Желсиз күни панаң еди.

Едилден суў ишпек деген,
 Түркстаннан поспақ деген,
 Арқаланып көшпек деген
 Үйреншикли ылаң еди.

Әмиў бойы егис жериң,
 Жаўмағанда маңлай териң,
 Мисли қатып қалған шерим,
 Қуўраған қуў далаң еди.

Жаўдыраған жаслығында
 Көп шөлледің таслы қумда.
 Арал теңиз ашлығында
 Асыраўшы анаң еди.

Өрбимей үрим путағың,
 Бердақ болды тил хәм жағың.
 Аманлықта алтын тағың
 Жайдақ ешек, палаң еди.

«Азатлық» деп ахыў-зарың,
 Қайнап кекли намыс-арың,
 Ала көзли Ерназарың
 Сен деп өлген балаң еди.

Қылғындырып қыл буғаўы,
 Бир майламай ығбал аўы,
 Әжинияздың «Боз атаўы»
 Ең бир шадлы намаң еди.

Өзбек, түркмен хәм қазағым,
Бирге шегип хан азабын,
Жақынлатқан жол узағын,
Ханаласың ханың еди...

* * *

Қайрылып кет, ескен самал,
Сениң маған керегиң бар!
Шад өмирден шадлы нама
Шертсем деген тилегим бар.

Үстирт бетте туўылдың ба,
Кийик пенен жуўырдың ба,
Аралымда жуўындың ба,
Тазалықтан дәрегиң бар?

Жумсақ жекен, өткір ысқа,
Сүйкендин бе нар қамысқа?
Туўып өссең бул жағыста,
Шалқып дәўран сүрериң бар.

Бедеўдей қурықтан қашқан,
Омыраўдан көбик шашқан,
Әмиўдәрья толып тасқан,
Мол ғәзийне телегим бар.

Төрт түлигим қаплап өрген,
Ойпатым бай ҳасыл жерге.
Ақ мамығы көзге сүрме
Пахта деген бир егин бар.

Қанша байлық, қанша алтын,
Жер, суў хәм есапсыз малдың
Ийесисең өзиң, халқым,
Бай несийбе - хорегиң бар.

Қус қанаты күйген шөлди
Атлап полат жоллар келди.
Қыя майданлардан енди
Өмир гүлин термегим бар.

Дослыққа берик сениң жаның,
Хақ мийнет деп тебер қаның.
Тағам толы дастұрқаның
Толған майлы шөрегиң бар.

Еккен пахтаң ел дәўлети,
 Мың-мың жүрек мухаббети.
 Мийнет десе талұас етип,
 Түлеп ушқан түлегин бар.

Саў бол, халқым! Сен дегенде,
 Бир күш пайда болар менде.
 Саған қыянет еткенге
 Сыбаныўлы билегим бар.

Ибрайым дер: жаным қурбан,
 Дослық десе халлас урған,
 Сениң ушын соғып турған
 Геўдемде бир жүрегим бар.

1960-жыл.

ЭКСПРОМТЛАР

1

Әй, ұақыт, қартайғанымда мақтаншақ қыла көрме,
 Мәўжирип аққан турмыстан артта қалдыра көрме,
 Тек өзиме өзимди мақтатып, мазақ етип,
 Жаслардың аддында сонда сырым алдыра көрме.

Әй, ұақыт, бол-бол жебеўшим, жол ортада мен талықсам.
 Демесин әлле ким маған: «тұх, сен артта қалыпсаң»
 Қүдиретли қолың менен қамшыла сонда ябымды.
 (Артта қал...демек, сенде бир қайырға шыққан балықсаң).

2

Бул теңиздің бойында ким турмаған,
 Бул толқынлар қайсы аяққа урмаған.
 Ай соқпағы ақ көйлектей шубалып,
 Пушкиннің де талай түнин урлаған.

Мен де турман. «Ойың не?» деп сора бир,
 Теңиз айтар «сүңгип маржан ала бил».
 О, мен хәзир компас болсам, сүйиклим,
 Саған барар еди-аў барлық корабль!

Май 1960-жыл, Гурзуф.

РИЦА КӨЛИ

Көрмеген болсаң Рида көлин,
 Бийкар Кавказды көрдим дегениң...
 Онда алып барар айнадай тас жол,
 Таўлар мунарланып турар оңлы-сол.
 Қулар жар басынан сарқырамалар
 Ҳәм муздай қурдымға сүнгип жоғалар.
 Әне, ески черкес соқпағы менен
 Туристлер баратыр ғаздай дизилген.
 Тегис, қыңыр-қыйсық жолдың бойлары
 Салланған Пицунда қарағайлары.
 Бәлент жарқабақта түксийип ойшаң,
 Бүркит уясында қылтыяр храм.
 Төменде кең алап, ал оннан ары
 Ағаш шәрдәрели абхаз жайлары.
 Бзипи дәрьясының шоқ харылдысы,
 Көк көл жанындағы көпирдиң тусы
 Бәрха ийрим тартып қайнаұйтлаған.
 Әсирлик ағашлар тамырын жуўып,
 Таўдың асты менен суў келер оған.
 Миңе, ҳей жолаўшы, абайлап қара
 Ашылды алдыннан гөзал Юпшара!
 Жасыл путаларды, гүлдерди тербеп,
 Шабар бул қыснақта тасқын суў гүрлеп.
 Жүзиктиң көзиндей тар туннеллерден
 Өтер мәрт шоферлар епшиллик пенен.
 Ҳәм жылдам айланып, ҳеш гүдиксинбей,
 Машина жүйиткийди таў кийигиндей,
 Қандай сулыў едиң, о абхаз жери.
 Зерли касадағы шараптай көлиң.
 Ержүрек шоферға, айтта раҳмет,
 Отыр глиссерге, көлди сайран ет.

* * *

Көрмеген болсаң Рица көлин,
 Бийкар Кавказды кердим дегениң...
 Онда тәбияттың мәңги байрами,
 Онда саяхатшыл жаслар сайраны.
 Тәбият сулыўлығы жеткен кәмалға,
 Ҳәм ол мийрас болған жаңа адамға,
 Енди кең ұатанның түпкирлеринен,
 Сибирь, Латвия, өзбек жеринен,
 Ҳәр күни келер бунда ұатанласларым.
 Өз туўған жериндей аралар бәрин.

Айна көл бетинен өз жүзин көріп,
 Қызлар мухаббетин еске алар күлип.
 Сетемшил маралдың аңқау елиги
 Шошаңлап ойнап жүр иси еригип.
 «Шайтан таяғы» деп аталған шыңнан.
 Иймек тумсык бүркіт суқланар оған.
 Ақ баслы асқар тау шыңын көргенде,
 Ақыллы-Гулия ғарры бул жерде,
 Желбегей жамылып тоғай — бурқасын,
 Шегип ақ дуапнан ол трубкасын,
 Ойлайсаң жанбаслап жатырмекен деп,
 Арыу Рицаның дәстанын сөйлеп.

* * *

«Көк теңизге асыққан
 Юшаранын жағасында,
 Дәулердей ийин тирескен
 Таулардың арасында
 Өсти Арица сулыу,
 Мақтаншы Абхазияның
 Сүйди Арица қыз
 Эрманлы Абхазиясын,
 Күйди ышқы отында,
 Гегоның ышқысында.
 О, бірақта жас батыр
 Өлди қанлы сауашта.
 Өлди ол тууған жеринің
 Қалқаны етип көксин.
 Сонда ол кешки жулдыздай —
 Эрманлы Хулпы Яцадай.
 Жигери күйген қайғыдан
 Азалы Арица қыз
 Изледи тынбай таулардан
 Гегоның жас қәбирин,
 Қәбирин сүйген ярдың
 Шарқ урып изледи ол.
 Изледи... Таппады бірақ
 Ярының қәбирин хеш
 Хәм терең сууға тик жардан
 Өзин сонда таслады қыз.
 Жылады жасыл тау сонда,
 Жылады кешки жулдыз.
 Жылады арыуды жоқлап
 Ачарпан — абхаз сазы.
 Қыз өзін таслап өлген
 Дәрьяға кулады тау
 Хәм көмди кесе белден

Ашыўлы тасқын суўды.
 Усылайша жасыл таў сонда
 Рица көлин туўды
 Әне, сол күннен берли
 Басында бәлент таўдың
 Көл пайда болды сөйтип,
 Оған адамлар келди.
 Арица өлген күни.
 Қайғыдан көгерди күн.
 Ҳәм оның көгис сүўретин
 Көл мәңги сақлап калды.
 Соннан берли Рицаның
 Суўлары көк түс алды.
 Ал оның тереңлиги
 Қаншелли десең егер,
 Әрманлы Арицаның
 Гегоға болған ышқы.
 Қаншелли терең болса,
 Көл сондай түпсиз терең».

Абхазия, 1955-жыл.

ҚОҢЫРАТ

Мәрүерт суўлы Алтын көлдин хаўасы,
 Хәрбир дәртке дәрман екен, Қоңырат.
 Қарақалпақта қалалардын ағасы,
 Қөрмегенге әрман екен Қоңырат.

Келеди, келеди поезд келеди,
 Келген сайын куўанышқа бөледі.
 Ески тарийх ерте туўған ел едің,
 Қайтадан жаңарып күлдин, Қоңырат.

Теңизден ушқан ғаз көлинди жайлар,
 Үстирт кийиклери шөлинди жайлар.
 Қойныңда өндирис қазаны қайнар,
 Жериң әрўанадай ийер, Қоңырат.

Жиңищкениң бойында жаңа қонысын,
 Нәўше ақ терегиң бултты шолысын.
 Бозларың бузаўлап, ортаң толысып,
 Исиң раўаж алып барар, Қоңырат.

Өтер, кәрўан-кәрўан поездлар өтер,
 Өткен сайын сени гүллентип кетер.
 Сонда сен жасарып буннан-да бетер,

Хаўазың әлемди тутар, Қоңырат.

1959-жыл.

**«УКРАИНА,
ЖҮРЕГИМДЕСЕҢ»
ЦИКЛИНЕН**

ДНЕПР БОЙЫНДАҒЫ ЕМЕН

(Украина)

Арғы жағы асаў дәрья,
Берги жағы кең гүзар жол –
Көк шатырдай тиккен жарға,
Дөң басында турыпты ол.

Турыпты ол - жасыл айғақ,
Мың жасаған мықлы емен.
Игорь бунда атын байлап,
Түнепти деп еситтим мен.

Жат үлкеге узатқанда,
Ярославна келген дейди,
Жүрек хәўири қыздың сонда
Жас еменге сиңген дейди.

Найзағайын шатырлатып,
Қанлы урыслар өтті буннан.
Жаўлар өртеп, шаўып, атып,
Көп азаптар берди оған.

Бирақ та, ол туўған жерге
Сүңгитип берик тамырларын,
Төзди барлық бәлелерге,
Жеңди хәм де өз душпанын.

Енди, мине, жайнап тағы,
Жайқалып тұр емен жаным,
Уллы дәрья бойындағы
Кең даланың ветераны.

Енди оның саясында
Күлки, қосық жаңлар тынбай;
Мәртлик хәм даңқ келип бунда,

Сайран салып атырғандай.

КРЕЩАТИК КАШТАНЛАРЫ

Гүллери бар шоғырласқан,
Мисли Кремль шамлары, -
Көргениңде зейин ашқан
Крещатик каштанлары.

Көрмеген едим Киевти,
Әл хаўаға ол тийипти.
Жаслық липасын кийипти
Крещатик каштанлары.

Усы жерде қанлы саўаш
Болған десең хеш инанбас,
Бәри сулыў, бәри де жас
Крещатик каштанлары.

Алдымда кең көше жатыр,
Әжайып амфитеатр.
Қатарласқан қалың шатыр –
Крещатик каштанлары.

Саянда сайранлап әсте,
Келдим сизге күнде кеште.
Сиз бәлентте, жоллар пәсте,
Крещатик каштанлары.

Шадлы дәўран буннан бирдей
Толып ағар Днепрдей.
Қулпырған қызық өмирдей
Крещатик каштанлары.

Скамьяңа барсам жақын,
Еситтим ашықлар «ахын».
Саў бол туўысқан дәрғахым,
Крещатик каштанлары.

Жапырағың жайнап сондай,
Урысқа нәлет айтқандай.
Украинаның жаслығындай
Крещатик каштанлары.

Мәканымсаң шын баўырман,

Саянда сайранлап турман,
Жаным қурбан, жаным қурбан,
Крещатик каштанлары.

КИЕВ ОКТАВАЛАРЫ

I.

Алтын гүмбезлерге көзи қамасып
Жазғы таң азанғы уйқысын ашты...
Жанлатып жаңадан дослық намасын,
Кел, қарсы алайық, достым, қуяшты!
Арқада көп қалалардын анасы —
Киев, бір улыңдай ийемен басты.
Тәрийпиңди сорап өткен-кеткеннен,
Сени бір көриўди әрман еткенмен.

II.

Шығыс славянлар бабасы Кийдің
Мәкан басқан жери, ышқыңыздаман.
Гөззал София хәм Печерскийдің
Алтын гүмбезлери, ышқыңыздаман.
Жаңа турмыс қурған бул үлкен үйдің,
Бүгинги мийнет ери, ышқыңыздаман.
Киев, сен ертекей ески қаласаң,
Урыстан соң туўылған хәм жас баласаң.

III.

Алтын дәрұазанның алдына бардым,
Тарийх қусы пәрұаз еткендей болды.
Ғарры славяндай ойларға талдым,
Монамах елеслеп кеткендей болды.
«Россия бетке!» деп, хәммеден алдын
Богдан Хмельницкий өткендей болды
Қалың журт қуўатлап қайсар гетманды,
Мениң көз алдымда қуўғандай панды.

IV.

Киев! Қандай ысық бул сөз жаныма!
Бул сөз өр беттеги панамның аты.
Сени мегзетемен өз ұатаныма,
Сен мениң екинши анамның аты.
Украин емеспен, бирақ қаныма

Көп синген бул жердин рух, саўлаты.
Жаралы жәйрандай қарақалпаққа
Сен баспана болдың баяғы ўақта.

V

Айбатлы Октябрь ескерткишиндей,
Сәлем, әй, оқ тескен. жаралы дийўал!
Елеслер тап қеше көрген түсимдей
Мәртлик саўашларың сениң, «Арсенал»
Қаймықпай, тисиңе қойып тисиңди,
Сен әжел бетине түкирген мәхәл —
Оғы түүесилген сур пулеметти
Тарийх тас үстине орнатып кетти.

VI.

Өртенип өзегин шалған күйикке,
Жүрегин жулып жеп заман хазары, —
Патша ескерткиши турған бийикте
Тарас турған шығар талай сапары.
Бұл жерде туўылған жанға сүйикли
Максим Рыльский октавалары.
Атасы әжайып көп фильмлердин
Мархум Довженконы бир рет көрдим.

VII.

Туўысқан солдатлардың қәбири басында
Булытқа шаншылып тур ашыўлы минар
Мәрмер тас астынан атлығып онда,
Мәңги сөнбейтуғын от лаўлап жанар.
Әзийз Украина топырағында
Ўатан ушын өлген батыр ағалар!
Теңсиз урыста сиз жығылған ўақта,
Араңызда болғанды қарақалпақ та.

VIII.

«Катнастым Киевте қырғын саўашқа,-
Деп айтқан да еди туўысқан ағам,
Көшелер айланды күл менен тасқа,
Қатаң урыс еди жер қалтыраған.
Бир жаралы бүлбил, тартынбай хасла,
Оқтан қашып келип тығылды маған.
Сол кус қайда екен хәзирги ўақта?
Киев дөнген шығар айтадан бағқа!»

IX.

Патон көпиринде өзім қарсы алған
 Дарница таңлары, мухаббетим сизге.
 Сылдырлысы саздай ядымда қалған
 Киев каштанлары, мухаббетим сизге.
 Күл ишинен тиклеп қалалар салған
 Совет адамлары, мухаббетим сизге.
 Урыстан кейін салған саўлатлы жайлар,
 Сәлем, жас тереклер, жасыл тоғайлар!

X.

Тарқасын десең сен кеўлиң кумары,
 Демалыс кунлери Днепрге бар.
 О, кумлақ Днепр жайпаўытлары!
 Аппақ шағаладай. адамға толар.
 Мейли, бул қаланың азаматлары
 Күнде хәз етсе-де хакылы олар.
 (Бул сөзлер тийисли емес бирақ та
 Гейбир стилига ҳарам тамаққа...).

XI.

Балки өмирим бойы сени жырларман,
 Украина, сәлем гүлбағларыңа!
 Кеўлиң шын дослықтың нурына толған,
 Гуцулдың⁶ ақ кийген жас дилбарына
 Мегзер қалғып турған уйқысыз Шолпан...
 Мәўжирген Днепр қырғақларына,
 Әна коммунизм нуры шашты.
 Кел, қарсы алайық, длстым қуяшты!

ЖАС КЛЕН АҒАШЫ ШАЙҚАЛДЫ БИРДЕН...

Жас клен ағашы шайқалды бирден,
 Мен Канев таўының турсам басында.
 Тарас Шевченконың қәбири қасында,
 Жас клен ағашы шайқалды бирден...

Шайқалды...

Бирақта, басқа бир сүүрет
 Мениң көз алдымда жүзе баслады.
 Мине, мәрт шхуна, желқомы гүүлеп,

⁶ Гицул – Карпат таўларында жасаўшы украинлар усылай аталады. И.Ю.

Жағыстан қарасын үзе баслады.

Арал ортасында аяқ баспаған,
«Возрождение» атаұын ашты.
Және өрледі хәм қамыс қаппаған
Жаңа жағалыққа олтаяұ басты.

Мине, жантасты ол желқомсыз ығып,
Бийтаныс балықшы кемелерине.
Матрос — казаклардың муңлы қосығын
Балықшылар уйын тыңласар, әне.

Гүңиренген қосығы сол казаклардың,
Усар балықшының қосықтарына.
Үйлерін сағынған салдаұшылардың
Әмиұ бойларында төккен зарына.

Тыңлар балықшылар... Бир жигит сонда,
Тамам болған гезде бийтаныс қосық,
Аұыр ақ ескегин дуұтар қылды да,
Мачтаға сүйенип қосық айтты йошып...

Жас қарақалпақтың сол намасында
Сахра сулыұлығы, сахра хаұазы.
Оның қосығының қайтармасында
Бар еді Аралдың толқынлы сазы...

«Арал! Әрманларым асқынған ұакта
Хәм тюрьмам, хәм достым болған едиң сен!
Соңлары әзийзим Украина жақта
Мақтамай, қарғамай сени яд етсем, —

Сол жигит елеслеп көзиме мениң,
Сол қосық жаңлайды мудам қулақта.
Ол — сахра бүлбили Бердақ екенин
Ол гезде билмеген едим бирақта» —

Дегендей жас клен шайқалды бирден,
Канев таұында турған гезимде.
Кобзардың қәбирине гүл койған гезимде
Жас клен ағашы шайқалды бирден...

АББАЗ ШАЙЫРҒА УКРАИНАДАН ХАТ

Украинаның жолы әжеп жол екен,

Қанша көп жүрсең де жүрмедім дерсең,
Иззет, хұрмет, дос-яранға толы екен,
Сирә бийтаныс жан көрмедім дерсең.

Бул жолда парқ емес көп пенен азың,
Ески досларыңдай қуарсаң бәзим.
Бул шадлы заманда, әзийз устазым,
Жүз дәўран сүрсең де, сүрмедім дерсең.

Алдымда көп екен көрмеген сыйым,
Гүл берип қарсы алды қаншама жыйын,
Бул заманда шайыр болмақтан қыйын
Жумыс бар ма десем, «билмедім» дерсең.

Шайыр десе ескен самал тынғандай,
Кең залларды кернеп адам толғандай.
Сонда «шайырман» дегенің жалғандай,
«Көп екен халқыма бермегим» дерсең.

Шайыр деген өз халқының елшиси,
Шад өмірден мол берілген еншиси.
Бола алмасаң хасыл сөздің кәншиси,
«Бийкар бул мәжилиске кирмегим» дерсең.

Уллы Киев, уллы елдің орайы,
Лыққа толды мәденият сарайы.
Қууаныштан толқып, демим тарайып,
Турғанымды айтсам, «көрмедім» дерсең.

Сондай ўақта сен түсерсең есiме,
Сөзиме сөз, күш қосылар күшиме.
«Сөйле иним, албырайсаң несине?
Лазым сөз маржанын термегиң» дерсең.

Сонда халқым келгендей-ақ жаныма,
Қызыў енер тамырдағы қаныма,
Сол гезде шайырлық океанына
Қайықлы барып - ақ өрледім дерсең.

Сен бир тарлан түлеп ушқан таўдағы,
Биз палапан қонақлаған жардағы.
Қарақалпақтың сен бүгинги Бердағы,
Қәйтип «сөз маржанын термедім» дерсең!

Днепр бойынан атланып кеште,
Биз барамыз жүйрик экспрессте.
Сениң бүлбилгөя қаўазың есте,
Қалайша «яд етип жүрмедин» дерсең?

Сен отырсаң қара талдың астында,
Мақбал тыслы еки көпшик дәстинде,
Қол былғасам «қара айғырдың» үстінде,
«Көзим гиреу тартып көрмедим» дерсең.

«Шайыр кеули қартайыуды билмейди,
Ол бир ағаш, қысы-жазы гүллейди»,
Деп ғарры Державин айтыпты дейди,
Десем, «бала, бул қай ермегиң?» дерсең.

Шалқы, шайыр, шалқыйтуғын гез келди,
Кеуилге йош, тилге шийрин сөз келди.
Жигирманда елиң жайнап өзгерди,
«Жаста бүйтип, дәуран сүрмедим» дерсең.

Мине, поездымыз Харьковке жетти,
Халық жапырылып бизге хұрмет көрсетти.
Бурынғы заманда бундай иззетти
Бәлки «түсимде де көрмедим» дерсең.

Ұтананымыз шадлы өмирдің бағы,
Онда гүллер поэзия дарағы.
Бурқып ақсын ҳасыл сөздің булағы,
«Шалқысын шайырлық өрнегим» дерсең.

АЗОВСТАЛЬ

Қарауытып ашық аспан шетінде,
Бир жапырак булыт турғанын көрди көз.
Сонда маған сулыу саздай шертилди
«Азовсталь, Азовсталь» деген сөз.

Гейбир шайыр колға қәлем алғаннан,
«Сулыулық» деп бақырады салғаннан.
Сулыулықтық тууыларын қалайша
Усы жерде көрип ҳайран қалғанман.

Ол тууылар домна печьтиң ишинде,
Мың градус ыссылықтың күшинде.
Булшық ети сом полаттай шыныққан
От жүрекли адамлардың исинде.

Бул адамлар жалын менен гүрескен,
Шойын менен бирге қайнап, бир өскен.
Дәстандағы Азаулының дәуиндей,
Домна печьлер көкте ийин тирескен.

Үңилип көр тар тесикке айнадан,
Печь ишинде нур көрерсең қайнаған.
Аспандағы жанар күннің өзи-де
Қорытылып атырғандай қайтадан.

Мартен печьлер аўзын кеңнен ашады,
Әйдархадай ысқырып от шашады.
Шойыншылар найза урған батырдай,
Узын көсеў менен көсеп қашады.

Полат қанат прокатлар сырғанар,
Жақа куйған отлы таяқ трубалар,
Түн ишинде сызып аспан баўырын,
Ағып жүрген жұлдыздайын сорғалар.

Пароходлар тобын бузып толқынның,
Алыс кәнлеринен Камышбурунның, —
Қойындағы ыссы нандай ысытып,
Алып келер рудасын Қырымның.⁷

«Тынышлықтың шам-шырағын жағамыз, —
Дейди бизиң рабочий ағамыз, —
Қылышларды қайта баста қорытып,
«Парахатшылық пазналарын соғамыз!»

Жаса, халқым, мийнет даңқын таратқан,
Коммунизм гигантларын жаратқан.
«Азовсталь, Азовсталь» деген сөз
Қосық болып қуйылсын шын полаттан.

ШЕТКЕРИДЕГИ ХАТА⁸

Көзлеримди ашып бирден,
Тум-тусыма нэзер салдым.
Қайда жатырғанымды мен,
Билмей хайран болып қалдым.

Ақ төсекке көмилип тек,
Жатырман сым кроватьға.
Дийўалдағы саат — әтшөк
Үш шақырды хәпзаматта.

⁷ Керште жүклеген рудасын арнаўлы пароходлар «Азовсталь» заводына жол-жөнекей ысытып әкеледи.
И.Ю.

⁸ Украина жақта жайды (хәўлини) «хата» дейди. И.Ю.

Стол жапқыш, сүлги, перде
 Бәри-бәри нағысланған.
 Еки офицер ана жерде,
 Күлимлер зер рамадан.

Гүл нарыслы обой менен,
 Безеп шыкқан екен жайды.
 Жайдың ашық әйнегинен
 Бир түп шийе сығалайды...

Емис-емис түсти еске
 Кеше жолда аўырғаным.
 Алып келди-аў бунда кеште
 Шофер достым — баўырманым.

Не болғанын соннан кейин,
 Билмедим мен ойлансам да.
 Мең-зең болып аўытқып мийим,
 Жатырман бййтаныс тамда.

«Бала-шаға, сүйген ярдың
 Сағынышын есиркемей,
 Шаңын жутып көп жоллардын,
 Неге алыста жүрмен бирдей?

Сирә мени түрткен шығар,
 Саади⁹ хасасы менен,
 Бәсе, маған не пайда бар
 Тыным көрмей ел гезиўден?

Неге тыныш жатпадым мен
 Қара талдың саясында?
 Украина сүйген менен,
 Жамғыр сени аясын-ба!»

Өкинишке дизгин берип,
 Жаттым наўқас қушағында.
 Ақ подноста чай көтерип,
 Кемлир қирип келди сонда.

Қарапайым адам екен,
 Жайдары жүз атқан таңдай.
 Хал-жағдай сорап меннен,
 Аймалады өз анамдай.

---

⁹ Саади – ерте заманда өткен атақлы фарсы-тәжик шайыры. Ол ел аралап, жұрт көриўден тоймаған деседи. И.Ю.

«Ел аралап адам жаста,
Жер көрмесе болар әбес.
Қапа болма, улым, хасла,
Аўырыў, бул-айып емес.

Жүрегим де, есигим де
Дослар ушын ашық мудар.
Хәтте сени әлле кимге
Шырамытып турман балам...

Украина ол күнлерде
Ыңыранды жаў колында...
Арқалап бир офицерди,
Балам ақшам келди бунда.

Телекке тез төсек салың,
Жасырдық-та, емлей бердик.
Полиция сетем алып,
Үйимизди аңлып жүрди.

Хәтте былай болды сонда:
Бир ақшамы келди сатқын,
Еки фашист жүр қасында, —
- Улын келген шығар бәлким? -

Деп сорады ғаррымыздан,
Үндемеді ғаррым бирақ,
Коммунисттиң әкеси хәм
Партизансаң деп калтырап, —

Тис қайрады бизге сатқын,
Қасындағы фашист сонда
Қолайлады автоматын,
Бояў ушын бизди қанға.

Бирақ тамнын үшегинен
Еки ирет атылған оқ.
Еки ийтти жайлап бирден,
Жаўдын дийдин болдырған жоқ.

Телектеги жарадарды
Сүйеп дәрхал түсирдик-те,
Паналап тез айғабағарды,
Кирдик барып қалың бүкке.

Ах, сол гезде қасқыр ийтлер
Тимискиленип тапты бизди.
Көкиректе қайнатып шер,

Тислеп, жыртып, қапты бизди.

Тағы бизге жетти жәрдем,
Улым екен жеткен бизге.
Биз шегинип, Днепрден, —
Өтпек болдық арғы жүзге.

Ғаррым өлди оққа ушып,
Жарадарды сүйредим мен.
Басым келди жаўдын күши,
Қолға түстик шаршап әбден...

Көрежағың көп екен-аў,
Талайыңа атылса тас.
Қасында ийт, колда буғаў,
Еки офицер – еки жолдас –

Турды үнсиз ийинлесип,
Гестапоның пәнжесінде.
Тырнағының астын тесип,
Шөлге қамап урды күнде.

Кейни қандай болғанын мен
Еситтим урыс питкеннен сон,
Шығып өлим лагеринен,
Кайтып елге жеткеннен соң:

Ер жүрекли еки жасты
Тирилей жерге көмген екен.
Ўатан ушын тигип басты,
Олар, сөйтип, өлген екен». —

Деп кемпир қамығып бирден,
Еңкилдеди байғус анам.
Еки офицер ана жерде
Сығалар зер рамадан...

Кеўлим толып бнр сезимге,
Сүўрет турған жерге бардым.
Кәпелимде мен өзим де
Сүўрет қусап қатып қалдым:

Кемпир мени бостан-босқа
Биреўге шырамытпаған екен.
Сүўреттегн еки достан,
Бири мениң ағам екен.

Ағам екен, урыс ўағында

Хабар-атар болмай кеткен...
Украина, Украина,
Жүрсем де мен Шығыс бетте, —

Қысқа күнде қырк айтарман
Сениң мүбәрәк атыңды.
Топырақтан тыс жүрсем, мудам -
Сағынарман сол хатанды. Каев —

Ирпень — Нөкис 1960-жыл.

МЕНИҢ ЖИГИТ ЫАҚТЫМ, СЕНИҢ ҚЫЗ ЫАҚТЫҢ...

Б. — ға.

ТАШГУ десем дәрхал түседі еске,
Мениң жигит ыақтым, сениң қыз ыақтың...
Туұра самолеттен түстим де кеште,
Жатақ жайыңыздың есигін қақтым.

Нөкисте екенинде сен мени күнде,
Хәтте саат сайын сағынар едиң.
Бул сапары көрип мени Ташкентте,
Салқын мыйық тартып «сенбисең» дедиң.

Гүлшанда ашылған бир таза гүлдей,
Шырайыңа шырай қосқан екенсең.
Куұанышымды-қәйтип айтарды билмей,
Жутынып, телмирип қарай бердим мен...

Кеттик қолтықласып көшени бойлап...
Үнсиз қиятырмыз. Еснеп қоясаң.
«Жаным, айтшы, қиятырсаң не ойлап?
Ертең ушырасамыз, қай жерде, қашан?»

«Ертең қолым тиймес... Экзаменим бар...»
Дедиң ойнап жууан бурымың менен.
Наұайы театры халық пенен қайнар,
Сен кириуден жайнап кетти ол әбден.

Зер көйлек қоз шашып жанар үстінде.
Сен айттың: «әпиұ ет, мазам жоқ...» дедиң,
Хәм мәрмер текшеден сырғып түстиң де,
Кеттиң... Мен сей ушын бийгәна едим.

Сонғы «Казбегимди» тутатып алып,
 Узақ тентиредим Өнхәр бойына.
 Мәжнүн тал шақасын суўларға малып,
 Сениң шашларыңды салар ойыма...

ТАШГУ десем мудам түседи еске,
 Мениң жигит ўақтым, сениң қыз ўақтың...
 Саған енди қайтып мәлел бермеске,
 Бел байлап, жанымды отларға жақтым.

«Кел» деп шақырады ашық айналар,
 Бағлар «кел жигитим, қайғырма» десер.
 Жүрегимди тырнап жылар «Тәнаўбар»,
 Жапырақларды тинтип самаллар есер.

Мен хәр барған сайын енди Ташкентке,
 Саған көринбеўге тырысар едим.
 Бир күни тосаттан мени көрдиң де,
 «Брас-ақ сенбисең, сенбисең» дедиң.

Әйне сәхәр ўақта ашылған гүлдей,
 Қыз болып пәтиңе минген екеңсен.
 Ҳинд қолына түскен асыранды пилдей,
 Үнсиз жетегеңе ере бердим мен.

Таўыстай таранған өзбек қызлары,
 Дослық иззетлерин көрсетти маған.
 Ески досларымдай күлисип бәри,
 Жайды алдыма студентлик дастурхан...

ТАШГУ — билим бағы, жаслар дослығы,
 Қанша кеўиллерге нур берер жақтың!
 ТАШГУ — мың-мың қыз-жигитлер жаслығы,
 Мениң жигит ўақтым, сениң қыз ўақтың.

1963-ж. Ташкент.

САДЫҚ ШАЙЫРҒА

Жүрген - дәрья дейди, отырған - бойра,
 Жүрдек аяқларды жоллар хәм сүйген.
 Ғаррылар ойласа не түспес ойға
 Дийўал қысып кетер шықпасаң үйден.

Жатқанға не айтар төсек хәм дастық?
 Мезгилсиз қартаймақ - өмирге қаслық,
 Бахытлы ғаррылық - екинши жаслық,

Мисли кеш түскенде атқан таң деймен.

Бүлбил қус баласын алып жанына,
Сайраўды үйретер палапанына ...
Қалмайын деп жас әўладтың шаңына,
Күни-түни кәлем тартарсаң деймен.

Мен ҳайранман баз бир шайыр досларға,
Шаршадым дер шықпай атып асқарға.
Сол иштен қартайып туўған жасларға
Жасарыўдың жолын айтарсаң деймен.

Көз әйнекти сүймес нураний көзиң,
Кеўилге заўық берер көп айтқан сөзиң,
Пахтадан - Шамурат, қосықтан - өзиң
Ел кәрўанын мықлап артарсаң деймен.

Алпыстан асқансоң азыў кетилсе,
Қапталынан жеткиншеклер жетилсе,
Заман даңқы ушын талап етилсе,
Космосқа хәм барып қайтарсаң деймен.

Ел жапқан елтири бойға шақ дейди,
Халық сүйгенниң несибеси нақ дейди.
Қартлар Сизге қусап жасарсақ дейди,
Ал мен сиздей болып қартайсам деймен.

1963-жыл, август.

МАШИНАЛАР ЖОЛҒА ШЫҒАДЫ

1.

Машиналар жолға шығады,
Гә қуйындай уйытқып шабады.
Гә дәрьядай гүўлеп ағады.
Қалып барар сәмен жорғалар,
Ешекликер, сабырлы арбалар.

Машиналар зуўлаған гезде,
Бәри-бәри қалады изде.
- Басып кийиң шөгирменизди,
«Күйик көпирди көрген» ғаррылар,
Асығыспан, тез отырыңлар»

- Алдың ашық асықсаң балам!
Қонсам – үйим, кетсем – өз қалам.

Өз машинама, келеди маған.
«Грузаўайда» белим аўырар, -
Деп ғарры да шақшасын қағар.

- Жанның хэзин ғарры биледи,
Тәлимсиўин... - деп шофер күледи.
Гүрилдетип газди береди,
Жүк машина әсте қозғалар,
«Хош бол ата!» деген сөз қалар.

2.

Ғарры салкын түсиўден кеште
Автобусқа отырар әсте.
Көп нәрселер түседи еске,
Еки өмир хәм еки дүзим...
Бул жоллардың тарийхы узын!

Бул жоллардың дәртин сорама!
Шымбай-Нөкис еки арада,
Ешекти байлап жолдағы бир сораға,
Төрт түсленип үш қонғаны бар.
Жүрдек еди-аў көк ешек заңғар.

Бул жоллардың көп шеккен дәртин,
Ол еди бир аўылдың мәрти.
Жаңа турмыс ушын кумартып,
Келген еди сырларын гизнеп,
Шайдаковтың әскерин излеп.

Бир бешатар тийди пайына,
Жулдыз тақты малақайына,
Өз елинің жат-жамайына
Сөйтип карсы гүрескени бар...
Бул жолдың көп гүреслери бар!

Тазғарада машина тоқтады,
Сайрап жатыр қәбир соқпағы.
Өз досларын бираз жоқлады,
Ескерткишке сүйенип асте.
Бирим-бирим түсирди еске.

Бул жоллардың дәртин сорама»
Жаңа турмыс ушын далада.
Көп азамат усыкәрада
Қанлы айқаста қырылғаны бар,
Бул жолда көп қурбан қаны бар.

Көп жылларды қалдырдык изде,
Айдын жоллар ашылды бизге,
Машиналар зуўлаған гезде,
Отағасы, ойланба сирә,
Артқа емес, алдыңа қара!

3.

Машиналар жолға шығады...
Асфальт пенен сағым ағады.
Кең пахталық еки жағада,
Салқын сая тереклер қалар,
Гә қулпырған бағлар ырғалар.

Поща торғай — жол сәзендеси,
Жетпесе де хеш кимге сеси,
Дин хаўада кеткенше еси
Күйип-писип сайрар. Бирақта,
Машиналар кетти узаққа.

Мысал күшин сынаўшы батыр,
Ширенип мәрт көпирлер жатыр.
Қыр дөгерек жасыл театр
Шыргүбелек айланып турар.
Каналларда суў мәўиж урар.

Жалт-жулт етип ГРЭС сымлары,
Турар мисли рубабтың тары.
Телеграфтың бағаналары
Гә саналмас, гәхи саналар.
Суў бойында ойнар балалар.

Еки гүжим қалды бир шетте,
Шөгирмеси ғаўқыйып, кәтте —
Еки ғарры бир мәсләхәтке
Кирискендей сөйлесер олар.
Саясында үлкен хәўли бар.

Дигиршиклер мисли жасаўыл,
Самал айдап, турғызар даўыл.
Аўыллардың артында аўыл,
Қала артынан, қалалар қалар.
Түтин шегер бийик трубалар.

Тахтакөпир, Шымбай, Халқабат,
Аралары тек еки саат.
Соғандағы ете алмай тақат,
Пассажирлер гүнкилдей берди.
Қоябер бул жас жигитлерди!...

Жете алмай самаллар жылар.
 Бир — «ғаңқ» етил кербаз «волгалар»
 Басып озып өтпекши болар,
 Автобуслар, жүк машаналар.
 Сынын бузбай жол берип қалар.

4.

Жүк машина-жол ветераны,
 Сәлем саған, мийнет палұаны!
 Сен — абадан турмыс кәрұаны.
 Сени күтер барлық жерлерде,
 Құрылыс, дүкан хәм пунктлерде.

Ақ ун, қант-чай, мәдений төгин...
 Ел ырысы тасыған жүгиң.
 Кузовыңнан табылар бүгин,
 Жанға керек заттың хәммеси.
 Сен тасыйсаң ертели-кеши.

5.

Тун пердесин жерге жабады,
 Машиналар фарын жағады.
 Жоллардан көп жұлдыз ағады,
 Жұлдыз зуўлап, жұлдызды. куўар,
 Жұлдыз ақса, жұлдызлар туўар.

Қызығаман мен шоферларға,
 Олар шерик бир намыс-арға.
 Көз қымысып тунде фар-фарға,
 Сәўле» арқалы сөйлескенлери.
 «Шофер бол!» деп үгитлер мени.

Бири қалса жолларда ҳарып,
 Екиншиси тоқтатып барып,
 Дәрхал оны бүксирге алып
 Я дүзетип, бирге куўады,
 Нағыз дослық жолда туўады!

Машиналар жолға шығады...
 Өмир толкып тынбай ағады.
 Ким кешиксе жолдан қалады.
 Хей, жолаўшы, хұшяр бол мудам!
 Жол — күтпейди, жолда жоқ шыдам.

Мың-мың үмит, мың-мың жумыслар,

Мың мухаббет, мың сағынышлар
 Ағар жолдан. Ким оны улар?
 Кимнің оны ириккиси келгени, —
 Өз үстинен өзи кулгени...

Ағыңлар, хэй, толқып ағыңлар,
 Асфальт үстиндеги сағымлар!
 Республика, өшпес бағың бар,
 Жолың атлар Әмиұдәрьядан,
 Коммунизм дәураны саған!

1962-жыл, май.

СЕКСЕҮИЛ

Үнсиз көкке қолларын созып әстен,
 Ким булар ел шетінде ербеңлескен?
 Хешким емес, бул мәзи сексеуиллер,
 Шет - шебирсиз даланы қаплап өскен.

Бойында қызғыны бар тас көмирдей,
 Шаң басып кууаң тартқан жас көринбей,
 Өз даласын жаулардан қорғап тұрған
 Әйемги массагеттің ләшкериндей.

Айқасар отлы әптап, жәбир менен,
 Жығылса иси болмас қабир менен.
 Жаумай өткен бултларға өшегисип,
 Түйедей төзе билер сабыр менен.

Боранлар келип оны жулқылаған,
 Қорықпас ол бирақ хеш бир ғулруладан,
 Артезиан излеген барлаушыдай,
 Узын тамыры шөл төсин бурғылаған.

Қақшыйып қыйынлыққа төс кериули,
 Билмейди кула дүзде сескениуди.
 Салмағы мысалы пил сүйегиндей,
 Сүйемен шөл перзенти сексеуилди.

Тухымы жер таңламай өнип кетер,
 Жасында көк шыршадай дөнип кетер.
 Жанса да тегин жанбай, адамзатқа -
 Бойдағы бар қызыуын берип кетер.

1963-жыл.

ХОСЕ МАРТИГЕ¹⁰

Ядға түссе алыс Куба еллери,
 Бәрха сен туўралы ойға таламан.
 «Солмайсыз, даланың қоңыраў гүллери»
 Деген сөзлериңди еске аламан.

Сонда көз өңиме келер бир сүүрет:
 Аш өлең, қырғый көз, кабағы қатқан,
 Бир киси жаралы геўдесин сүйреп,
 Қаны шөпти бояп жылжып киятқан.

Оқлар шүйкилдесер, жаў басып келер,
 Теңсиз урыс барар Ытан жеринде.
 Эрман, кек тыйығы кеўилди тилер,
 «Куба!» деген бир сөз келер еринге.

Сол сөзден жаңланып өлим пайтында,
 Күлер, тарқағандай кеўлиниң шері.
 Қанлы гүлди қармап сыбырлар сонда:
 «Солмайсыз, даланың қоңыраў гүллери!».

Испан оқларының астында анаң
 Сени туўды қырғын саўаш күнлери.
 «Ытан ерки» деген еки сөз мудар
 Қәўипли соқпақлардан айдады сени.

Сен сол еки сөздиң шынлығы ушын
 Бир жарқ етип жанар жылдырым болдың.
 Өлдиң Дос-Риоста сен оққа ушып,
 Бар отыңды таўға синдирип өлдиң.

Сол таўдан адамлар отлық тас алып,
 Ғазеп өртин жақты өз атаўына.
 Ериксиз материкке ерк апарып,
 Жаңа әўладың соққы берди жаўына...

Оны ҳеш қандай күш сөндире алмас,
 Изге қайтпас азат Куба еллери.
 Хосе Марти айтқан сөз қалый болмас:
 «Солмайсыз, даланың қоңыраў гүллери!»

1963-жыл, 10-ноябрь.

¹⁰ Хосе Марти – Куба революциясының көсеми хәм атаклы шайыр. И.Ю.

АРМЕНИЯ

Арасынан асқар таўлардың
 Бир ҥасыл тас таўып алдым.
 Тәждиң гәўхәр тасы ма?
 Гүлжүзиктиң қасы ма?
 Шатырлап жасын түскенде,
 Майдалап оны кескен бе?
 Сынықлары қай жақта?
 Жатыр ма екен узақта?
 Дойнақ яки қылыштың,
 Изи ме қанлы урыстың,
 Бул не шыжбай тастағы?
 Ямаса әўел бастағы
 Жазыўы ма әрменниң?
 Маштоц яки әлле ким
 Бир гезде жазып қалдырған?
 Абовянның кеўлиниң
 Жарасы ма бул турған?
 Мийримсиз ўақыт, сум заман
 Тырнағын тасқа батырған.
 Севандай мөлдир, туңғыйық
 Тастың тынық жүзине
 Қарай бердим сүзиле.
 Көп шыжбайдың астынан
 Бир хат көринди маған:
 «Армен, демек, бул - адам,
 Жоғалмас адам ҳеш қашан!...»
 Жанға жақын, туўысқан,
 Жаңа заманға қуўысқан,
 Аўа, бул тас жоғалмас.
 Армен - сулыў, армен - жас,
 Гүллене берер Аястан,
 Ал мен болсам бул тасты
 Шийринниң сулыў көзиндей,
 Туманянның сөзиндей
 Жүректе мәңги сақлайман,
 Ҥеш дүньяға сатпайман!

1963-жыл, Ереван.

ТИЛЕКЛЕСЛИК КОЛОННАЛАРЫ

Қырмызы туўларды нық тутып беккем,
Миллион-миллион қоллар: ақ, қара, сары
Москвадан тартып Малиге шекем,
Өтер Биринши май колонналары.

Бүркітлер шаңқылдап асқар таўларда,
Шақырар бир-бирин бәлент шыңларға.
Титиретпе тийгизип жалпы жаўларға,
Барар пролетардың коонналары.

Москва, Қызыл майдаң — парадтың басы,
Халықлар ығбалының. уस्ताханасы.
Коммунизмнің мәрт гвардиясы, —
Еки жүз миллион халық колонналары.

Прага, Будапешт билек сыбанып,
Берлин жана үмит пенен куўанып,
Бухарест, Ханойда туўлар козғалып,
Барар жана дүнья колонналары.

Жаса - вива Куба, — жалынлы атаў,
Азатлық ышқында қызған жанар таў!
Қол тийгизе алмас саған ҳешбир жаў,
Сәлем, социализм колонналары!

Коммунар нәсили қатарға турар,
Күшли қәдемлерден Париж қалтырар.
Муш түйип Лондонда докерлер барар,
Барар рабочий халық колонналары.

Өткен акшам Бонның полициясы
Кирпик қақпай шықты — корқыў гүўасы.
«Жоқ болсын — деп жеги курттың уясы!
Барар Европа, халық колонналары.

Бүгин Нью-Йорктин ала таяғы
Демонстрантларға топылар тағы.
Көшелер қып-қызыл туў менен ағып,
Ағар мийнет, дослық колонналары.

Мадрид жүзине түкирип жаўдың,
Қанын талап етер мәрт Гримаўдың.
Бағдад қулпын жулып қанлы буғаўдың,
Барар кек хәм фәзеп колонналары.

Грек Акропольға қызыл туў қадап,
Азатлық жолында азапқа шыдап,
Порт — Саидта жүгин түсирип араб,

Баслар гедей феллах колонналарын.

Жат шынжырды үзген Африка палұан,
Қолында гүмбирлеп «там-там» — барабан,
«Социализм!» деп негрлер Ганадан,
Барар оянған ел колонналары.

Бүгин жумыр жерди қызыл нур шулғар,
Байрақ байрақларға басларын ырғар,
Мийнет планетасы парадка шығар,
Ағар тилеклеслик колонналары.

Тынышлық, Азатлық, Туұысканлық хәм,
Дослық, Бахыт, Мийнет — әдиўли уран.
Жаса, коммунизм дүзиўши адам,
Еркин мийнеткеш ел колонналары!

Жаса, Биринши май — бәхәр қуяшы,
Нурлы тилеклеслик симфониясы!
Жайнасын үмиттин сәўлесин шашып,
Жақты жұлдызлардың колонналары!

1963-жыл.

САЛЫ АТЫЗЛАРЫ

Қусхана таўының етеклеринде
Шексиз далаларды желпип ызғары,
Өсер ырғалысып ұатан жеринде
Салы атызлары,
Салы атызлары.

Өзи суўын ашып,
Өзи жер сүрип,
Дыйханшылық етип жүргендей бунда, —
Зәбәрдес дигилдиклер балағын түрип,
Жүрер шыр-пыр болып шелдиң басында.

Жекен қалпақ күннен жасырып басын,
Ислер салыкерлер умтылып шердей,
Мисли шырша тастан ұатан картасын
Кестелеп атырған сүўретшилердей.

Ислер көк талшықлы тири сабақтан
Мөлдир суў бетине өрмегин шалып.
Жазда келип көрсең, бул этирапта
Биняд болар шексиз бир жасыл ғалы.

Гүриштей ақ тислери жарқырап күлген,
 Ұарман қарындастар, — корей қызлары!
 Әмиўдәрья аяғына егилген
 Салы атызлары,
 Салы атызлары.

Бунда жуўасыған теңиз самалы
 Бир нәзик намаға сыбырлағандай.
 Бунда қыл мойынлы қылшықсыз салы
 Салланып, доланып ырғалар сондай.

Нәзик ырғалыўлар тербеген ўақта
 Ақшам қалғып кетпе, хей қорықшы дос!
 Қырғаўыл шақырар тоғайлық жақта,
 Қамыслықтан үйрек ушпас бостан-бос...

Дәрья кушақласар теңизге келип,
 Аяғында салы, бойында — пахта.
 Айдын шалқар суўлар түсине енип,
 Бос жатырған жер көп қарақалпақта.

Әкел, суў хинжисин, шаш усы жерге,
 Бириң мың болмаса, әкел қолыңды
 Ат тисиндей ири гүриштен елге,
 Салыкеш, табақлап тарт палаўыңды!

Әкел жумсақ, назлы сылдыраўлардың
 Ләззетбағыш сазын, сөйлесиўлерин;
 «Қыз Минайым» менен «Горадий» лардың
 Бир мухамға жаңлап үйлесиўлерин ...

Халқым жасап бәрха баршылық пенен,
 Жатсын сәўле шашып суў жұлдызлары.
 Абаданлық ушын арнап егилген
 Салы атызлары,
 Салы атызлары.

1964-жыл. Август.

ҚЫРҒАҰЫЛ

Киятыр едим шар бузып,
 Үстинен таза қардың мен.
 Түскендей қолдан ғарбызым,
 Аңырайып қалдым мен.

О, сулыўлық! О, дала!
 Сүүретшисең-аў әжайып!
 Қарай бердим қадала,
 Жутынып, мойным узайып.

Бир шоқ урық астында,
 Ғыжлап жанып шоқ жатыр.
 Умыт қалған далада
 Акварельдей боп жатыр...

Иреңнің ағла, тынығы,
 Барынша көркке толғандай.
 Айқулақтың сынығы
 Аспаннан түсіп қалғандай.

Ғыжымы мойын тығылып,
 Бас жатыр жан саўғалап,
 Сатқын куйрық кубылып,
 Сыртта жатыр «мында» лап.

Ийкемсіз жас мүшеси
 Тар кийімге сыймаған
 Сулыў қыздың денеси
 Саяқланды ол маған.

Ашығындай аймалап,
 Баўырыңа бассаң дә!
 Деп турғанда сығалап,
 Ушты дүрлеп аспанға.

Үркіп кетти басымнан
 Даланың жуўас ойлары.
 Жүрегім туўлап жалма-жан,
 Жуўырғызбай қоймады.

Атлы, жаяў анталап,
 Арсылдап ийтлер шабысты.
 Аңшының көзи қанталап,
 Мылтығына жабысты.

«Тарс» етті мылтық бирден тек,
 Қулады сарқып қырғаўыл.
 Адамлар бүкті тепкилеп,
 Болып кетти «урха-ур»...

Өлімге оның жалынбай,
 Көрдим алысып атқанын.

Бир жапырақ жалындай
Урынып, лаўлап жатқанын.

Ойладым сонда: жалынлап
Жасай билде, сүйе бил.
Өлерінде де лапылдап,
Жалын болып сөне бил!

1963-жыл. Декабрь

* * *

Миллион әсир, миллион заманда
Миллион жұлдыз сөнсе-де хәр кеш
Мениң нурлы галактикамда
Бир жұлдыз бар сөниўди билмес.
Миллион кәўим, миллион әўладлар
Жазбай таныр хәм ашық оған.
Миллион Ләйли, миллион Фархадлар
Колын созар таласып оған.
Ақыл-йоштың ушан кемесин
Миллион кәўипли толқынға салса,
Шекспирлер, Ҳафиз, Гейнелер
Сол жұлдыздан жол сорар бәрха.
Миллион жылдың мийин қыйнаған
Космостағы биймәлимликке
Юрийлер хәм Валентиналар
Атланарда ол жұлдыз көкте —
Миллион-миллион шақырымлардан
Оларға нур, жыллылық берип,
Аман сақлап көп апатлардан
Турса керек жигерлендирип.
Миллион-миллион жұлдыз жымыңлап,
Мың кубылып қақса да кирпич,
Ол алдамас, кубылмас ымлап,
Қыя салмас жолыңнан иркип.
Адастырмай кемемди мениң
Миллион жағыслардың ишинен
Сени таўып бергени ушын
Шын ырзаман жұлдызыма мен.

1963-жыл.

ҚЫЗДЫҢ КЕЎЛИ – ҚЫЗЫЛ ГҮЛ

Шалқып аққан дәрья қыздың қыялы,
Токлаў айталмасаң ағар да кетер.

Есерленип ессе ышқы самалы,
Қайғың сал болып ығар да кетер.

Шалқар теңиз қыз кыялы, қыз жаны,
Тереңінде жанар хасыл маржаны.
Илгир зейин болсаң хәм шын ұапалы,
Ұинжи-маржанларын тағар да кетер.

Қыз кеўлинде асқар таўдың саўлаты,
Жаркыраған қарлы шыңлар айбаты.
Кеўлинде болмаса бүркит қанаты,
Мәзи қыя-қыя бағар да кетер.

Қыз кеўлинде қызыл гүлдің жилўасы,
Гүл ышқында сайрар бүлбил намасы,
Көкирегінде болса бәхәр қуяшы,
Гүллер ғұмшаланып шығар да кетер.

Қыздың кеўли ыссы күннің әптабы,
Нурлантар, күйдирер қызған шақлары.
Сәл-пәл қыя салсаң ышқы соқпағын,
Айралық отына жағар да кетер.

1963-жыл, Нөкис, Декабрь.

* * *

Дәрьялық ақшамы. Ай шомылмақта,
Қамыслар баслады хор капелласын.
Шырақшы отлары жанар узақта¹¹.
Мен-де қәлемиме қыламан қысым.

Исенемен, түнлерде емеспен жалғыз,
Твардовскийдің әйнегн жақты.
Максим Рыльский уйықламас хәргиз,
Межеләйтестің йошы космосқа ақты.

Ақшам фаиз Ахмедтің дәртлери ояў,
Ақшам Парнис ояў, Баятий сергек.
Шайырлар да түнги балықшыдай-аў,
Оятар бир-бирин «жумысқа жүр» - деп.

Әне, прожекторын жақты пароход,
Бахытлыман, мени де шақырар сол от.

¹¹ Шырақшы отлары – дәрьяда ақшам пароход хәм кемелерге жол көрсетип туратуғын бакен отлары. И.Ю.

АДАМ ҲӘМ КОСМОС

Мақтан адам,
Қуған жер.
Сиз мақтана аласыз.
Керек десеңіз егер,
Айға да ушып барасыз.

Ақылы жүйрик адамзат
Ай, жұлдызға бетлеген.
Адамға питкен қос қанат
Қуларға-да питпеген.

Мақтан мениң Ұтаным
Мақтаныўға хақлысаң.
Тынышлық, мийнет ураның,
Сен азатсаң, жақтысаң.

Сонлықтан сен айбатлы,
Сонлықтан сен батырсаң.
Сол ушын сен қанатлы,
Сол ушын күнге жақынсан.

Ҳак кеўил адам баласы
Дийдарыңды аңсаған.
Мәрт Юрийлер анасы,
Россия, даңқ саған!

Топырағында туўылған
Калугалы муғаллим
Китаптай ашып оқыған
Тилсимли аспан сырлары.

Қуғаным дүнья қарасын:
Қарапайым устаның
Қарапайым баласы
Жұлдызға жол ашқанын.

Жер менен зәңги қағыстың,
Жантасып айдын жанына.
«Апельсини» АҚШ-тың
Илесе алмас шаңына.

Сезгендей күш дәрегін,
Мысалы қуяш жасқанды,
Жай коммунист жүрегі

Жылытқандай аспанды.

Алдың сен озып қатардан
Космонавт атағын.
Қосмосқа бәхәр апарған,
Мақтан мениң Ұтаным!

Тек ғана азат адамның
Ақылы менен жүрегі
Тұңлигин сырлы жақанның
Усылай серпиіп түреді.

Юрийдей сан мың сунқардың
Қанатын жетилт үшкірлеп,
Сәлемин жас Икардың
Жұлдызға жеткіз, уш гүрлеп!

Апрель, 1961-жыл.

НӨКИСТЕГИ КАНН ГҮЛЛЕРИНЕ

Азанда журт пенен жоллансам иске,
Парктен, газонлардан, көше бойынан,
Ағаш шарбақлардық артынан әсте
Канн гүллери сығалар маған.

Канн гүллери!
Еле сениң атыңды
Билмейди көпшилик қарақалпақлар.
Бирақта «Хүкімет үйінің алдында
Халық майданын безеп тұрған гүл» десең.
«Хе, хе анаў қызыл гүл!» деп гүўлесер.

Таң азанда автобуслы, пияда
Журт жумысқа тарайды.
Жай салыўшы,
Токар, Шайыр, студент...
Мотореллер менек сүт сатқанлар да,
Бәри саған хәўес пенен қарайды.

Қырқылтаслап әнейдей қос бурымын,
«Кайық форма» туфли кийип далыйып,
Жигитлерге қарамаўға тырысқан
Мода куўғыш кербаз қарындастар да,
Тар балақлы стилияға жаслар да

Сени көрсе бир тамсанбай өтпейди.
 Сулыұлықта саған хеш гүл жетпейди.
 Канн гүллери, —
 Күншыгыстың гүллери!
 Дәўран сениң гүллейтуғыш дәўраның.

Жақында ғана сен таң едиң бул жақта.
 Сен көбейдиң,
 Сен жайылдың ғаўладың.
 Қайсындай қол
 Биринши ирет Нөкиске
 Түбиринди алыстан әкеп екти екен?
 Бағман ба пенсионер ғарры ма?
 Сапардан қайтқан романтик жас па екен?
 Яки қыз ба, жәмийетлик шарбаққа
 Сән бериўди күсеген,
 Ким болса да
 Ким болса да сулыұ жынлы киси екен!

Канн гүллери!
 Хәр бәхәрде көремен,
 Рабочий қоңысымның
 Шарбағына шанақлап сени еккенин.
 Шай кутыған салып кыста,
 Түбиринди жыллы жайға әкелип,
 Үстине қум сепкенин.
 Аўыл, қала, мектеп, бағша,
 Саған колхоз хәм совхоз да қарыйдар.
 «Көшелерди көркейт» десе,
 Тораңғылдан баска ағашты екпеген.
 Горкомхоз да қарыйдар.

Канн гүллерй, —
 Нөкисимниң жаслығы!..
 О, қанындай қыйынлықты жеңдик биз!
 Суў қыт еди,
 Кранлар да жоқ еди,
 Белбуўардан шаңлар жатты көшеде,
 Жантаклықта гүм-гүм өрип,
 Аңызак самал айналардан қум бүркип,
 Жаңа жуўған полға топырақ төседи.
 Ал бүгин ше?
 Коммунистлер кәдем қойған шөллерде .
 Жас хәм сулыұ қалалар тез өседи...

Канн гүллери, — ,
 Куўанышы өмирдиң!..
 Жолаўшылар самолеттен түседи.

Сени көрип аэропорттың бағында,
 «Пах, қаныңдай сулыұ гүлдер!» деседи,
 Өңиринде алтын жұлдыз жарқырап
 Мине түсти еки бирдей келиншек, —
 Бизің елдің мақтанышлы қызлары,
 Москвадан қайтқан олар. Күлисип, —
 Өтирапқа нәзер салып қарайды.
 Күлимлесип, бир нәрселер хаққында,
 Проводница келиншектен сорайды.
 Мүмкин олар, мына гүлдер қай ұақта,
 Қалай гүлдеп ашылды деп турғанды.
 Мүмкин олар, Кремльдің жайында,
 Сессияда отырғанда ойланып,
 Бул гүлдерди еслерине алғанды...

Канн гүлдері!..
 Ак тауықтың қанындай,
 Халкым сүйген қызыл ирең-қырмызы!
 Мен сүүретши болсам егер Сарьяндай, —
 Гейбир майда қәлемкешлер сыяқлы
 Қапырық жайда — кабинетте гүйбеңдеп,
 Стакандағы солған гүлге үңилип,
 «Натюрморт» деп бүкшен қағып отырмай,
 Жүзеки стиль, иреңсиз гүл излемей,
 Холостымды курып үлкен майданға, —
 Жүрегимдеги қаныма,
 Кистимди мен батырып,
 Шөлде өскен қаланың кең фонында
 Сүүретинди салар едим қатырып.

Канн гүлдері!..
 Кеште көрсем, костердің
 Жақа алысқан жалынындай жанасаң.
 Күндиз көрсем,
 Мың-мың қораз қырғауыл
 Сайран салып атырғандай боласаң.
 Қайсы жердің қырын басып жүрсем де,
 Қашан, кайда, қәйтип дәуран сүрсем де,
 Қайсы жерде канн гүлдерин көрсем де,
 Сағынаман, алтын дельта¹² елдері!
 Канн гүлдері — тууған жердің гүлдері!
 Канн гүлдері, —
 Келешектің гүлдері!
 Шалқып тасқан шадлы өмир гүлисең.
 Хәр түбинде көрдим онлап пашаны,
 Көбейгениң — көркейиудің нышаны.

¹² Дельта – дәрьяның куяр жери, аяғы деген мәниде.

Мен билемен,
Арнап келип алыстан,

Кучеровский¹³ ғарры сени әкетер.
Хәм ол егер асаў Үстирт жерине,
Бураўлаўшы батырлардың қаласын,
Сонда өзиң сәнге бөлеп турарсаң.
Суў көрмегеи күшли топырақ тыңына
Қасарысып қайтпай тамыр урарсақ.
Жабайы жел жулқыр сени жатырқап,
Ақызақ самал жапырағынды күйдирер.
Сен жеңерсен бәрин де,
Сен жасарсаң,
Барлаўшы хәм отырықшы гүл болып,
Май аңқыған нефтьшилер елинде.

Канн гүллери,
Нөкисимниң гүллери!
Қара гүзде қанша гүллер солады.
Ақ, сары, көк, жасыл ирең...
Барлық гүлди ерте суўық урады.
Сары бояў ғана басым болады.
Тек ғана сен алысасаң бағынбай,
Сениң гүлин қызыл ирең,
Күшли жаўға қарсы қайтпай алысқан
Гарнизонның байрағындай
Жығылмастан турады.

Канн гүллери!
Кең майданның
Ортасында шоғырласып турасаң,
Мың-мың бала,
Қолда қызыл байрақша,
Май байрамын тойлағандай боласаң.
Ортаңызда,
Граниттин үстинде,
Шеп ийнине желбигей салған пальтосы
Күн шығыстың самалына желбиреп,
Бизиң Ильич, —
Бизиң Ленин турады,
«Әй, нәўқыран жаңа әўлад,
Коммунизм кушағында жасаңлар!»
Деп турғандай болады.
«Күн шығыстың, күн қақлаған шөллери
Мине усындай қала болсын!» — дегендей,
Уллы көсем

¹³ К.И.Кучеровский – Үстиртке биринши ирет палыз егийши ғарры. И.Ю.

Колын созып бийиктен,
 Дәл Нөкисти,
 Дәл Нөкисти нускайды.
 Әтирапында тығыз хәм нық жәмлескен
 Қызыл туулар толқынласып, шайқалып,
 Көсем сөзин хошлайды.
 Уллы көсем
 Нөкисимди нускайды.

Канн гүллери, —
 О, келешек гүллери!..

ЕСКИ ФОНТАН ЕРТЕГИ

Ашық болған ханның бул әжайып ядығәри жөнинде мен илгериде-ақ еситкен едим. Оны маған шайырлық пенен суўретлеп *lafonfaine der larmes* («көзжас фонтаны» И. Ю.) деп атады. Сарайға кирип, бузылған фонтанды көрдим; тотыққан темир түтикшесинен тырсылдап суў тамшылап турған екен.

А. С. Пушкин

Бир әжайып от бар жердиң жүзинде,
 Купия күш бар деседи өзінде
 Қасарысса қара тасты оятып,
 Куяр екен геўдесине сезимди.

Оны билмес қайсы журттын адамы?
 Ол — нурланған жұлдыз, кеўилдиң шамы.
 Жаманлықты ол аяўсыз жандырар,
 Жақсылыққа жәрдемлесер мудамы.

Ышқы-мухаббет дер ол оттың атын,
 Сен де сынап көргенсеңди куўатын!
 Оның тасқа түскен изи жөнинде
 Сөйлейин Қырымның бир хикаятын:

1.

Буннан бир неше жүз жылдай бурында,
 Герей патша хұким сүрди Қырымда.
 Заңы зорлық болды, кәсиби — талаў,
 Қылышы қансырап жатпады қында.

Дарыды десеңиз жаўызлық қайдан,
 Арғы атасы Шыңғыс пенен Мамайдан.
 Дүбелейдей уйтқып теңиз бойында,
 Айпетр артында Бахшасарайдан.

Қаплап шегирткелер егин, даланы,
 Ғазаұатлап шапса Қырымның ханы,
 Арғы жүзден қолтығына жел берип,
 Хошеметлеп турды түрктің султаны...

2.

Алтын, гәўхар, жипек, мүшик, дарайы,
 Сулыў кызға толды хәрем сарайы.
 Жемтик болып жалғыз ханның нәпсине,
 Солып кеткен сонша гүлдің шырайы.

Алтын кәпестеги торыққан қустай,
 Бир күн қанат серпип жазылып ушпай,
 Қарғап сум тәғдирин, паянсыз көркин,
 Сарғайды сулыўлар сүйгенин қушпай.

Интизар болысып жақтылы күнге,
 Төрт дийўал ораған кәпес ишинде
 Хорлық көрди ханнан байғус арыўлар
 Бир еркектің атын айтса түсинде.

Сезгир евнух¹⁴ ханнын садық сақшысы
 Жапырақ түсип, шытырласа бағ иши,
 Я бир хаял қыя басса қәдемин,
 Көз астынан тоқыр гүман нағышын.

Сонша сулыў сум нәпсиниң ермеги,
 Ханнан басқа еркек жүзин көрмеді.
 Қамыс қыяқ болды сүйрик саўсақлар,
 Бир иле алмай мухаббеттің өрмегин.

3.

Нәркес кирпичлерден төгилген жасқа
 Ханның рәҳими келмеді хасла.
 Герей ушын ышқы хеш нәрсе емес,
 Тек те бирзаманлық хәзликтен басқа.

Кесилген бурымлар, нәресте басы,
 Ана жалбарыўы, куллар наласы
 Жибите алмаған жүнлес жүрекке
 Не өзи яр деген, ярдың көз жасы!

Куллар салған мына салқын сарайлар,
 Сылдыраған шәшме, гүрлеген сайлар,

¹⁴ Евнух – ханның хәрем сарайындағы хаялларына көз-қулақ болып бағып жүриўи ушын исенип қойылған акта қул. И.Ю.

Ханның қара кеулин жақтырта алмас
Хәрем сарай түнин жақтыртқан айлар.

Хош ийисли мирт¹⁵ пенен Қызыл гүл хәм бағ
Жүзим өрмелеген нағыслы шарбақ.
Тардың нәзик сазы, шайыр бәйити
Қууыс геуде ханды турмады арбап.

Текте бәң кейпинде масайраған хан,
Артында зер көпшик, алдында фонтан,
Алтын шәрдәреде сылқ-сылқ күледі,
Көз алмай тауыс хәм қырғауыллардан¹⁶.

Қәпелимде «ғазәуат» деп бақырар,
Әне, бир топ атлы шаңғытып барар.
Булттай қаплап қоңысылар мәканын,
Шегирткедей жайпап, қасқырдай талар.

Әжел дүбелейи тағы сууырар,
Иймек қылыш тағы қанға жууылар,
Гейде өзинен зор күшке жолығып,
Көзи орнына түсип, мурны ууылар.

Гейде кул әкелер қорақлап байлап,
Гейде қыз әкелер арыуын сайлап.
Урлық, зорлық пенен мал шауып келип,
«Алланың рәхмети» десер масайрап...

4.

Мезгил жетип, қартайды хан бирақ-та,
Қудиретли жыллары қалды жырақта.
Көзи гиреуленип зорға айырды
Минара ушында ай ма, орақ па.

Ғаррылық мерзими ханды тарпыды,
Қара сақал муртын аяз қарпыды.
Хазар қарсаңында ашылған гүлдей,
Ғарры жанды ышқы оты шарпыды.

Былай болды бул уақыя болғанда:
Бир жола бас евнух әкелип ханға
Грузиннің бир жас қызын көрсетти,
Қандай сулыулық жоқ дейсең адамда!

Бенде болған арыу Кавказ еркеси,

¹⁵ Мирт – гүлдің бир түрі .

¹⁶ Көз алмай тауыс хәм қырғауыллардан – Бахчасарайда қырғауылды да асыраған. И.Ю.

Серпилгенде жүзиндеги пердеси,
Тас артынан өрт шарпыған жыландай,
Бир дөңбекшип кетти ханның геүдеси.

Сөйтип, бул қызды хан қатаң унатты,
Ышқы мылтықшысы жыланды атты,
Бирден ашылғандай соқырдын көзи,
Хан сизди өзінде жаслык қууатты.

5.

«Арзымды еситгил арыў Дилара,
Жүзиңе буншелли ким берген ара?
Қырымның қахәрли ханы болсам да,
Хусниң алдында мен ғәриб-бийшара».

Дедидағы қол узатты Герейхан,
Бирақ, қыздың кеўли жибимес ҳаслан.
Жат жүректің ышқысындай жағымсыз
Жат тил түсиниксиз туйылды оған.

Қара көз қаралай өшип қарайған,
Кәпестеги қустай өриси тарайған.
Өзи тууып өскен Картлий» тауына
Ушсам дейди алтын кәпес сарайды.

Қыз, сөйтип түспеди ханның тилине,
Кузғын қондармады қызыл гүлине.
Шықырды хан бас евнухты есиктен,
«Дилмаш келтир — деди — сен бұлбилине...»

Жаста әкелінген қул еди дилмаш,
Өзи усы сарайды усталарға бас..
Хан аалдында қара мурты желкилдеп,
Турды келип ол жас жигит буйра шаш.

Қыз отыр бетинен алмай пердени,
Шығарсам деи ишимдеги зердени,
Хан айтты: «кел, уста, мениң ышқымды
Бул периге түсиндирип бер» деди.

«Кеўлинде не барын сөйле, периштем,
Бәринен әбзели кәдир билискен.
Ған болсам да қарашандай болайын
Тек бир ышқы-иззетине ериссем.

Сүйсең қолга алып жәмшийди жамды,
Шауып жат еллерди, ишейин қанды.

Сүйдим десең, хан басымлы ийейин,
Жерге тийгизгенше тиллә жағығамды.

Ай-Петр асқарын, Қырым даласын,
Сэлгир дәрьясының сай хәм саласын,
Ай жүзиңе мен етейин садаға
Тепе Кермен тауын Маңғуп қаласын.

Сүйсең, ақшам. теңиз бетке барайын,
Саўдагердің кемелерин талайын,
Ұинжн-маржанларын шашып үстиде,
Паршадан жолыңа төсек қылайын.

Арыў деп қушсамда өзим талайды,
Көрмеген екенмен бундай шырайды.
«Сүйдим» десең, сүйиншиге берейин
Мешит-минаралы Бахшасарайды.

Қулақ аспасаң да айтқан сөзиме,
Сен гөззалды яр етермен өзиме.
«Сүйсең, бирақ, хәрем толы хаялдың
Бәри қурбан болсын басқан изиңе.

Дилмаш ханның сөзин «аўдарды» былай:
«Басыңа жетипти арыўлық шырай.
Қара түнге қарсы туўып жұлдызың,
Тәғдирге терис келген биздеги талай.

Гүл едиң сен өскен жасыл жырада,
Сыр айтысқан Арагва хәм Кураға,
Жұлды сени сабағыңнан жаўыз қол,
Үзилген гүл ғуншалар ма сирә да?

Бес жыл бойы иңкар болып сол гүлге,
Мегзеп мисли қанаты жоқ бүлбилге,
Аңсасам да ойламаған едим мен,
Ушырайман деп бундай хорлықлы күнге.

Хан мойңында көп сулыўдың обалы,
Бул жер тутқын арыўлықтын қамалы.
Бундай ушырасыўдан көп жақсы еди
Жанды жеген айралықтың самалы.

Деди дилмаш турып ханның қасында,
Чадрйсын серипти қыз өз басынан,
Хәм телмирип жас устаға жас сулыў,
Зерли өңирин жуўды ыссы жасына...

6.

Бахшасарайдан сәл қашықлау жерде,
Тау басына тастан қаланған ирге.
«Қырық ор» деп аталған бир қала болды
(«Пуллы қала» дейди оны хәзир де).

Суу жыландай жиңишке соқпақ ийреңлеп,
Төбесине зорға шықтым гийреңлеп.
Тау басында тастан ойған көп жайлар –
Үңрейер «кел, сырымды үйрен» деп.

Саяхатшылар келер оны еситип,
Түпсиз терең, тик жар қаланың шети.
Самал менен сыбырдасып турғандай
Қарайымнын кақыраған мешити.

Сур бет ханға нәлет айтып сазарып,
Және де тур бир қыздың тас мазары.
Усы жерден қулап өлген деседи,
Жанға тийип теңсизликтің хазары...

Қырық ордан сен қарап көрсең төменге,
Инанбассаң шүңгил көрдим дегенге.
Кеулиң айнып, шатасқандай ойларың,
Булт жүзгендей қол жетирим төбеңде.

Ай-Перден дөңгеленип асқан күн,
Жадырайды шадлығындай жас жанның.
Тәбияттың шатырындай мәңгилик.
Чатырдағ тур жийегинде аспанның.

Еске алып тарийхын булкараның,
Чатырдағқа узақ үнсиз қарадым.
Қос қанатын қырыққан қустай бул жерде
Турғансаңды, о Дилара қарағым!

Ақ булттайын қалып қойған үзиліп,
Ақ көксине маржан сәдеп дизилип,
Әрман етип Гүржистанның тауларың,
Турдың ба сен бунда көзиң сүзиліп?

Хан қолында турдың, еркин жүрмең,
Хан қуғанды саған, ал сен күлмең.
Жат топырақта тамырласпай солдың сен,
Бирақ қәйтип солғаныңды билмедім.

Уста менен турған жерінде көріп,

Сур Герей қанына болды ма жерик.
Я болмаса көп күнлестің биреуі
Жиберди ме мына жардан ийтерип?...

* * *

...Сөйтип, хан үмити ақланбады хеш,
Мұхаббеттің гүли ғуншалады кеш.
Солды, сөйтип, күн түспеген Қызыл гүл,
Гүржистан гөззалы Дилара бийкеш.

Көриң, қандай екен ышқының күши!
Ханның уўдай ашып өргенди иши.
Қуұарды хан жасыл түскен ағаштай,
Жанын геўлеген соң ышқы дегиши.

Урсаң, сес бермей ме зыңылдап тас та
Айралық саўдасы түскенде басқа,
Ханның қатал кеўли мумдай жибисип,
Кан орнына көзи липледи жасқа.

Енди билди: жүрек деген бар екен,
Ол сүйер, қуұанар, қайғырар екен.
Өз басына түскен гезде аңлады,
Айралықтан хәтте хан жылар екен.

Сахамадай төнди көшки-сарайы,
Аўзынан түспеди шылымның найы,
Қыз кәбириндеги қулпы тас болды
Ертели-кеш ханның отырар жайы.

Отырар ол үнсиз узақ тигилип,
Пәри түскен аш қузғындай бүгилип,
Отырар ол түтин түтеп аўзынан,
Қайғы менен қабырғасы сөгилип.

Бөтенге ор қазған өзи жығылар,
Ханның қылұасы тек өзине жағар.
Тап сол гезде журтқа еткен жәбири,
Герейдің ядына бир түскен шығар...

Зинданнан алдырып сол жас устасын,
Хан жумсартты суп-суўық көзқарасын
Бир қаса шербетти усынып оған,
Ашты былай өз кеўлинің жарасын:

«Бир қара тас еди мениң жүрегим,
Қайғы ыдыратты сол тасты бүгин.
Енди билдим, аўыр екен айралық,

Тарта алмай турман мен оның жүгин.

Әдил уста болсаң, сеннен сораұым,
Жеңилт маған түскен қайғының таұын.
Тас жүректі тас арқалы баянлап,
Сұўретле сен ер адамнын жылаұын!»

Ханды уста иштен тынып тыңлады,
Жаұыз жанның суұығанын аңлады.
Бенде болып жүргей кулдың көзине
Шалынғандай болды үмит саңлағы.

«Қырық жыл сел жуұса да Қырымның таұын,
Тастан суұ сығылмас. Тилегиң аұыр.
Бирақ сениң жаның жылаған болса,
Онда қыйын емес тастың жылаұы.

Өйткени Герейде бар болса жүрек,
Тастың да жүреги болыұы керек.
Егер билсем, сениң гүнаң, Герей хан,
Шайтанның да гүнасынан көбирек.

Шынлықты айтайын, бәри бир маған,
Не азап бермедиң журтқа, Герей хан?
Мени де сен үй-журтымнан айырып,
Несип таттырмадың Грузиямнан.

Мен де өз елимде ердің бири едим,
Жат мәнзилде бенде болдым, жүдедим.
Ер жигит егилсе жасын көрсетпес,
Сол айтқандай, иштен жылап жүр едим.

Енди хан тилегин бәржай қылайын,
Тасқа жүрек берип, зар жылатайын,
Хәр адамның өз қайғысын сол биртас
Әўладларға айтып бергей илайым»,

Қарамастан ханның ырабайына,
Усылай деп уста кетти жайына.
Хан қахәрин ғаррылыққа алдырып,
Үнсиз қол узатты шылым найына.

Сунқардай аяқтан жаздырған баұын,
Үстинен бир силкип қайғының таұын,
Уста жигит, мине, сөйтип, масайрап,
Жумысқа түсирди Фархад қашаұын.

Қашау тийген жерден ушқын төгилди,
 Сабындай кесилип, күлдей үгилди.
 Алмас қашау жүрип өткен жерлерге
 Сулыұлықтың солмас гүли егилди.

Гә шайырдай дизген бәйит гәұхарын,
 Гә ашықтай мисли сағынған ярын.
 Гейде шебер сазендедей сүйсинип,
 Шерткендей саз емес, жүректің тарын.

Гейде алмас ийне, зер сабақ ушлап,
 Шебер қыздай кесте тиккен нағыслап,
 Гейде сүүретшидей ышқы кітабын
 Гүл менен безеуши, мақбалдан тыслап,

Тас кітапқа жазған өз жылнамасын
 Шежіреші қусап гә ийіп басын,
 Хан қылұасын әуладларға аянлап,
 Басып атырғандай нәлет таңбасын...

Тас үстине өнер дәни шашылды,
 Хәр шашылған дән қауызы ашылды.
 Әсте- әсте тилге келип қулпы тас,
 Өлмесликтің гүл таңбасы басылды.

Сөйтип уста қырқ күн шықпай қуяшқа
 Иследі. Ақыры жан берді тасқа.
 Адамзаттың муңы менен емиренип,
 Мәрмер тастың көзі липледі жасқа...

9

Жолың түсіп барсаң Бахшасарайға,
 Көп фонтан көрерсең, достым, ол жайда.
 Нәлетий хәремде солған гүлдердің
 Дәртлі естелигин салады ойға.

Олар - өз тусында шынлық табалмай
 Жүреклерде кеткен сулыұ әрмандай.
 Ханның жауызлығын, биймәни өмирин
 Үнсиз тас тил менен қарғап турғандай.

Ишінде биреуі турған ертеkte,
 Жасқа толған көзі мөлдиреп текте,
 Егер өнер тилин түсинер болсаң,
 Саған сөйлеп берер усы ертекти...

Уллы буйра басын ийип алдында,
Пушкин бул ертекти тыңлады бунда,
Хәм ерк ышкысында жүрди өртенип,
Алыс Тавриданың жағаларында.

Катал заң қуўдалап Польшаның бардын¹⁷,
Әкелди алдына бул фонтанлардың.
Муқлы Марияның хәсиретин шегип,
Сүйикли Неманын сағынды хәр күн.

Сол зарлы заманды еслетип фонтан,
Шежиресин шертип ой салды маған.
«Хәй азат Шығыстан келген жолаўшым,
Бул қанлы сарайда нелер болмаған!»

Деп турғандай болды бул сырлы шәшме.
Аўыр тамшылары тырсылдап әсте,
Ханның жаўызлығын, устаның дәртин,
Дилара қайғысын салғандай еске.

1957-жыл. Қырым. (Ливадия.)

ГИЛЕМШИ ХАЯЛ ХАҚҚЫНДА ХАҚЫЙҚАТЛЫҚ

*Туўысқан Түкменстанның 20000
гилемшилерине арнайман.
Автор.*

Жүзи арыў, қолы шебер,-
Шебер Ерсарының қызы.
Кемине.

Армуз сайларының ағысы жақсы,
Сайдың гүлге оранған жағасы жақсы.
Марко Поло¹⁸ билип мақтаныш еткен
Бәхәрден қызының нағысы жақсы.

Гүл нағыс ұатаны гөззал Бәхәрден,
Шықтым гүл ышқында ерте сәхәрден,
Көк майса ишинде бир түп қызғалдақ
Гүмис сай бойында жарқ етти бирден.

¹⁷ Бард – шайыр, қосықшы деген мәниде. Бул жерде атақлы поляк шайыры Адам Мицкевич нәзерде тутылады (И.Ю.).

¹⁸ Марко Поло – венециялы саяхатшы. Ол түркменлердің гилем тоқыудағы шеберлигине күтә жоқары баха берген (И.Ю.).

Қыял аўлағандай алтын балықты,
Сайдың суўы менен гүманым ықты,
Кызғалдақ дегеним, қол созып көрсем,
Кетен көйлек кийген қыз болып шықты.

Ол айтты: «ғошжигит, Кел әдеп сақлаң».
Айттым. «гүлге ашық қарақалпақпан».
Ол айтты: бир нама шертип бер онда,
Қәле Мақтымқулы, қәле Бердақтан».

О, Бахарден қызы, аспанда айым,
Гүмис тақыяңа ғубба болайын.
Егер хәўес етсең мениң сазымды,
Аламойнағымды қолға алайын.

Әнейи қалпақ деп ойлама, жанан,
Гөрүғлы ағама хәмдам болғанман.
Бирақ, түркмен қызы хош хәўаз келер,
Сонда да алдында өтейин сыннан.

Бәлки насаз келер, бәлки саз келер,
Бәлки хәўазымнан бәхәр, жаз келер..
Тек, қосшым қардашлық, кеўлимди уқсаң
Сонын өзинен-ақ маған хәз келер.

* * *

Кербаланың кийигиндей сылаңлап,
Ерсарының гөззал қызы ержетти.
Бирақ оны калың мал берип таңлап,
Бир яўмыт сәрдары алды да кетти.

Мал басқылап мухаббеттиң гүллерин,
Сынды толмай жас өмирдиң кесеси.
Хорлық пенен өтти хаялдың күнлери.
Көреалмады өз обасын, шешесин.

Күни-түни қараңғыда қарманып,
Тоқыды ол бәйбишениң гилемин,
Қаны менен жазды арзыў-әрманын,
Нағыс пенен айтты үмит-тилегин...

Узамай ол қызлы болды сәрдардан,
Арыўлықта анасынан зыяда
Кәпестеги илгир зейин палапан
Уқты бәрин, нени көрсе уяда.

Адам көрки әўладына өткендей,

Өтти қызға шешесинің өнери,
Кесте тиксе шөлге шәмен питкендей,
Жансыз гүллер ғуншаланып енеди.

Гилемші хаял берип оған көп ақыл,
Айтты. «қызым, анаңның бир сөзи бар:
«Өнерли жан өлмес» деген бар нақыл,
Бул өнерде тиришиликтик көзи бар.

Гилем тоқыў мамамыздың өнери,
Ол туўралы жасымда көп еситтим.
Мениң анам болды гилем шебери,
Терең сырын билген усы кәсиптиң.

Сол сырды мән ишке түйип жүремен,
Үйретсе де анам байғус жасымнан.
Енди соны қызым саған беремен,
Үйрен бәрин шықпай жүрип қасымнан.

Өнер ушын жапа шеккен мамаңның
Ядығари ушын бир ис баслайық.
Сай келместей ақылына адамның,
Бир әжайып гилем тоқып таслайық».

Деп гилемши хаял кетти сәрдарға,
Айтты керек затын тез таярлаўды.
Байлық десе дүньяхорда жан бар ма?
Әнжам етти хасыл жүнди, бояўды.

Ана хәм қыз еки жыл жип ийирип,
Сабақларын өз қолынан бояды.
Бөтен адам киргизбеўге буйырып,
Бир оңаша жерге өрмек қурады.

* * *

Күнлер тамшысынан жыллар жыйылды,
Талай сапар кайтты ғаз хәм тырналар.
Миллион сабақ түйилди де, қыйылды,
Еки гөззал тыным таппай тырбанар.

Тебен болып темир тарақ тислери,
Қырқылық жиңишкерди қылыш ушындай.
Қыста қатып, жазда жанып иследи,
Алыс жерге жол тартқан жыл қусындай.

Көз ашып жумғанша сен жети жола
«Тоқылды» деп жети айтсаң, тил келеди.

Өрмек қурған жылы туўылған бала,
Гилем питкен жылы асық үледі...

Питти, сөйтип, гилемлердің патшасы,
Алты қанат үйдің ишин орап тур.
Қоңсы-қоба көримликке зат тасып,
«Қайдан алдың?» деп сәрдардан сорап тур.

Қарап көрсең, турған жериң бостандай,
Услап көрсең, ушығаның жумсағы.
Ғайры нағыс «Ғәрип ашық» дәстандай,
Көрген адам яр жамалын қумсады.

Бул гилемнің дөнбелі бір сыры бар:
Теке көрсе мынаў «ақалтекен» дер:
Яўмыт көрсе, буны тоқыған дилбар,
Бизиң қанымыздан болған екен дер;

«Бизиқ гүл» деп аўар көклен аңсары,
«Бизиң үлги» дейд шаўдыр шад болып
«Бизиң қыздың өнери» дер.Ерсары. ...
Кетти, сөйтип, гилем даңқы яд болып.

Дөнди гилем гейде таўыс. пәриндей,
Аспандағы айқулақтай қубылды.
Гейде гилем фирузаның гүлиндей,
Сұлыўлықтың бар шегинен шығынды.

Хәр түги бір кирпич-ышқы оғындай,
Зер шашағы жалын болып лаўлады.
Ғәғыжлады сексеўилдің шоғындай,
Гә жантақтың ушқынындай ғаўлады.

Сегбир тартып саяхатшы гүўлетип,
Бул гилемди Кунбатысқа мақтады.
Аўырлығынн сап алтынға өлшетип,
Гилем сатып сузди сәрдар ақшаны.

Гилем даңқы ерте болып тарады,
Ҳинди, парсы аўғанлардың елинде,
Гилем ушын жәнжел оты жанады,
Ол тоқылған жақта — түркмен жеринде.

Журт мақтады, сөйтип, сырлы ғалыны,
«Алтынғой» деп саўдагерлер жутынды.
Ақыры ол жайлап Ургенч, Марыны,
Иран шах сарайына тутылды.

Хийўа ханы Техранға бир барғанда,
 Бул гилемге көзи тынып сукланды.
 Кеўли талып қызғанышлы әрманға,
 Пухарасын қарғап, иштен боқланды...

* * *

... Бир күни хан алтын тахқа тырмаса,
 Ғәзеп пенен еске алды сол гилемди.
 «Соны Тоқыған егер пери болмаса,
 Табыңлар!» деп пәрман етти ол енди.

Жасаўыллар шапты түркмен жерине,
 Таўып алып келди яўмыт келинин.
 Бирақ, қорықпай ханнын шеккен деминен,
 Айтты ҳаял бар жағдайын елинин.

Сонда гөззал гилемшини тыңлап хан,
 Былайынша саўал берип жөнелди:
 «Ондай ҳасыл бояў таптың сен қайдан,
 Ким үйреткен бул әжайып өнерди?»

Басқа журтқа неге саттың урыдай,
 Неге саттың оны Иран шахына?
 Хан қалтасын көриппедин қурыдай?
 Қаншама зер алар едиң ҳақыңа?

Гилемши

Ырас тақсыр, бир.билмеслик ис өткен,
 Бирақ, оның сатыўшысы мен емес.
 Ал гилемди тоқыў исин үйреткен
 Мархум, анам умытпаспан оны ҳеш.

Аш кептердей жемисегим толсын деп.
 Мен жети жыл дәнсиз жерди шоқыдым.
 Кеўилдеги дәртим умыт болсын деп,
 Бир гилемди сексен төрт ай тоқыдым.

Өзим таңлап қылшық тарттым түбиттен?
 Өзим ийирип, белли жанды қыйнадым,
 Кестелерин кеўлимдеги үмиттиң,
 Шешек атқан шәменинен жыйнадым.

Сары бояў – кеўлимдеги кайғы – муң,
 Қара боя – тәғдиримниң гүўасы.
 Жасыл бояў - әрманлары жаслықтың,
 Қызыл бояў - жүрегимнин жарасы ...

Хан

Болды, болды, керек емес дәртің, хай,
 Керек емес маған сулыұ қыялың.
 Енди сениң үйиң – мынаұ кең сарай,
 Сен боласаң он екінши хаялым.

Бала туұып бериұиң де шәрт емес,
 Тек те сондай гилем тоқып бересең.
 Ал, бас тартсаң, көрген дәртің дәрт емес,
 Дәртти ханның ғәзебинен көресең.

Гилемши

Тақсыр, рәхим еткіл ғәрип қулына,
 Ели-халқың аман болғай, илайым.
 Әдил шахым пул шашты — деп — жолыма».
 Түркмен еллерине айтып бардйын.

Бул кәсипти қойыұға ант бергенмен,
 Тилем ушын төгилгенде журт қаны.
 Урыс-жәнжелге себеп таұып бергеннен,
 Әбзел дедим өнеримди қуртқаным,

Хан

Билесең бе, турсаң кимнин қасында?
 Назыңды қой!

Гилемши

Антым ырас, наз емес.
 Онысыз-да пухарақның басында.
 Урыс-жәнжел ғаұғалары аз емес.

Хан

Урыс-жәнжел аз ба, көп бе, — мен оны
 Билип жүргеним жоқ сорап хаялдан.
 Мен саған хүкимдар, Хийұаның ханы,
 Тоқыйсаң! Сол мениң буйрығым саған —

Деди де хан көз алартып хаялға,
 Қабағынан қан жаұардай түксийди...
 Өнер қызы шөмип түрли қыялға.
 Гә толқыйды, гейде үнсиз өксийди.

Отырар ол бағ ишинде толғанып,
 Қауыз бетте тауыслар жүр доланып.
 Үш күн мәулет берген оған, болғаны,
 Жаўтаңлайды жән-жағына қаранып.

Боранлы кеш. Қушып ана қәбирин,
 Қорқынышлы, ант берген гези есинде;
 «Қайтып тоқысам сондай гилемнің түрин
 Сүтиң урсын» деген сөзи есинде.

Жүрек дүрс-дүрс, — кернелди қан тамыры
 Ана алдында берілген ант күшли ме?
 Жеңерме екен яки патша хәмири?
 Алып келди және ханның үстине...

Гилемши

Рәхим етиң ханым, тоқый алмайман.

Хан

Саған соңғы сапар хан буйырады.

Гилемши

Бәри буйрықсыз-ақ түсиникли маған,
 Ант бузғанды ана сүти урады.

Хан

Исенгим келмейди мен өз көзиме,
 Пухара патшасын тыңлаудан қалды.
 Жәллад! Тартың дарға, көрсет өзине,
 Жоғалт көз алдымнан мына хаялды!

Жоқ-жоқ! Аспан дарға, — ол ушын дар аз,
 Ол бирден өлмесин, зинданға таслаң.
 Ханын танығанша қыйналсын бираз,
 Қырк ай күннің жузин көрсетпең хаслан.
 Жоғалт көз алдымнан!

* * *

Гилемши хаялды
 Таслады апарып тезден зинданға.
 Көп нәсият айтты азапқа салды.
 Бирақ гилем тоқып бермеді ханға...

Хорезмнің талай қара түнінде
 Мөлт-мөлт етип сөнди мың сан жұлдызлар.
 Муңлы меніреуі суық зиндан түбінде
 Мезгилсиз қартайды қанша ул қызлар,
 Дегиш жалмап жағаларын дәрьяның,
 Қутырынды аш толқынлар тиркеси.

Сола берди, сөйтип, өнер еркеси.
 Сырлы гилем нағысындай гүллеген,
 Көз алдында жас балалық шағы ымлар.
 Үмитиндей жолаушының шөллеген,
 Жууырады булдыр-булдыр сағымлар...

* * *

Булдыр сағым алдар мудар үмитти,
 Ұақықатық алдау билмес, бирақта...
 Жол бойында жалғыз кемпир турыпты,
 Жулдыр кийитм сырғып түрли қураққа.

Хийуа бүгин дүбирлиден силкинип,
 Өтер ағылып, өтер қызыл жалаулар,
 Дәрья үстинен муз жибитип күн күлип,
 Еригендей қыс қәхәри-қыраулар,

Белде дорба, қолында тал таяғы,
 Бәлки бул бир дийуана я талапкер...
 Ұау, тоқтайтур, гилемши ме баяғы?
 Қой, ол емес шығар бәлки, қарап көр!

Мухаббеттиң жұлдызындай сүзилген,
 Ах, сүйкимли қумай көзлер, қайдасыз?
 Кетен көйлек өңиринен үзилген,
 Гуляхадай жылтырайсыз пайдасыз.

Ол көре алмас... Бирақ жаны сезбей ме,
 Жақты өмирдің жыллы лебин, сәулесин!
 Кемпир кеули ұатан жолын излейди,
 Тиклейди ол зиндан езген геудесин.

Әскер бәрар жер қайысқан күш пенен,
 Далбедеулер суулық шайнар арқырап.
 Жаңлаушы бир жанға жайлы сес пенен,
 Таныс түркмен айдымына сал қулақ:

Жерлеримиз таумекен,
 Еллер ғургынлаумекен.
 Ушып келген ақ куулар,

Мениң обам саўмекен?

Азат кеўлим шад болды,
Өткенимиз яд болды.
Көп күткен әрманымыз,
Енди ҳақыйқат болды.

Бултлы күни ай болмас,
Көрип кеўлим жай бодмас.
Ҳеш ҳүкимет, ҳеш патша,
Советлерге тай болмас...

«Ҳай, яш оғлан, бери долан, доғаным!
Ыкласыңа мурад болсын, бер хабар!
Бәнтин ашқан толы суўлы сағаның,
Ким екенин баян әйлеб сен дәрхал».

Деп қышқырды кемпир жолға сер етип,
«Әже - деди түркмен жигит болып шад, —
Азатлықты сизин ушын дәретип,
Дәўран берген Ленин атлы азамат...

Билсең, әже, сиз де бизде бир тилек,
Мен-де муңлы шаўдыр едим марылы.
Мәрдикарла жүрдим талай тентиреп,
Көрмеп едим аўыр истен арылып.

Большевиклер қулатты «ақ патшаны»,
«Езилгенге еркинлик» деп салды жар.
Мен де жылдам әдил жолға атланып,
Қызыл әскер болып алдым сол мәхәл.

Рус, өзбек, қарақалпақ, қазақтан,
Азатлық деп атландық көп халайық.
Биз қутылдық енди барлық азаптан,
Жүр анажан, туўған жерге барайық!»

Шын жыласа соқыр көзден жас келер,
Жылар кемпир улын көрген анадай.
Жаўды қуўған батыр қызыл әскерлер,
Алып кетти оны жатқа санамай.

Атлар терлеп, тачанкалар сызып қум,
Қызыл туўлар тынбай желпил қағады
Шаңға батып перзентлери Лениннің,
Түркменстан жолларында ағады...

Күнлер ысып, жасыл шөплер сарғайып,
Сағым ойнап Кербаланың шөлинде,
Шөл бүркити шөпсиз жерде жарбайып,
Уұлы жылан усап минсиз өримге, —

Шыйратылып пута астында халықлап,
Жатқан гезде зәхәр тамып тисинен.
Кийиклер-де өрден ыққа шарықлап,
Суұ таба алмай диңке кетер дизинен.

Дала көркин сиңирип өз бойына,
Қарамықтай қара көзи булдырап,
Сары ылағын ертип алып соңына,
Суұ ышқында қанғып барар қулдырап,

Қоңыр самал жулқып селеу, жуусанды,
Жамғыр суұы липлеп сай хәм салада.
Тербелгендей көк шөплер көз қуұантып,
Бәхәр айын излейди ол даладан.
Суұ көринди сол ўақта бир жырадан,
Шапты жаниўар асықтырып ылағын,
Сол мәхәлде «шырп» етип бир ок жылан,
Байғұс ылақ жерди сүзип қулады,

Жан айбаты менен кийик сүзди де,
Өткір тисин урды келип жыланға.
Оқ жыланды «ғырт» еткізип узди де,
Аўзы менен ылақтырды далаңға.

Көз жас төгип айдалада маңырап,
Кийик шапты шыр айланып еликті.
Жыра бойы көп узамай қаңырап,
«Шөл кузғыны үймеледи өликке...

Неге, оқыұшым еске түсти бул сүүрет,
Жетеледи мени қандай қыялға?
Жөнсиз қанғып кеткен болсам, әпиұ ет,
Кел, қайтайық биз гилемши хаялға...

Мары устинде марен шапақ кешки күн¹⁹,
Көгершинлер ойнар қорған басында.
Дөгереклеп бес алты қой ешкиси,
Жалғыз үй түр сол қорғанның қасында.

¹⁹ Марена – гилем ушын қызыл бояу алынатуғын шөп. И.Ю.

Ески қорған саясында бир ҳаял,
 Ислер тынбай бүкшең қағып, урынып,
 Өрмек пенен қосылыўға тур таяр,
 Қос ыйықтан қулаған қос бурымы.

Қара үйде еки бесик тербелип,
 Ингалайды қыз хәм бала егизек,
 Кемпир айтар «және, қызым, бир келип,
 Емизип кет балларымды тезирек».

«Хәзир, әже емизиўге бараман,
 «Ақ гүлден» уш түйин қалды түйилмей.
 «Жаным қызым узақ жаса, бол аман,
 Бахтың күлсин гилемиңниң гүлиндей!»

Азатлықтың дәми қандай мазалы!
 Қайғы-ғам жоқ, ериксизлик жоқ жүдеткен.
 Кеўил барлық хәсиретген тазарып,
 Қууаныштың қосықларын үдеткен.

Асырылып бийик қорған басынан,
 Алтын қуяш көк жийекке ығысты.
 Балаларын емизиўге асығар,
 Мадоннасы азат болған шығыстың.

«Қалды мине түйилмей бир түйин» деп,
 Сүйрик қоллар ақ сабаққа созылды.
 Сол мөхәлде көгершинлер дүрилдеп,
 Ески қорған тынышлығы бузылды.

Хәм изинше тасасынан дийўалдың,
 Бир бешатар «гүрп» етти де жоқ болды.
 Шашбаўын бир «шылт» еткизип ҳаялдың,
 Әттегене-ай, жабысқан бир шоқ болды.

«Ўай, сорымлап» кемпир шықты үйинен,
 Қызын қармап соқыр көзин жаслады.
 «Көрмегеним көп екен деп» күйине,
 Ана байғус пәрияд қыла баслады.

Балаларын шақырынып сыбырлап,
 Ессиз сулыў көзин елп-елп ашады.
 Қанлы саўсақ титиренип қыбырлап,
 Сыйпап өтти щала гилем шашағын.

Ах, дарийға, шөл кийиги, бирақта,
 Батар күнге бир телмирип қарады.
 Сегбир етип аңсап тапқан булаққа,

«Жеттим» деген жерде жетпей қулады.

Халық ағылды тезден ески қорғанға,
 Ғәзеп, оты көкиректе асқынды.
 Қызыл отряд султан Санжар таманда,
 Қуып барар қара атлы қашқынды.

* * *

Суусыз хәптелик жол басқан сары нар,
 Бир белестен аса алмай щөгер ме?
 Терең тамыр урған саўлатлы шынар
 Балта тийсе бирден жапырақ төгерме?

Кемпир сүйип маңлайыңан қызының,
 Бар куўатын белге жыйып алды да,
 Келиншектей жигерлеип қызынып,
 Келип турды толы журттың алдына.

Айнанайын халқым мениң, қулақ сал,
 Бул сабақтың ушын таўып берейин.
 Мең талай жыл зиндан көрдим тасқамал
 Сол камалдан шықты текте хүрейим.

Тар қапестен шыққан ўақта сыртқа биз,
 «Азатлық» белбеўин белге орадым.
 «Зиндан есигнн бузған батыр қайсыңыз?» -
 Деп кыйкыўлап қызыллардан сорадым.

Олар айтты: «әже, сизди өлнмнің,
 Тырнағынан. алып қалған Ленин» деп.
 Айттым: «балам, өзи қайда Ленииниң?
 Ол қисиде жұмысым бар мениң» деп.

Аяғына бир тийгизип басымды,
 Шалғайынан сүйгим келди оның мен.
 Тартып өзине аналық ықласымды,
 Ол жай алды жүрегимнің төринен.

Минип сонда арбасына қызылдың,
 Бахтың менен бирге келгенмен, халқым
 Зорға таўып дәрегін бул қызымның,
 Хорлықта жүргенин, көргенмен халқым

Илип жаслай қалың малдың қармағы,
 Қазан урған гүлдей болып шырайы —
 Ұалы мүшкіл қөгершіндей жардағы,
 Түркмен қызы, жетим еди-аў талайың!...

Үш қатынлы байдың сынды таяғы,
 Қызым хәм мен көшип келдик усында.
 Қызыл әскер, — шаўдыр жигит баяғы,
 Қызыма бас қосты келер қысында.

(Қызыл Арбат аржағында хәзир де,
 Куртып жур ол баспашының панасын.
 Қайтар ертең хәм қушып жас қәбирди,
 Жоқлар, ярын, балларының анасын...)

Қызыллардан алып Ленйи сүўретин,
 Бойтумардан зыят көрип сақладым.
 Көрмесем де, артып оған хұрметим,
 Ленин жолын тутқанларды жақладым.

Бир күни журт «өлди» десип Ленинди,
 Ботасы өлген боз ингендей бозлады.
 Аўыр кайғы теңселдирип мени де.
 Кеўлимдеги гөне дәртли қозғады.

Ана-бала усап арқаў-ериске,
 Сол азалы жылы мынаў қызымды,
 Атландырған едим бир үлкен иске,
 Бирақ, бүгин сол ис питпей бузылды...

Мен билемен бизди кимнің атқанын,
 Ол баспашы, қанлы шәрият малайы.
 Билер олар өз күнинің батқанын,
 Излер енди кек алыўдың қолайын.

Бирақ, айтың бурқып аққан дәрьяны,
 Ғурт — бөрилер көме алар ма қум шашып?
 Сөнбес халықтың шынға айналған әрманы,
 Солмас енди азатлықтың ғуншасы.

Өрмектеги мық сабақтың бирисин
 Үзген менен гилем қалмас тоқылмай.
 Үзген жипти жалғаўға тез кирисиң,
 Биз емеспиз соқпағы жоқ соқырдай.

Коян қусап көйлеңкеден үркенлер,
 Ерик қызлары, түриниңлер жеңди сиз.
 Хәй, азатлық дәмин татқан түркменлер,
 Талайына тас аттырмақ енди сиз!

Жүзимизди жасырамыз неге биз,

Яшмак²⁰ тутып айыбы бар жан кусап?
 Қай ўақытқа дейин хәсирет шегемиз,
 Ашылыңлар, жарқырайық таң кусап!

Батсын күни қалыңмалдың, шәрияттың!
 Жетер бизди сур жыланның шаққаны.
 Пайдасы жоқ зарланыўдың-пәрядтың,
 Кек боп жансын курбанлардый хақ қаны.

«Азатлық» деп әрман жибин кестелеп,
 Өлип кеткен курбанлардың хаққына,
 «Жаў тиймесин жаңа турмыс — кошке» деп
 Жанын пидә қылғанлардың хаққына, —

Мархум шебер қызым мына гнлемди,
 Питкере алмай жол ортада жумды көз,
 Дурыс болмас шала қалса бул енди,
 Хәр қайсыңыз бир түйиннен кесиң тез.

Ерик қызының әрманларын баянлап,
 Шала қалған исин даўам кылайық. .
 Ленинжаннын ядыгарын таярлап,
 Бул гилемди тезден тоқып болайық.

Хәм «түркменнің барлық хаял қызлары,
 Ленни жлын бөлеп гүлге хасылға,
 Көз нурындай сақлаймыз» деп биз барып,
 Ант ишейик жас қәбирдин басында!»

Аклықларын алып қолға емиренип,
 Гилемши ана усыдай деп толғады.
 Бул сөзлерди талай жүрек тебиренип,
 Тәсир алмай қалған адам болмады.

Бас ийисип қурбан болған келинге,
 Хаял-қызлар келди гүўлеп өрмекке...
 Усы шынлық, сөйтип, түркмен жеринде,
 Бүгинги күн ертеқ болып жүрмекте.

* * *

Ашхабадтың жұлдызға бай түни көп,
 Фирузаның шын шырайлы гүли бар.
 Сырлы өнер ели болған түркменде,
 Атқа шыққан гилемлердин түри көп.

²⁰ Яшмак – илгериде түркмен хаялларының аўзын көлегейлейтуғын пердеси. И.Ю.

Ол гилемлер тарап жақын-жыраққа,
 Дүнья бойлап даўрық салар бул ўақта.
 Ал, Ашхабад музейинде бир гилем,
 Айрықша тартты мени, бирақта.

Айтарлықтай сулыў да емес түрленген,
 Дәмеси жок даңк, атақлы сүреннен.
 Бирақ оның қарапайым шынлығы,
 Маған қымбат басқа барлық гилемнен.

Бул гилемге мәнги хұрмет етилер,
 Қан емес пе екен тамған бетине?
 Жийегине салған Ленин сүүретин,
 Долой қалым!» деп жазыпты-аў шетине.

«Япырмай, бул ертеқ болған баяғы,
 Ерсарының қызы — шаўдыр ҳаялы. —
 Шала тоқып кеткен гилем болды ма?»
 Деген ойға кетти азлап қыялым...

Хәм музейден шықтым үлкен көшеге,
 Лирик самал жанды тербеп еседи.
 Ал, Ашхабад аяғымның астына,
 Оймыш-оймыш тас гилемин төседи.

Гилем — көше бул қаланың жолында,
 Гилем — сумка қыз келиншек қолында.
 Бунда хәмме гилем менен безеген,
 Жайларының дийўалын да, полын да.

Газон — гилем, кәни жанлы нағыстың,
 Гүл кестеси көмкерип тур бағ үстин.
 «Жаса түркмен, сырлы сүүрет шебери,
 Леонардо да Винчии Шығыстың!» —

Деп алыстан нәзер салсам, ал енди,
 Кең майданда оранып тас гилемге,
 Түркменлерге келешегин көрсетип,
 Күн астында турған екен Ленин де.

1955-1959 жыллар.
 Нөкис-Ашхабад.

МАЗМУНЫ

Шайырлық хаққында шамалы сөз.

Күншығыс жолаушысына.
 Шөгирме.
 Сиз жасайсыз Әмиў жағаларында.
 Ұтан.
 Қара тал.
 Жұлдыз кызы.
 Қырық бәхәр.
 Өзбекстан.
 Рубаятлар.
 Бердаққа.
 Туўған жер.
 Таллы жағыстағы еске түсириўлер.
 Сўрет альбомына.
 Шайыр.
 Еле есимде сол балалық қыял.
 Студент жүрегинен.
 СССР ға өсек тағыўшыларға.
 Пахтакеш баба.
 Кавказ.
 Кисловодск – Кавказ сулыўы.
 Лермонтов турған жайда.
 Ҳеш қашанэ
 Рус әдебияты ҳаққында қосық.
 Кегейлиэ
 Булақ ҳаққында баллада.
 Қобыз.
 Ноғайларға.
 Магнолия.
 Ақ тас романтикасы.
 Гөззал Юпшара.
 Қуўма гөззал айнаңның алдынан.
 Шынтлап сүйген кеўил ҳаслан айнымас.
 Ала таўдан самал.
 Арашан.
 Алжир қызы Жәмийла.
 Қой, даңқпараз болыўдан уял.
 Өзбек сазы.
 Мухаллес.
 Қурық.
 Сулыў екен Алма-Атаның қызлары.
 Пирамида қасындағы қуўаныш.
 Ливадия төртликлеринен.
 Кел нефтли келешегим.
 Әмиўге.
 Қудиретли шынар ҳаққында қосық.
 Тасқын болып ағып өт.
 Қара жорға.
 Ливадия жүзимликлерине.

Бултлар көп түнеген асқар таўлардан.
 Қосық.
 Туңғыш мухаббет қосықлары.
 Жазғы кеште екеўимиз.
 Нәргис.
 Неде екен өлмеслиги Омар Хайямның.
 Сағыныў.
 Сентябрьдеги ойлар.
 Романс.
 Қоңыр газ.
 Шыбығы сынса шынардың.
 Орденли халқыма.
 Экспромтлар.
 Рица көли.
 Қоңырат.
 «Украина жүрегимдесең» циклинен.
 Днепр бойындағы емен.
 Крещатик каштанлары.
 Киев октавалары.
 Жас клен ағашы шайқалды бирден.
 Аббаз шайырға Украинадан хат.
 Азовсталь.
 Шеткеридеги хата.
 Мениң жигит ўақтым, сениң қыз ўақтың.
 Садық шайырға.
 Машиналар жолға шығады.
 Сексеўил.
 Хосе Мартиге.
 Армения.
 Тилеклеслик колонналары.
 Салы атызлары.
 Қырғаўыл.
 Миллион әсир, миллион заманда.
 Қыздың кеўли қызыл гүл.
 Дәрьялық ақшамы.
 Адам хәм космос.
 Нөкистеги канн гуллери.
 Ески фонтан ертеги.
 Гилемши хаял хаққында хақыйқатлық.

На қарақалпақском языке
 Ибрагим Юсупов
 ТЕЧЕНИЕ ВЕКА
 (Избранные стихи а поэмы)

Художник Қыдырбай Нажиймов.

Редактор Б. Қайыпназаров.
Худ. редактор К.Бердимуратов.
Техн. редактор Б. Нурниязов.
Корректор И. Шымбергенов.

Теріўге берілген ўақты 12/Х-1968 ж. Басыўға рухсат етилген ўақты 22/ХІ-1968 ж. РК30816 Кағаз форматы 70Х108 1/32. Кағаздың номери 2. Көлеми 8,125 баспа табақ 11,37 шәртли баспа табақ 7,7 есап баспа табақ Тиражы 3000. Баҳасы 88 т.

Қарақалпақстан баспасы, Нөкис қаласы, К. Маркс көшеси, 9.

ҚҚАССР Министрлер Советиниң баспа сөз бойынша басқармасының «Правданың 50 жыллығы» атындағы Нөкис полиграфкомбинаты. Заказ 127.